



INSTITUCIONI I AVOKATIT T POPULLIT
INSTITUCIJA OMBUDSMANA
OMBUDSPERSON INSTITUTION

RAPORTI VJETOR I MKPT 2021

NR. 5

GODIŠNJI IZVEŠTAJ NMPT 2021

BR. 5

ANNUAL REPORT OF NPM 2021

NO. 5



Republika e Kosovës · Republika Kosovo · Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit · Institucija Ombudsmana · Ombudsperson Institution



RAPORTI VJETOR I MEKANIZMIT KOMBËTAR PËR PARANDALIM TË TORTURËS

Nr. 5

Prishtinë, 2022



Përmbajtja

Fjala e Avokatit të Popullit	4
KAPITULLI I	8
I. Mekanizmi Kombëtar për Parandalim të Torturës	8
Metodologjia e vizitave e MKPT-së	9
Vizitat e realizuara gjatë vitit 2021	10
Qendrat korrektuese, të paraburgimit, qendra për mbajtjen e të huajve dhe qendrat për azilkërkuar të vizituara në vitin 2021.....	11
Qendrat e Mbajtjes dhe Stacionet Policore të vizituara në vitin 2021	11
Institucionet e shëndetit mendor dhe ato të kujdesit social të vizituara në vitin 2021.....	12
Vizitat në vendet e privimit nga liria nga zyrtarët e Zyrave Rajonale të IAP-së.....	12
KAPITULLI II	14
II. Policia e Kosovës Keqtrajtimi fizik.....	14
Keqtrajtimi fizik.....	14
Garancitë procedurale kundër keqtrajtimit fizik	15
Kushtet fizike të stacioneve policore të vizituara	17
III. QENDRAT KORREKTUESE DHE TË PARABURGIMIT	20
Kufizimi i të drejtave të caktuara të të burgosurve në kohë pandemie COVID-19	20
Trajtimi	21
Ankesat për korrupsion dhe favorizime	22
Incidentet ndërmjet të burgosurve	22
Kushtet e akomodimit në qendrat korrektuese dhe në të paraburgimit	22
Regjimi për të paraburgosurit	28
Kontaktet me botën e jashtme	29
Kujdesi shëndetësor në qendrat korrektuese dhe në të paraburgimit	30
Ankesat lidhur me trajtimin mjekësor	30
Prezenca e të burgosurve me sëmundje mendore në qendrat korrektuese dhe të paraburgimit..	31
Kontrollet mjekësore për të sapopranuarit	32
Konfidencialiteti i shërbimeve mjekësore	32

Personeli i qendrave korrektuese dhe të paraburgimit	32
Procedura e parashtrimit të ankesave në qendrat korrektuese dhe të në paraburgimit.....	33
IV. Qendrat për Azilkërkues	34
V. Qendra e Mbajtjes për të Huajt.....	38
VI. Monitorimi i operacioneve të kthimit me forcë përmes linjave ajrore.....	42
Instituti i Psikiatrisë Forenzike i Kosovës	43
VII. Institucionet e shëndetit mendor	43
Trajtimi	44
Incidentet ndërmjet pacientëve	44
Kushtet e akomodimit	44
Trajtimi dhe aktivitetet	46
Personeli i IPFK-së	46
Progresi në zbatimin e rekomandimeve të MKPT-së.....	46
Repart i Urgjencës dhe Kujdesit Intensiv Psikiatrik	47
Trajtimi	48
Kushtet e akomodimit në UKIP.....	48
Trajtimi dhe aktivitetet në repartin e UKIP-it	48
Mjetet e kufizimit	50
Personeli	50
Incidentet	51
Personeli i sigurimit	51
Kontakti me botën e jashtme	51
Qendrat e Shëndetit Mendorë dhe Shtëpitë Integruese në Bashkësi	52
KAPITULLI III.....	54
VIII. Aktivitetet dhe takimet e MKPT-së me institucionet kompetente gjatë vitit 2021	54
Trajnimet për MKPT-në	66
Bashkëpunimi ndërkombëtar.....	70
Akronimet.....	72

Fjala e Avokatit të Popullit

Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, i cili hyri në fuqi më 26 qershor 2015, përcakton se Avokati i Popullit, ndër të tjera, vepron si Mekanizëm Kombëtar për Parandalim të Torturës dhe të trajtimeve e ndëshkimeve të tjera mizore, jonjerëzore dhe poshtëruese (MKPT).

Ky mekanizëm u themelua në pajtim me dispozitat e Protokollit Fakultativ të Konventës Kundër Torturës, e cila është pjesë e sistemit juridik dhe kushtetues së Republikës së Kosovës dhe ka prioritet, në rast konflikti, ndaj dispozitave, ligjeve dhe akteve të tjera të institucioneve publike.

Pavarësisht prezencës së pandemisë COVID-19 në vend, MKPT-ja, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, ka vazhduar vizitat e rregullta dhe pa paralajmërim në të gjitha vendet ku mbahen personat e privuar nga liria e tyre, gjithmonë duke respektuar parimin e mosshkaktimit të dëmit më të madh dhe duke respektuar masa shëndetësore të miratuara nga qeveria e republikës së Kosovës dhe organet kompetente shëndetësore.

Edhe në vitin 2021, autoritetet kompetente, varësisht nga gjendja me COVID-19, u detyruan të ndërmarrin masa të ndryshme për të parandaluar dhe luftuar pandeminë COVID-19. Këto masa kufizuan liritë dhe të drejtat themelore të garantuara me Konventat ndërkombëtare, Kushtetutën e Republikës së Kosovës dhe me legjislacionin në fuqi. Kufizime të tilla të të drejtave dhe të lirive u ndërmorën në të gjitha institucionet e privimit nga liria në Republikën e Kosovës.

Në dhjetor 2021, Avokati i Popullit, publikoi një raport të veçantë lidhur me kufizimet e të drejtave dhe lirive themelore për shkak të pandemisë COVID-19. Një pjesë e veçantë

e këtij raporti iu kushtua edhe kufizimit të të drejtave themelore në vendet ku mbahet personat e privuar nga lira.

Në këtë raport, ndër të tjera kam konstatuar, se paraqitja e pandemisë dhe shpallja e së njëjtës nga OBSH-ja si pandemi me përmasa globale, shtroi domosdoshmërinë e ndërmarrjes së masave konkrete nga Qeveria e Republikës së Kosovës me qëllim të luftimit dhe parandalimit të COVID-19.

Mbrojtja e shëndetit publik është obligim i të gjitha autoriteteve kompetente dhe i qytetarëve të një vendi. Përmes këtij raporti, Avokati i Popullit, konstatoi se kufizimi i të drejtave dhe i lirive të caktuara të personave të privuar nga liria e tyre ishte i domosdoshëm, proporcional, i bazuar në ligjet vendore, në rekomandimet e institucioneve kompetente shëndetësore të vendit dhe në rekomandimet e OBSH-së, si dhe të organizatave të tjera ndërkombëtare, të cilat monitorojnë respektimin e të drejtave të personave të privuar nga liria e tyre.

Kështu, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka realizuar 62 vizita në të gjitha vendet ku mbahen personat e privuar nga liria e tyre. Nga to, 42 janë vizita të përgjithshme, 16 vizita *Ad Hoc*, 3 vizita përcjellëse dhe 1 vizitë në Aeroportin Ndërkombëtar të Prishtinës në kuadër të monitorimit të operacioneve të kthimit me forcë nga Zvicra, në kuadër të bashkëpunimit me Komisionin Nacional Zviceran për Parandalim të Torturës.

MKPT-ja, ka vërejtur progres në arritjen e standardeve nacionale dhe ndërkombëtare për trajtimin adekuat dhe human të personave të privuar nga lira. Megjithatë, mbetet më shumë punë për tu bërë, sidomos në fushën e risocializimit.

Prezenca e të burgosurve me sëmundje mendore vazhdon të jetë sfidë serioze për qendrat e paraburgimit dhe për ato korrektuese, për shkak të mungesës së kapaciteteve për t'i akomoduar të burgosurit e kësaj kategorie në institucione përkatëse shëndetësore.

Gjatë kësaj periudhe kam vërejtur përkushtimin e autoriteteve për të evituar këtë mangësi, duke dedikuar buxhetin e caktuar, hapësirën dhe fillimin e rekrutimit të personelit të nevojshëm për të punuar në pavijonin D të Qendrës Korrektuese në Dubravë ku planifikohet akomodimi dhe trajtimi i të burgosurve me nevoja të veçanta. Përmes këtij raporti përshëndes angazhimet e autoriteteve kompetente në mënyrë që kjo gjendje të evitohet dhe trajtimi i të burgosurve të kësaj kategorie të jetë në pajtim me standardet ndërkombëtare dhe legjisllacionin vendor. Në këtë drejtim, MKPT-ja, do të vazhdojë të luaj rol in e saj konstruktiv, përmes vizitave monitoruese dhe dialogut konstruktiv me autoritetet kompetente me qëllim të përmirësimit të respektimit të të drejtave themelore të personave të privuar nga liria e tyre.

Edhe gjatë kësaj periudhe ka vazhduar përkrahja e fuqishme e Këshillit të Evropës për fuqizimin e kapaciteteve të MKPT-së për parandalimin dhe luftimin e torturës dhe trajtimeve çnjerëzorë dhe ndëshkuese, duke përkrahur vizitat në terren, konsultimet me ekspertë të shquar ndërkombëtarë lidhur me gjetjet gjatë vizitave, si dhe përmes aktiviteteve të ndryshme (tryeza, konferenca, etj.) me autoritetet kompetente për të diskutuar lidhur me sfidat kryesore në respektimin e të drejtave themelore të personave të privuar nga liria e tyre. Po ashtu, ka vazhduar përkrahja, përmes trajnimeve relevante për MKPT-në, edhe nga Projekti i Bashkimit Evropian për përkrahjen e Institucionit të Avokatit të Popullit.

Për fund, dua ti falënderoj të gjitha institucionet kompetente të Republikës së Kosovës të cilat gjatë gjithë kohës respektuan mandatin ligjor të MKPT-së dhe bashkëpunuan në mënyrë efektive me MKPT-në, gjatë kësaj periudhe, si dhe partnerët tanë ndërkombëtarë, Këshillin e Evropës dhe Projektin e Bashkimit Evropian për fuqizimin e Institucionit të Avokatit të Popullit, për përkrahjen e vazhdueshme.

Naim Qelaj

Avokat i Popullit

KAPITULLI I

I. Mekanizmi Kombëtar për Parandalim të Torturës

Republika e Kosovës nuk është palë nënshkruese e Konventës së Kombeve të Bashkuara Kundër Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore, Jonjerëzore dhe Poshtëruese dhe Protokollit Fakultativ të kësaj konvente, meqenëse ende nuk është anëtare e Kombeve të Bashkuara. Megjithatë, neni 22 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës përcakton se të drejtat dhe liritë e njeriut, të garantuara me marrëveshjet dhe me instrumentet ndërkombëtare, garantohen me Kushtetutën e Republikës së Kosovës. Këto marrëveshje dhe instrumente ndërkombëtare zbatohen drejtpërdrejt në Republikën e Kosovës dhe kanë prioritet, në rast konflikti, ndaj dispozitave, ligjeve dhe akteve të tjera të institucioneve publike. Një ndër konventat e përfshira në këtë nen është edhe Konventa e Kombeve të Bashkuara Kundër Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore, Jonjerëzore dhe Poshtëruese, e cila u miratua më 10 dhjetor 1984 dhe hyri në fuqi më 26 qershor 1987.¹

Ndërsa më 18 dhjetor 2002, Asambleja e Përgjithshme e Organizatës së Kombeve të Bashkuara, në seancën e pesëdhjetë e shtatë (57), me Rezolutën A/RES/57/199, miratoi Protokollin Fakultativ të Konventës kundër Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore, Jonjerëzore dhe Poshtëruese. Ky

¹ Zyra e Komisionarit të Lartë e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut, në: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

protokoll hyri në fuqi më 22 qershor 2006.² Qëllimi kryesor i protokollit në fjalë është krijimi i një sistemi të vizitave të rregullta, të cilat ndërmerren nga organe të pavarura ndërkombëtare dhe nacionale, në vendet ku mbahen personat e privuar nga liria, me qëllim të parandalimit të torturës dhe të trajtimeve e ndëshkimeve të tjera mizore, jonjerëzore dhe poshtëruese.³

Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, i cili hyri në fuqi më 26 qershor 2015, në nenin 17, paragrafi 1, përcakton se Avokati i Popullit vepron si Mekanizëm Kombëtar për Parandalim të Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore, Jonjerëzore dhe Poshtëruese (tani e tutje, *MKPT*).⁴

Vizitat e rregullta dhe pa paralajmërim, në të gjitha vendet ku mbahen personat e privuar nga liria, përfshirë ndalimin policor, paraburgimin, qëndrimin në institucionet shëndetësore, ndalimin doganor, ndalimin në qendrat e emigracionit dhe në çdo vend tjetër kur dyshohet se ka shkelje të të drejtave dhe të lirive të njeriut, janë detyra të MKPT-së të përcaktuara me ligj.⁵

Ligji për Avokatin e Popullit përcakton se gjatë kryerjes së funksionit si MKPT, Avokati i Popullit dhe përfaqësuesit e tij kanë të drejtë qasjeje në informatat për gjendjen shëndetësore të personave të privuar nga liria, përfshirë edhe qasjen në dosjet e tyre mjekësore, me pajtimin e tyre, si dhe në të dhënat personale të këtyre personave.⁶ MKPT-ja u themelua zyrtarisht me vendimin e Avokatit të Popullit, më 16 janar 2016.

Metodologjia e vizitave e MKPT-së

Metodologjia e vizitave e MKPT-së konsiston në observim, dokumentim dhe në intervistim të personave të privuar nga liria, të zyrtarëve korrektues dhe policorë, si dhe të atyre shëndetësorë. Neni 17 i Ligjit për Avokatin e Popullit përcakton se MKPT-ja kryen vizita, pa paralajmërim, në vendet ku mbahen personat e privuar nga liria. Kjo metodologji parasheh përgatitjen e vizitës, përcaktimin e llojit të vizitës, si dhe veprimet të cilat zbatohen me të arritur në institucionin i cili vizitohet.

2 Zyra e Komisionarit të Lartë e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut, në: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

3 Neni 1 i Protokollit Fakultativ i Konventës Kundër Torturës.

4 Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, neni 17, paragrafi 2.2.

5 Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, neni 17, paragrafi 2.

6 Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, neni 17, paragrafi 4.

Biseda përfundimtare me udhëheqësin e institucionit fokusohet në shqetësimet më të rëndësishme, siç mund të jenë: marrëdhëniet ndërmjet personelit dhe të burgosurve, incidentet ndërmjet të burgosurve, kushtet e akomodimit, kujdesi joadekuat shëndetësor, moszbatimi i garancive procedurale (qasja tek avokati, e drejta në shërbime mjekësore, kontaktet me familjen etj.). Gjatë takimit përfundimtar, ekipi monitorues përdor gjuhë konstruktive dhe respekton punën e zyrtarëve të institucionit.

Përbërja e MKPT-së gjatë vitit 2021

Përbërja e tanishme e MKPT-së është shumëdisiplinore dhe në pajtim me dispozitat e Ligji nr. 05/L-019 për Avokatin e Popullit, i cili parasheh që në kuadër të MKPT-së duhet të ketë personel me profesione të ndryshme, përfshirë juristë, mjekë, psikologë dhe punëtorë socialë me përvojë në këtë fushë. Përbërja e tanishme e MKPT-së është si në vijim:

Zëvendësja e Avokatit të Popullit, përgjegjëse për MKPT-në.

Drejtoresha e MKPT-së.

Këshilltari i lartë juridik për parandalim të torturës.

Këshilltarja juridike për parandalim të torturës.

Këshilltare-mjeke.

Këshilltare-psikologe.

Këshilltare-punëtor social.

Vizitat e realizuara gjatë vitit 2021

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, për shkak të paraqitjes së pandemisë COVID-19 në mbarë botën, MKPT-ja, herë pas here u detyrua të ndryshojë metodologjinë e vizitave duke iu përshtatur gjendjes me COVID-19 në vend, bazuar në parimin e mosshkaktimit të dëmit më të madh.

Kështu, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka realizuar 62 vizita në të gjitha vendet ku mbahen personat e privuar nga liria e tyre. Nga to, 42 janë vizita të përgjithshme, 16 vizita *Ad Hoc*, 3 vizita përcjellëse dhe 1 vizitë në Aeroportin Ndërkombëtar të Prishtinës në kuadër të monitorimit të operacioneve të kthimit me forcë nga Zvicra, në kuadër të bashkëpunimit me Komisionin Nacional Zviceran për Parandalim të Torturës.

MKPT-ja ka kontaktuar vazhdimisht me të burgosurit përmes numrave të telefonit të cilët janë të vendosur në të gjitha vendet e privimit nga liria (ku janë realizuar 80 telefonata me të burgosurit), përmes kutive të ankesave të vendosura nga Institucioni i Avokatit të Popullit në të cilat kanë qasje vetëm personeli i IAP, si dhe përmes familjarëve të tyre dhe burimeve të tjera. Po ashtu, MKPT-ja pati komunikim të vazhdueshëm me autoritetet kompetente përmes postës elektronike zyrtare, përmes telefonit, si dhe përmes kontakteve të drejtpërdrejta në raste të caktuara.

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, vizitoi institucionet në vijim:

Qendrat korrektuese, të paraburgimit, qendra për mbajtjen e të huajve dhe qendrat për azilkërkues të vizituara në vitin 2021

Institucioni i vizituar	Nr. i vizitave
1. Qendra Korrektuese në Dubravë	3
2. Qendra Korrektuese në Smrekonicë	1
3. Qendra Korrektuese për Femra-Lipjan	1
4. Qendra Korrektuese për të Mitur-Lipjan	2
5. Qendra e Paraburgimit në Pejë	1
6. Qendra e Paraburgimit në Mitrovicë	1
7. Qendra e Paraburgimit në Gjilan	1
8. Qendra e Paraburgimit në Prishtinë	8
9. Qendra e Paraburgimit në Prizren	1
10. Burgu i Sigurisë së Lartë	4
11. Qendra e Mbajtjes për të Huajt Vranidoll	1
12. Qendra për Azilkërkues Magurë	3
13. Qendra për Azilkërkues Mitrovicë	1
14. Qendra për Azilkërkues Vranidoll	2

Qendrat e Mbajtjes dhe Stacionet Policore të vizituara në vitin 2021

Institucioni i vizituar	Nr. i vizitave
1. Qendra Rajonale e Mbajtjes në Prishtinë	4
2. Stacioni Policor në Pejë	2
3. Stacioni Policor në Deçan	1
4. Stacioni Policor në Klinë	1
5. Stacioni Policor në Istog	1
6. Stacioni Policor në Mitrovicë-Jug	1
7. Stacioni Policor në Lipjan	1
8. Stacioni Policor në Malishevë	1
9. Stacioni Policor në Gjilan	1
10. Stacioni Policor në Viti	1
11. Stacioni Policor në Kamenicë	1
12. Stacioni Policor në Ferizaj	1
13. Stacioni Policor në Shtërpce	1
14. Stacioni Policor në Rahovec	1
15. Stacioni Policor në Shtime	1
16. Stacioni Policor në Suharekë	1
17. Stacioni Policor Prishtinë-Veri	1
18. Stacioni Policor Vushtrri	1
19. Stacioni Policor Prizren	1

Institucionet e shëndetit mendor dhe ato të kujdesit social të vizituara në vitin 2021

Institucioni i vizituar	Nr. i vizitave
1. Instituti i Psikiatrisë Forenzike	2
2. Reparti i urgjencës dhe kujdesit intensiv psikiatrik	2
3. Shtëpia me Bazë në Komunitet në Deçan	1
4. Shtëpia me Bazë në Komunitet në Kamenicë	1
5. Shtëpia Integruese në Bashkësi në Pejë	1
6. Shtëpia Integruese në Bashkësi në Prizren	1
7. Shtëpia për të Moshuarit në Gurrakocë	1

Vizitat në vendet e privimit nga liria nga zyrtarët e Zyrave Rajonale të IAP-së

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, përveç MKPT-së, vizita në vendet e privimit nga liria, realizuan edhe zyrtarët nga zyrat rajonale të IAP-së në Mitrovicë-Veri dhe Jug, Pejë, Gjilan, Ferizaj, Prizren dhe në stacionet policore të regjionit të Gjakovës. Gjatë vitit 2021, zyrtarët e zyreve rajonale, çdo muaj në mënyrë të rregullt hapën kutitë e ankesave me qëllim të trajtimit të ankesave individuale të të privuarve nga liria.

Raportet me rekomandime të publikuara gjatë vitit 2021

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka publikuar 13 raporte me rekomandime pas vizitave të realizuara në vendet e privimit nga liria. Përmes këtyre raporteve, MKPT-ja, u ka adresuar institucioneve kompetente 46 rekomandime me qëllim të avancimit të të drejtave themelore të personave të privuar nga liria e tyre.⁷

Deri më tani, autoritetet kompetente implementuan 9 rekomandime, 2 rekomandime u implementuan pjesërisht, ndërsa 35 janë në pritje për implementim. Të gjitha përgjigjet e autoriteteve kompetente ishin pozitive dhe në frymën e bashkëpunimit të ndërsjellë, duke njohur domosdoshmërinë e zbatimit të rekomandimeve dhe vullnetit për të përmirësuar respektimin e të drejtave themelore të të privuarve nga liria e tyre.

Sa i përket vizitave në qendrat korrektuese të paraburgimit, stacionet policore, qendrën e mbajtjes për të huajt dhe qendrat për azilkërkues, MKPT-ja, ka publikuar raportet me rekomandime si në vijim:

Raport me rekomandime për vizitën në:	Data e publikimit
1. Qendrën Korrektuese në Dubravë	22 prill 2021
2. Qendrën Korrektuese në Smrekonicë	18 tetor 2021
3. Qendrën Korrektuese për të Mitur dhe Femra në Lipjan	23 dhjetor 2021
4. Qendrën e Paraburgimit në Pejë	7 shtator 2021
5. Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë	18 tetor 2021
6. Qendrën e Paraburgimit në Gjilan	15 dhjetor 2021

7 Të gjitha raportet me rekomandime të publikuara në vitin 2021 gjenden në: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-mkpt-1/>.

7. Qendrën e Paraburgimit në Prishtinë	1 dhjetor 2021
8. Qendrën e Paraburgimit në Prizren	1 dhjetor 2021
9. Burgun i Sigurisë së Lartë	14 korrik 2021
10. Qendrën e Mbajtjes për të Huajt Vranidoll	13 prill 2021
11. Qendrat për Azilkërkues	23 shkurt 2021
12. Raport për vizitat në stacionet policore: Pejë, Istog, Klinë Deçan	27 gusht 2021
13. Raport për vizitat në stacionet policore: Gjilan, Prizren, Ferizaj, Lipjan, Shtime, Shtërpce, Rahovec, Kamenicë, Viti, Suharekë, Malishevë.	22 dhjetor 2021

Bashkëpunimi me institucionet e vizituara

Gjatë vizitave të MKPT-së në institucionet ku mbahen personat e privuar nga liria, në institucionet e shëndetit mendor dhe në ato të kujdesit social, zyrtarët e institucioneve të vizituara i ofruan ekipit monitorues bashkëpunim të plotë dhe qasje të menjëhershme. Ekipi, pa vonesa, pati qasje në të gjitha hapësirat e vizituara. Ekipit iu siguruan të gjitha informatat e nevojshme për ta kryer detyrën dhe iu mundësuan intervistat me personat e arrestuar, të paraburgosur dhe të dënuar, pa praninë e zyrtarëve korrektues, zyrtarëve policorë, personelit mjekësor dhe as të personelit të institucioneve psikiatrike dhe të kujdesit social.

KAPITULLI II

II. Policia e Kosovës Keqtrajtimi fizik

Keqtrajtimi fizik

Gjatë vizitave në vendet e privimit nga liria të menagjuara nga Policia e Kosovës, MKPT-ja nuk ka marrë ankesa nga personat e arrestuar dhe as nga ata të cilët ishin në mbajtje në kohën e vizitës, për keqtrajtim fizik apo për mosrespektim të të drejtave themelore, të cilat u garantohen me Kushtetutën e Republikës së Kosovës, me Ligjin nr. 04/L-076 për Policinë, me Kodin e Procedurës Penale dhe me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave themelore të personave të privuar nga liria e tyre.

Po ashtu, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, gjatë vizitave në qendrat e paraburgimit dhe ato korrektuese, MKPT-ja, nuk mori ankesa kredibile nga të burgosurit për keqtrajtim apo mos respektim të të drejtave themelore gjatë periudhës sa ata ishin të arrestuar apo të ndaluar nga Policia e Kosovës.

Në vitin 2021, Institucioni i Avokatit të Popullit ka regjistruar 5 raste për hetim kundër Policisë së Kosovës bazuar në pretendimet e qytetarëve se janë keqtrajtuar fizikisht.⁸

Në përgjithësi, MKPT-ja, bazuar në vizitat e realizuara gjatë këtij viti dhe në vizitat e mëhershme, shqyrtimin e ankesave të pranuara, si dhe hetimet sipas detyrës zyrtare, vlerëson se nuk ka keqtrajtim fizik sistematik apo të përhapur nga Policia e Kosovës, por bëhet fjalë për raste të izoluara.

Garancitë procedurale kundër keqtrajtimit fizik

Të drejtat e personave të arrestuar nga Policia e Kosovës janë të përcaktuara dhe të garantuara në Kushtetutën e Republikës së Kosovës, Kodin e Procedurës Penale, Ligjin për Policinë dhe me instrumentet ndërkombëtare të përfshira në Kushtetutën e Republikës së Kosovës.

Neni 13 i Kodit të Procedurës Penale përcakton se çdo person i privuar nga liria duhet të njoftohet menjëherë, në gjuhën të cilën ai/ajo e kupton, për të drejtën për ndihmë juridike sipas dëshirës së tij, për të drejtën për t'i njoftuar anëtarët e familjes apo ndonjë person tjetër për faktin që është arrestuar dhe se këto të drejta aplikohen gjatë gjithë kohës së privimit nga liria.

⁸ **Rasti 495/2021**, ankuesi u ankua për keqtrajtim nga Policia e Kosovës, pas hetimit, u konstatua se ankesa e ankuesit është e pabazuar dhe u mbyll sipas nenit 22 para. 1 të Ligjit për Avokatin e Popullit. **Rasti 311/2021**, ankuesi u ankua për keqtrajtim nga Policia e Kosovës. MKPT-ja u njoftua nga Inspektorati Policor i Kosovës (IPK) se rasti është referuar tek Drejtoria për Hetime të Brendshme dhe Verifikim të së Kaluarës e Policisë së Kosovës për trajtim disiplinor, pasi që IPK gjatë hetimit nuk gjeti elemente të veprës penale. **Rasti 196/2021**, ankuesi u ankua për keqtrajtim nga Policia e Kosovës. IPK e njoftoi MKPT-në se rasti është proceduar me kallëzim penal në Prokurorinë Themelore. **Rasti 100/21**, ankuesi ankohet për keqtrajtim nga Policia e Kosovës. IPK e njoftoi MKPT-në se rasti i ankuesit është proceduar me raport të veçantë në Prokurorinë Themelore në Prizren. **Rasti 24/21 OIK/PK**, rast sipas detyrës zyrtare, lidhur me arrestimin e anëtarëve të Partisë Social Demokrate të cilët janë arrestuar gjatë një proteste. MKPT-ja, u njoftua nga IPK-ja, se ky rast është ende nën hetim. Po ashtu sipas IPK, lidhur me këtë rast është suspenduar një zyrtar i cili ka menagjuar me veprimet policore, ndaj të cilit njëkohësisht është iniciuar edhe procedura administrative për përgjegjësi komanduese.

Sa i përket njoftimit për arrestim, neni 168 i Kodit të Procedurës Penale më tej përcakton se personi i arrestuar ka të drejtë ta njoftojë anëtarin e familjes apo personin tjetër, sipas përzgjedhjes së tij, për arrestimin dhe vendin e ndalimit menjëherë pas arrestimit; njoftimi i familjarit apo i personit tjetër lidhur me arrestimin mund të vonohet më së shumti deri në 24 orë kur prokurori i shtetit çmon se kjo kushtëzohet me nevoja të jashtëzakonshme për hetim të rastit. Kjo vonesë nuk aplikohet në rastin e personave të mitur.

Sipas Ligjit për Policinë⁹, e drejta për ta njoftuar familjen apo personin tjetër për arrestimin gjithashtu vlen edhe për personat të cilët janë në *“ndalim të përkohshëm”*, me qëllim të identifikimit ose për shkak të mbrojtjes së tyre dhe mbrojtjes së të tjerëve.

Sipas Kodit të Procedurës Penale, nenit 13, paragrafi 2.3, nenit 163, paragrafi 2, nenit 164, paragrafi 5, ndaj personave të dyshuar përcakton se koha e ndalimit policor në qendrat e ndalimit nuk duhet të kalojë më shumë se dyzet e tetë orë (48) nga koha e arrestimit të tij, përveç rasteve kur gjyqtari i procedurës paraprake urdhëron ndryshe. Sipas nenit 60 të Kodit të Drejtësisë për të Mitur, ndalimi i të miturit nuk mund të kalojë periudhën njëzet e katër orë (24), dhe pas kalimit të kësaj periudhe, i mituri duhet të lirohet, përveç nëse gjyqtari për të mitur cakton paraburgim.¹⁰

Sa i përket së drejtës në avokat, personi i ndaluar/arrestuar në bazë të nenit 166 të Kodit të Procedurës Penale, ka të drejtë për ndihmë të menjëhershme të mbrojtësit pas arrestimit të tij, sipas zgjedhjes së tij¹¹. Mirëpo kur pësoni i arrestuar nuk angazhon mbrojtës, atij i sigurohet mbrojtësi me shpenzime publike.¹²

Po ashtu, personi i ndaluar mund të heqë dorë nga ndihma e mbrojtësit, kjo e drejtë mund të hiqet në bazë të nenit 53, paragrafi 3, të Kodit të Procedurës Penale: *“Nga e drejta për të pasur mbrojtës mund të hiqet dorë, përveç në rastin e mbrojtjes së detyruar, nëse heqja dorë bëhet qartë dhe vullnetarisht pas informimit të plotë për të drejtën e tij në mbrojtje. Heqja dorë duhet bërë me shkrim dhe duhet nënshkruar nga i dyshuari apo i pandehuri dhe nga organi kompetent që e zbaton procedurën, ose mund të bëhet gojarisht në audio apo videokasetë, autenticiteti i të cilës verifikohet nga gjykata.”*

Ndërsa personat nën moshën tetëmbëdhjetë (18) vjeç mund të heqin dorë nga e drejta për të angazhuar mbrojtës me pëlqimin e prindit, të kujdestarit ose të përfaqësuesit nga qendra për punë sociale, përveç rasteve të dhunës në familje, në të cilat është përfshirë prindi ose kujdestari, raste këto tek të cilat prindi ose kujdestari i tillë nuk mund të japin pëlqim për heqjen dorë nga kjo e drejtë¹³.

Lidhur me këtë, MKPT-ja, vëren se Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës (më tej, KPT), në raportin për vizitën në Republikën e Kosovës, të publikuar në tetor 2021, shprehu shqetësimin lidhur me këtë dispozitë të Kodit të Procedurës Penale (neni 53, paragrafi 3) dhe u rekomandoi autoriteteve kompetente që i mituri kurrë të mos jetë subjekt i marrjes në pyetje nga policia apo të bëjë ndonjë deklaratë pa prezencë të avokatit mbrojtës apo personit të rritur të besueshëm.¹⁴

9 Ligji për Policinë, neni 20.

10 Kodi i Drejtësisë për të Mitur, neni 60.

11 Kodi i Procedurës Penale, neni 166, paragrafi 1.

12 Kodi i Procedurës Penale, neni 166, paragrafi 2.

13 Kodi i Procedurës Penale, neni 53, paragrafi 5.

14 Për më shumë shih raportin në fjalë, paragrafi 32 i raportit. Në: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo->.

Lidhur me të drejtën për kontroll mjekësor të personave të arrestuar/ndaluar, neni 169 i Kodit të Procedurës Penale përcakton se personi i arrestuar/ndaluar ka të drejtë për kontroll mjekësor sipas kërkesës së tij të kontrollohet nga mjeku apo nga dentisti, sipas përzgjedhjes së tij.¹⁵ Po ashtu kur personi i arrestuar tregon shenja të sëmundjes mendore, policia menjëherë mund të urdhërojë kontrollimin nga një psikiatër.¹⁶

Ndërsa kur person i arrestuar është shtetas i huaj, sipas nenit 167 të Kodit të Procedurës Penale, ka të drejtë ta njoftojë dhe të komunikojë gojarisht apo me shkrim me ambasadën, me zyrën ndërlidhëse apo me misionin diplomatik të shtetit, shtetas i të cilit është ai, ose me përfaqësuesin e organizatës kompetente kur ai është refugjatë ose nën mbrojtjen e ndonjë organizate ndërkombëtare.¹⁷

MKPT-ja gjatë vizitave në stacionet policore të lartcekura nuk mori ankesa nga personat e arrestuar dhe të ndaluar, të cilët i ka intervistuar, për mosrespektim të këtyre të drejtave themelore, të cilat u garantohen me Kushtetutën e Republikës së Kosovës, me Ligjin nr. 04/L-076 për Policinë, me Kodin e Procedurës Penale dhe me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave themelore të personave të privuar nga liria e tyre.

Më 1 tetor 2020, Policia e Kosovës, miratoi Procedurat Standarde të Operimit, qëllimi i së cilës është krijimi i dokumentit bazik, përmes së cilit përcaktohen rregullat dhe procedurat e punës policore, të cilat do të jenë në pajtim me Kushtetutën e Republikës së Kosovës dhe ligjet në fuqi, me qëllim të respektimit të të drejtave të njeriut, të personave që ndalohen dhe mbahen në Qendrat e Ndalimit.

MKPT-ja, përshëndet miratimin e këtij dokumenti të rëndësishëm nga Policia e Kosovës. Ky dokument u referohet standardeve ndërkombëtare dhe vendore të të drejtave themelore të njeriut të personave të privuar nga liria e tyre dhe atyre të ndaluar të cilët mbahen në Qendrat e Mbrojtjes.

Po ashtu, gjatë vizitave në stacionet e lartpërmendura, nuk u raportuan probleme për të siguruar prezencën e avokatit mbrojtës në rastet e arrestimeve apo ndalimeve, prezencën e punëtorit social apo ofrimin e kujdesit shëndetësorë, si të drejta themelore të garantuara me legjislacionin vendor në fuqi dhe standardet ndërkombëtare për të drejtat themelore të të personave të privuar nga liria e tyre.

Kushtet fizike të stacioneve policore të vizituara

Procedura Standarde të Operimit, e cila u miratua nga Policia e Kosovës në tetor 2020, përcakton se qendrat e ndalimit duhet të jenë në përputhshmëri me Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (më tej, *KEDNJ*) dhe me rekomandimet e KPT-së duke u bazuar në Konventën Kundër Torturës dhe Trajtimeve e Ndëshkimeve të tjera Mizore Jonjerëzore dhe Poshtëruese.¹⁸

Sa u përket kushteve fizike në qendrat e mbajtjes në stacione policore, MKPT-ja, gjatë vizitave të realizuara në vitin 2021, ka vërejtur se shumica e stacioneve policore të vizituara, sa i përket hapësirës, ndriçimit natyral, artificial dhe higjienës i plotësojnë kushtet e domosdoshme për akomodim të personave të ndaluar.

¹⁵ Kodi i Procedurës Penale, neni 169, paragrafi 1.

¹⁶ Kodi i Procedurës Penale, neni 169, paragrafi 4.

¹⁷ Kodi i Procedurës Penale, neni 167, paragrafët 1 dhe 2.

¹⁸ Policia e Kosovës, Procedurat Standarde të Operimit për Qendrat e Ndalimit, DDO-04/0121/2016, pika 1.6, faqe 4.

Megjithatë, MKPT-ja, gjatë vizitës në **Stacionin Policor në Deçan më 26 maj 2021**, ka vërejtur se nuk ka ndryshime krahasuar me vrojtimet gjatë vizitave të mëparshme. Qelitë ku mbahen të ndaluarit nuk kanë dritë të mjaftueshme natyrale, por kanë dritë të mjaftueshme artificiale. Edhe më tej, shqetësim përbejnë llambat të cilat ndodheshin në qeli, të cilat ka mundësi të kapen nga personat në mbajtje, të cilët synojnë eventualisht të kryejnë ndonjë veprim tjetër të dëmshëm për ta dhe për të tjerët.

Po ashtu MKPT-ja ka vizituar edhe dhomat e intervistimit në Stacionin Policor në Deçan, kushtet fizike në këto dhoma nuk ishin të mira, inventari ishte i demoluar dhe i vjetruar. Në përgjithësi, MKPT-ja vërejtë se stacioni ka nevojë për renovime dhe inventar të caktuar, në mënyrë që të krijohen kushte më të mira për punë për zyrtarët policorë.

MKPT-ja, po ashtu vërejtë se sistemi elektrik në Qendrën e Mbajtjes në Stacionin Policor në Deçan kishte probleme, pasi dritat herë ndizeshin, herë ndaleshin. Përmes raportit me rekomandime të publikuar më 27 gusht 2021, MKPT-ja, ndër të tjera, i rekomandoi Policisë së Kosovës që të kryhen renovimet e nevojshme në këtë qendër të mbajtjes.

Lidhur me këtë rekomandim, Policia e Kosovës, më 24 shtator 2021, e njoftoi MKPT-në, se bazuar në këto rekomandime janë ndërmarrë veprime dhe planifikohen edhe veprime të tjera sipas të cilave parashihen intervenime edhe në qendrën e mbajtjes në stacionin policor në Deçan, për të siguruar ventilim dhe ndriçim artificial adekuat, si dhe për të rregulluar sistemin elektrik dhe mangësitë tjera të evidentuara deri më tani.

MKPT-ja, gjatë vizitës në qendrën e mbajtjes në **stacionin policor në Malishevë**, ka vërejtur se janë të nevojshme rinovime të caktuara për shkak të dëmtimeve. Po ashtu, MKPT-ja, edhe në **stacionin policor në Prizren** ka vërejtur se qendra e mbajtjes është e dëmtuar dhe se ka nevojë për rinovime, si dhe dyshekët në qendrën e mbajtjes në Prizren janë shumë të vjetër dhe të prishur. Përmes raportit me rekomandime të publikuar më 22 dhjetor 2021, MKPT-ja, i njoftoi autoritetet kompetente për këtë gjetje.

Në stacionin policor në Shtërpcë, MKPT-ja, ka vërejtur se janë të nevojshme renovimet e menjëhershme pasi që kushtet fizike në stacion nuk ofrojnë aspak ambient adekuat për punë për zyrtarët policorë, por edhe për punë me palë. Bazuar në gjetjet e lartpërmendura, MKPT-ja, i ka rekomanduar Policisë së Kosovës që të bëhen rinovime e nevojshme në këto qendra të mbajtjes. Po ashtu, gjatë vizitës në **Qendrën e Ndalimit në Stacionin Policor në Gjakovë** u vërejt se muret e brendshme (korridoret) kanë lagështi, pastaj nga qelitë kundërmon erë e rëndë, ndërsa zyrtari policor deklaroi se pritet renovimi i Qendrës së Mbajtjes.

MKPT-ja, konsideron se të gjitha mangësitë e vërejtura duhet të evitohen në mënyrë që kushtet fizike të akomodimit në të gjitha qendrat e mbajtjes të jenë në pajtim me standardet ndërkombëtare për të drejtat themelore të njeriut dhe legjisllacionin e aplikueshëm në Republikën e Kosovës.

Në të gjitha stacionet e vizituara, MKPT-ja ka vërejtur se të ndaluarit nuk furnizohen me mjete higjienike personale. Po ashtu, jo të gjitha qendrat e mbajtjes u sigurojnë të ndaluarve çarçafë për shtretër. MKPT-ja, bazuar në këto gjetje i rekomandoi Policisë së Kosovës që të ndaluarit të furnizohen me mjete higjienike dhe çarçafë. Më 27 shtator 2021, Policia e Kosovës e njoftoi MKPT-në se në shtator të ndaluarit janë furnizuar me mjete higjienike dhe çarçafë.

Përmes raportit të mëhershëm me rekomandime të publikuar në vitin 2020 dhe raportit të publikuar më 27 gusht 2021, MKPT-ja rekomandoi që në të gjitha dhomat e ndalimit të instalohet sistemi i thirrjes, në mënyrë që të ndaluarit të komunikojnë më lehtë me zyrtarët policorë në rast nevojë. Policia e Kosovës, më 27 shtator 2021, e njoftoi MKPT-në se Policia e Kosovës ka blerë 86 zile të cilat do të instalohen në 86 njësi të qendra të mbajtjes në nivel vendi. Megjithatë, MKPT-ja, gjatë vizitave të realizuara vërejt se në asnjëri nga stacionet e vizituara nuk ka sistem të thirrjes.

Sa u përket shërbimeve mjekësore, si e drejtë themelore, personave të cilët arrestohen apo ndalohen nga policia, këto shërbime u ofrohen nga institucionet publike, siç janë: Qendrat e mjekësisë familjare dhe Qendra Klinike Universitare, varësisht nga nevojat për trajtim. MKPT-ja nuk ka marrë ankesa nga personat e intervistuar për mosrespektim të kësaj të drejte. Po ashtu, nga dokumentacioni i shqyrtuar është vërejtur se policia ka evidentuar në dosjet e tyre personale njoftimin për të drejtën për të pasur shërbime mjekësore.

Përmes vizitave gjatë periudhës për të cilën po raportohet, por edhe gjatë vizitave të mëhershme, MKPT-ja ka vërejtur se në asnjë qendër të ndalimit policor, **të ndaluarve nuk u ofrohej dalja në ajër të pastër nëse qëndronin në ndalim më shumë se 24 orë**. Në këtë drejtim, MKPT-ja vëren se legjislacioni themelorë vendor nuk përmban dispozita të cilat u garantojnë të ndaluarve daljen në ajër të pastër nëse qëndrojnë në ndalim më gjatë se 24 orë.

Ndërsa, PSO, pika 1.13 (PROCEDURAT) përcakton që të ndaluarve të cilët qëndrojnë në ndalim më shumë se 24 orë duhet tu sigurohet dalje në ajër të pastër së paku një orë nëse kushtet infrastrukturore të Qendrës së Ndalimit e mundësojnë këtë. Përmes shkresave zyrtare të dërguara më herët pas pranimit të rekomandimit, Policia e Kosovës e ka njoftuar MKPT-në se për shkak të infrastrukturës aktualisht nuk është në gjendje t’iu ofrojë të ndaluarve dalje në ajër të pastër.

Po ashtu, KPT-ja, në standardet e publikuara për ndalimin policor, thekson rëndësinë e daljes në ajër të pastër për personat të cilët qëndrojnë në ndalim policor më gjatë se 24 orë, sa herë që një gjë e tillë është e mundur.¹⁹

Sa i përket të drejtës për të parashtruar ankesë lidhur me trajtimin e tyre nga Policia e Kosovës, të arrestuarit kanë të drejtë të parashtrojnë ankesë në stacionin policor ku mbahen, si dhe në Inspektoratin Policor të Kosovës (*më tej, IPK*). Përveç kësaj, të arrestuarit mund t’i drejtojnë ankesë edhe Avokatit të Popullit. Për t’u ofruar qasje më të lehtë në shërbimet e këtij institucioni dhe për t’ua mundësuar të arrestuarve dhe ndaluarve parashtrimin e ankesës në mënyrë konfidenciale, Avokati i Popullit ka instaluar kuti të ankesave në stacionet policore ku ekzistojnë qelitë për mbajtjen e të arrestuarve.

Po ashtu, Avokati i Popullit ka zyrat regjionale në çdo qytet të Kosovës dhe zyrtarët regjionalë i vizitojnë stacionet policore, i hapin kutitë e ankesave dhe i trajtojnë ankesat individuale. Përveç kësaj, të gjitha stacionet policore mund të vizitohen pa paralajmërim edhe nga organizata joqeveritare, të cilat nënshkruajnë marrëveshje me Policinë e Kosovës për të monitoruar respektimin e të drejtave themelore të personave të arrestuar apo në ndalim policor.

¹⁹ Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës, Standardet lidhur me ndalimin policor, Raport i Përgjithshëm i 12, paragrafi 47, Starsburg, 2002. Shih në: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

III. QENDRAT KORREKTUESE DHE TË PARABURGIMIT

Kufizimi i të drejtave të caktuara të të burgosurve në kohë pandemie COVID-19

Edhe gjatë periudhës përtë cilën poraportohet, për shkak të pandemisë COVID-19, disa të drejta të të burgosurve të cilat garantohen me Kushtetutën e Republikës së Kosovës, Ligjin nr. -04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale (më tej, *LESP*), me ligjet e tjera në relevante dhe standardet ndërkombëtare për të drejtat e të burgosurve, varësisht nga situata me COVID-19, u kufizuan dhe sërish u rikthyen pas përmirësimit të gjendjes me COVID-19. Këto të drejta në përgjithësi janë e drejta për kontaktet me botën jashtme, realizimi i vizitave familjare dhe i vizitave të lira, zhvillimi i aktiviteteve të ndryshme brenda burgjeve siç janë: të drejtat për aktivitete sportive, për punë, për trajnime dhe edukim, si dhe e drejta e lirisë fetare në aspekte të caktuara (falja e namazit në grup).

Lidhur me kufizimet e të drejtave themelore të të personave të privuar nga liria e tyre, Avokati i Popullit, më 10 dhjetor 2021, publikoi raportin me rekomandime²⁰, në të cilin konstatoi se paraqitja e pandemisë dhe shpallja e së njëjtës nga OBSH-ja si pandemi me përmasa

²⁰ Raport me rekomandime i Avokatit të Popullit, Emergjencia shëndetësore dhe ndikimi i pandemisë COVID-19 në të drejtat e njeriut në Republikën e Kosovës, publikuar më 10 dhjetor 2021, Të drejtat e personave të privuar nga liria dhe ndikimi i pandemisë COVID-19, nga këndvështrimi i MKPT-së, Kapitulli VII, f. 57. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>.

Ndërsa, lidhur me ankesën e ankuesit H.S kundër zyrtarëve korrektuese të Qendrës së Paraburgimit në Gjiilan, për keqtrajtim fizik, MKPT-ja, ka kërkuar informata zyrtare nga QPGj, dhe u njoftua se ky rast është hetuar dhe ju është shqiptuar vërejtje zyrtareve korrektues për trajtim degradues ndaj të paraburgosurit H.S.

Ankesat për korrupsion dhe favorizime

Gjatë vizitës në **Qendrën Korrektuese në Dubravë** (më tej, **QKD**), MKPT-ja, mori nga të burgosurit pohime për korrupsion dhe favorizime, që përfshijnë jo vetëm personelin korrektues, por edhe personelin shëndetësor. Sipas këtyre pohimeve, bazuar në një pagesë të caktuar të parave apo në ndonjë mënyrë tjetër, të burgosurit mund të përfitojnë trajtim favorizues sa u përket mundësive për të punuar, vizitave familjare, largim të përkohshëm jashtë institucionit, trajtim mjekësor etj. MKPT-ja po ashtu mori një numër të pohimeve nga të burgosurit, sipas të cilëve, të burgosurit e caktuar të kategorive të caktuara trajtohen me favorizime krahasuar me të burgosurit e tjerë.

Lidhur me këto pretendime, MKPT-ja, ka vërejtur përpjekjen e Ministrisë së Drejtësisë dhe Shërbimit Korrektues për ti luftuar këto dukuri. Po ashtu, pati raste të arrestimeve dhe dënimeve ndaj zyrtarëve korrektues për të cilët u konstatua se kryen shkelje disiplinore apo kanë kryer vepra penale të cilat ndërlidhen me veprime korruptive.

Edhe përmes këtij raporti, MKPT-ja, duke mos paragjykuar nëse pohimet e tilla janë të vërteta apo jo, konsideron se menaxhmenti i QKD-së dhe organet kompetente të Shërbimit Korrektues të Kosovës (më tej, **ShKK**) duhet të zhvillojnë hetime gjithëpërfshirëse dhe të pavarura sa herë që ka pohime për korrupsion dhe favorizime. Autoritetet në fjalë duhet t'i forcojnë përpjekjet e tyre për t'i luftuar këto fenomene përmes masave parandaluese, edukimit dhe aplikimit të sanksioneve adekuate.

Incidentet ndërmjet të burgosurve

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, në përgjithësi nuk janë shënuar incidente serioze ndërmjet të burgosurve. MKPT-ja gjatë vizitave dhe përmes komunikimit zyrtar me autoritetet kompetente ka vërejtur se këto incidente janë evidentuar në formularë përkatës, në dokumente të tjera administrative, si dhe në protokollet adekuate të njësive shëndetësore. Për më shumë, bazuar në njoftimet zyrtare dhe në dokumentacionin të cilin Institucioni i Avokatit të Popullit (më tej, IAP) e ka pranuar nga autoritetet, janë zhvilluar hetime të brendshme dhe hetime nga Policia e Kosovës në raste të caktuara, u ndërmorën masa disiplinore bazuar në gjetjet e komisioneve disiplinore, si dhe u ndërmorën masa për të garantuar sigurinë fizike të të burgosurve.

Kushtet e akomodimit në qendrat korrektuese dhe në të paraburgimit

Neni 3 i Ligjit nr. 05/L-129 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale shprehimisht përcakton: *“Lokalet në të cilat jeton dhe punon personi i dënuar duhet të kenë hapësirë të mjaftueshme ashtu që secili person i dënuar të ketë së paku tetë (8) metra katrorë hapësirë për qeli të vetme dhe katër (4) metra katrorë për të dënuarit në qeli të përbashkëta, dhe sasi të mjaftueshme të dritës natyrore dhe artificiale për punë dhe lexim, ngrohje dhe ajrosje.”*

Gjatë vizitës në **Qendrën Korrektuese për Femra (më tej, QKF)** dhe **Qendrën Korrektuese për të Mitur (më tej, QKM)** në Lipjan, MKPT-ja, vërejtë se qelitë ku akomodohen të burgosurat në QKF dhe të miturit të burgosur në QKM kanë ndriçim të mjaftueshëm natyral dhe artificial, si dhe nuk kanë lagështi. Sa i përket hapësirës për banim për të burgosurit, MKPT-ja vërejtë se hapësira në dispozicion është në pajtim me dispozitat e LESP-së dhe me standardet e përcaktuara nga KPT-ja. Po ashtu MKPT-ja gjatë vizitës nuk vërejtë mbipopullim në këto dy qendra.

Megjithatë, MKPT-ja gjatë vizitës, bazuar në vrojtimet e saj dhe në ankesat e të burgosurave, vërejt se në QKF janë 6 kabina dushi në dispozicion të të burgosurave, por vetëm 2 janë funksionale. Po ashtu, si pasojë e gjendjes teknike, nga dushi dilte uji shumë i nxehtë dhe të burgosurat detyroheshin të gjenin forma alternative të pastrimit, duke ngrohur ujin në qelitë e tyre. Lidhur me këtë, MKPT-ja, përmes raportit me rekomandime të publikuar më 23 dhjetor 2021, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që të bëhen rregullimet teknike të dusheve në mënyrë që të mundë të përdoren në mënyrë adekuate nga të burgosurat.

Gjatë vizitës në **Qendrën Korrektuese në Dubravë**²¹, MKPT-ja ka vërejtur se numri i të burgosurve u reduktua dukshëm për shkak të pandemisë COVID-19. Kështu, gjatë vizitës ishin të pranishëm 572 të burgosur, ndërsa kapaciteti zyrtar i QKD-së është 1030. MKPT-ja, ka vërejtur se kushtet e akomodimit në përgjithësi mund të konsiderohen në pajtim me LESP-në dhe me standardet ndërkombëtare për të drejtat e të burgosurve, përveç në pavijonet 2, 3 dhe 5, ku MKPT-ja ka vërejtur se janë të nevojshme rinovime të caktuara, ndërsa në disa qeli kishte depërtuar lagështia.

MKPT-ja u ka kushtuar vëmendje të veçantë kushteve të akomodimit të të burgosurve, të cilëve u ishte shqiptuar masa disiplinore e vetmisë, për shkak të shkeljeve disiplinore. MKPT-ja ka vërejtur se kushtet e akomodimit në këto qeli janë në pajtim me standardet e përcaktuara me LESP-ja dhe me standardet e përcaktuara nga KPT-ja.

MKPT-ja ka vërejtur se të burgosurit në **Qendrën Korrektuese në Dubravë**, në përgjithësi janë furnizuar me dyshekë të rinj dhe batanije, si dhe me çarçafë, gjë që në të kaluarën përbënte problem serioz, pasi dyshekët e mëparshëm ishin të cilësisë së dobët dhe me lagështi.

Megjithatë, MKPT-ja ka hasur në raste kur të burgosurit ende nuk ishin furnizuar me dyshekë, çarçafë dhe batanije. Lidhur me këtë, MKPT-ja menjëherë e ka shprehur shqetësimin tek zyrtarët kompetentë, të cilët e njoftuan MKPT-në se nuk mungojnë furnizimet në këtë drejtim dhe se kjo mangësi do të mënjanohet sa më shpejt. Gjatë vizitës përcjellëse në këtë qendër, më 25 nëntor 2021, MKPT-ja, u njoftua se pavijoni 2 u mbyll për shkak të renovimeve dhe se priten renovime të reja në vitin 2022.

Në raportin për vizitën në **Qendrën e Paraburgimit në Pejë**²² (QPP), MKPT-ja, sa i përket kushteve të akomodimit në këtë qendër ka vërejtur se qelitë, në kuptim të ndriçimit dhe ventilimit nuk janë në pajtim me LESP-në²³ dhe as me standardet e përcaktuar nga KPT-ja.²⁴

MKPT-ja gjatë vizitës ka vërejtur se dhomat e të burgosurve ishin gëlqerosur, në kuadër të përpjekjeve për të krijuar kushte më të mira të akomodimit për të burgosurit. Megjithatë, përkundër gëlqerosjes, disa dhoma prapë kishin lagështi. MKPT-ja është njoftuar se kjo qendër është furnizuar me dyshekë të rinj, çarçafë dhe jastëk. Të burgosurit mund të bënin dush dy herë brenda javës, kurse ata të cilët janë të angazhuar në punë mund të bënin

21 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën Korrektuese në Dubravë, publikuar më 22 prill 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-me-rekomandime-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendre-korrektuese-ne-dubrave/>.

22 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Paraburgimit në Pejë, publikuar më 3 shtator 2021. Për më shumë shih në: <https://oik-rks.org/2021/09/04/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-peje/>.

23 Ligji nr. 05/L0-129, neni 3 i Ligjit për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale.

24 Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës, Hapësira e Banimit për një të Burgosur, shih: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

dush çdo ditë. Megjithatë, MKPT-ja, ka vërejtur se hapësirat ku të burgosurit bëjnë dush dhe nyjat sanitare janë në gjendje shumë të keqe dhe nevojiten renovime të menjëhershme.

Edhe përmes këtij raporti, MKPT-ja, ka ripërsëritur rekomandimin që kushtet e akomodimit në QPP, përderisa kjo qendër është në përdorim, të jenë në pajtim me standardet e përcaktuara në LESP; me standardet e KPT-së dhe me standardet e tjera ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të të burgosurve.

Lidhur me këtë rekomandim, Ministria e Drejtësisë, më 16 shtator 2021, e njoftoi MKPT-në se planifikon të ndërtoj një objekt të ri për këtë institucion në një të ardhme jo shumë të largët, dhe se kjo ministri synon të garantojë standardet minimale të parapara me legjislacionin e aplikueshëm në Republikën e Kosovës, standardet e KPT-së dhe instrumentet tjera ndërkombëtare të aplikueshme në Republikën e Kosovës.

Në raportin me rekomandime për vizitën në **Burgun e Sigurisë së Lartë²⁵ (më tej, BSL)**, MKPT-ja, ka theksuar se, në përgjithësi kushtet e akomodimit, janë në nivel të kënaqshëm në shumicën e pavijoneve dhe hapësirave të tjera, në kuptim të hapësirës, pastërtisë, si dhe qasjes në dritë natyrale dhe artificiale. Të gjitha qelitë kanë TV, tualete të ndara dhe të burgosurit mund të bëjnë dushe sa herë që duan. Përveç kësaj, qelitë janë të pajisura me krevate, me çarçafë, me tavolinë, me karrige dhe me sistem të thirrjes.

Megjithatë, MKPT-ja ka vërejtur se dyshemetë në Pavijonin 2 (krahët D dhe E në korridore dhe nëpër qeli) janë dëmtuar shumë. Përmes raportit për vizitën në BSL, MKPT-ja, ripërsëriti rekomandimin që të ndërmerren veprimet për ta mënjeluar dëmtimin e dyshemeve në korridor dhe në disa qeli në Pavijonin 2. Më 1 shtator 2021, drejtori i BSL-së e njoftoi MKPT-në, se është duke u rinovuar dyshemeja e pavijonit nr. 2 dhe se kanë përfunduar renovimet në katin e dytë.

Në raportin me rekomandime për vizitën në Qendrën Korrektuese në Smrekonicë (më tej, QKS)²⁶, MKPT-ja vërejtë se në përgjithësi qelitë ku qëndronin të dënuarit, sa i përket madhësisë dhe ndriçimit natyral dhe artificial, në shumicën e qelive ku akomodohen të dënuarit, janë në pajtim me standardet e përcaktuar nga KPT-ja²⁷ dhe LESP-ja.²⁸ Përveç kësaj, pavijoni i cili deri më tani u përdor si karantinë pas paraqitjes së pandemisë COVID-19, tani është në dispozicion të të burgosurve për banim dhe do të ofrojë edhe më shumë hapësirë për banim për të burgosurit.

MKPT-ja vërejtë se në katin e dytë të ndërtesës është i nevojshëm renovimi i kulmit, nga ku depërtojnë të reshurat atmosferike dhe në disa qeli vërehej depërtimi i lagështisë në tavane. Lidhur me këtë, MKPT-ja, sërish i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë, që të rinovohet kulmi i pavijonit ku akomodohen të dënuarit. Më 3 nëntor 2021, Ministria e Drejtësisë e njoftoi MKPT-në se është në dijeni të nevojës për rinovim urgjent të kulmit në katin e dytë dhe se është bërë planifikimi për rinovim, mundësisht, brenda vitit 2021.

25 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Burgun e Sigurisë së Lartë, publikuar më 14 korrik 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/07/28/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-burgun-e-sigurise-se-larte/>.

26 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën Korrektuese në Smrekonicë, shih në: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-korrektuese-ne-smrekonice/>

27 Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës, Hapësira e Banimit për një të Burgosur, shih: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

28 Ligji nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sankcioneve Penale, neni 36, paragrafi 2.

Në raportin për vizitën në **Qendrën e Paraburgimit në Prishtinë**²⁹, sa i përket kushteve të akomodimit, MKPT-ja, ka vërejtur se qelitë ku akomodohen të burgosurit kanë dritë të mjaftueshme natyrore, hapësirë banimi, e cila shkon përtej standardit të përcaktuar me LESP dhe me standardet e përcaktuara nga KPT-ja. Po ashtu, MKPT-ja, vërejtë se ka qeli adekuate në dispozicion të të burgosurve me aftësi të kufizuara. Megjithatë, në disa qeli mungojnë orenditë adekuate për t'i vendosur gjësendet. Përmes raportit të lartpërmendur, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë, që të furnizohen qelitë e të burgosurve me orendi të nevojshme për t'i vendosur gjësendet e tyre. Ministria e Drejtësisë, u përgjigj se ShKK në dhjetor 2021, ka filluar procedurat për furnizime me ordeni dhe inventar të nevojshëm dhe se një rekomandim i tillë është edhe në raportin e KPT-së për vizitën në Republikën e Kosovës në vitin 2020.

Për më shumë, MKPT-ja, vërejtë se janë kryer disa rinovime me qëllim të evitimit të dëmtimeve në pjesë të caktuara të kësaj qendra, pasi që edhe pse është objekt i ri, u përball me probleme të shumta infrastrukturore menjëherë pas futjes në funksion.

Në raportin për vizitën në **Qendrën e Paraburgimit në Prizren**³⁰, MKPT-ja, vërejtë se qelitë ku qëndronin të paraburgosurit kishin ndriçim të mjaftueshëm natyral dhe artificial dhe nuk kishin lagështi. Sa i përket hapësirës për banim për të burgosurit, MKPT-ja, sikurse edhe në raportin e mëhershëm me rekomandime, konstaton se hapësira për banim, në disa qeli, nuk është në pajtim me dispozitat e LESP-së dhe as me standardet e përcaktuara nga KPT-ja. MKPT-ja ka vërejtur se jo të gjitha qelitë janë furnizuar me dyshekë të rinj. Kështu që, në disa qeli dyshekët janë të vjetërsuar dhe nuk janë ndërruar për kohë të gjatë dhe për pasojë, në disa shtretër ka depërtuar lagështia. Përmes raportit me rekomandime pas vizitës, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që kjo qendër të furnizohet në tërësi me dyshekë të rinj dhe cilësorë. Ministria e Drejtësisë, lidhur me këtë rekomandim, përmes një shkrese zyrtare e njoftoi MKPT-në, se në fund të muajit nëntor 2021, qendra u furnizua me 70 dyshekë, 70 jastëk, 140 batanije kundër zjarrit dhe se janë iniciuar procedurat për edhe 20 dyshekë tjerë për nevojat e kësaj qendre.

MKPT-ja mori ankesa nga disa shtetas të huaj për mungesë të veshmbathjeve. Shtetasit e huaj të cilët praktikojnë fenë islame, pohuan se për shkak të mungesës së rrobave adekuate, ata nuk janë në gjendje të kryejnë faljen e namazit sipas dispozitave fetare islame. Në këtë drejtim, MKPT-ja vëren se neni 41, paragrafi 1, i LESP-së shprehimisht përcakton: *“Personi i dënuar ka të drejtë në ndërresa, rroba dhe këpuca pa pagesë, të përshtatshme për kushtet vendore klimatike dhe stinën e vitit.”*

Bazuar në gjetjet e lartpërmendura, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që të burgosurit, sipas nevojës, të furnizohen me veshmbathje. Ministria e Drejtësisë në përgjigjen e dërguar theksoi se do të kërkojë nga ShKK-ja, që në pajtim me LESP-në, të sigurojë veshmbathje pa pagesë për të burgosurit të përshtatshme për kushtet klimatike dhe stinën e vitit.

Gjatë vizitës në **Qendrën e Paraburgimit në Gjilan**³¹, MKPT-ja, ka vërejtur se qelitë ku akomodohen të burgosurit janë në pajtim me LESP-në dhe me standardet e KPT-së,

29 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Paraburgimit në Prishtinë, publikuar më 1 dhjetor 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prishtine/>

30 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Paraburgimit në Prizren, publikuar më 1 dhjetor 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-mkpt-es-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prizren/>

31 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Paraburgimit në Gjilan, publikuar më 15 dhjetor 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/12/16/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-gjilan/>

kanë ndriçim të mjaftueshëm, nuk kanë lagështi dhe po ashtu kanë ngrohje adekuate dhe pastërti. Në qeli janë të vendosur nga një ose dy të burgosur. MKPT-ja, mori ankesa nga të burgosurit për shtretër të papërshtatshëm, pasi ishin të dizajnuar në dy kate dhe personat e vendosur sipër nuk kishin kufizim anash (nuk kishin mbrojtje) dhe ishin të lartë, disa prej tyre vendosnin dyshekun në dyshe.

MKPT-ja, edhe në këtë qendër ka vërejtur se të burgosurve u mungojnë hapësira (dollarë) adekuate për të vendosur gjësendet e tyre, si dhe mungonte inventarizimi, si: tavolinat e karriget. Nga të burgosurit e akomoduar në katet më të larta, MKPT-ja mori ankesa për mungesë të shtypjes së ujit dhe të ujit të ngrohtë. Sipas drejtorit, problemi synohet të rregullohet përmes planit për investime kapitale, duke instaluar bojlerë të mëdhenj.

Në **Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë**³², kushtet e akomodimit, në përgjithësi ishin të pranueshme, përveç në raste të caktuara, në kuptim të hapësirës për banim për një të burgosur, ku kushtet e akomodimit nuk janë në pajtim me LESP-në, me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të të burgosurve dhe me standardet e KPT-së.

Po ashtu, MKPT-ja mori ankesa nga të burgosurit për shkak të temperaturave të larta në qelitë e tyre. MKPT-ja konsideron se autoritetet kompetente duhet të ndërmarrin veprime për të evituar këtë mangësi, e cila është më e theksuar gjatë stinës së verës.

Përmes raportit me rekomandime për vizitën në këtë qendër, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që përdorin kjo qendër është në përdorim, të burgosurve duhet t'u garantohen kushtet e akomodimit në pajtim me LESP-në, me standardet ndërkombëtare për të drejtat themelore të të burgosurve, si dhe me standardet e KPT-së.

Ministria e Drejtësisë në përgjigjen e dërguar lidhur me këtë rekomandim theksoi se po përgatitet projekti i kondicionimit së bashku me donatorë të organizuar nga OJQ-të për vitin 2022 dhe se planifikon që brenda dy viteve të ardhshme të kryhen rinovime në shkallë të gjerë për të përmirësuar gjendjen sa i përket kushteve të akomodimit.

Mbipopullimi

Në asnjë qendër të paraburgimit dhe korrektuese nuk është vërejtur mbipopullim. MKPT-ja, mirëpret zvogëlimin e dukshëm të numrit të të burgosurve në QKD.

Regjimi

Me qëllim të risocializimit të të burgosurve, LESP-ja dhe Kodi i Procedurës Penale³³, si dhe standardet ndërkombëtare për të drejtat e të burgosurve, shprehimisht përcaktojnë obligimin e autoriteteve kompetente që të burgosurit t'i angazhojnë në punë, në aktivitete kulturore, arsimore dhe sportive.³⁴

Gjatë vizitës në **QKD**, MKPT-ja, bazuar në dokumentacionin relevant, ka vërejtur se janë rreth 262 të burgosur të angazhuar në punë. Angazhimi në punë është më i madh gjatë stinës së verës. Zakonisht të dënuarit angazhohen për punë në kuzhinë, për pastrim dhe në ferma të QKD-së. Në kuadër të QKD-së funksionon edhe shkolla e mesme, në të cilën mësimin e vijnë 35 nxënës në tri klasa. Të dënuarit mund të lëviznin të lirë brenda

32 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë, publikuar më 18 tetor 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-mitrovice/>.

33 Kodi i Procedurës Penale, neni 199, paragrafi 2, dhe neni 200.

34 Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, neni 55, si dhe neni 200, paragrafi 1.

pavijoneve ku ishin të vendosur dhe kanë të drejtë në 3 orë shëtitje në ditë gjatë stinës së verës, kurse gjatë dimrit, deri në 2 orë në ditë.

Gjithashtu, në kuadër të QKD-së funksionojnë tri punëtori, të cilat në fakt janë edhe qendra për trajnime profesionale, ku organizohen trajnime për saldim, për ndërtimtari, për axhustator, për zdrukthëtar, për mirëmbajtje teknike, për instalim të ujit dhe për instalim të rrymës. Në këto punëtori organizohen kurse, me kohëzgjatje prej tre muajsh. Në kuadër të QKD-së, në dispozicion të të burgosurve është salla e fitnesit dhe fusha e futbollit. Salla e sportit, për shkak të COVID-19, gjatë vizitës së MKPT-së, nuk përdorej.

Sa i përket regjimit, në **Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë**, gjatë vizitës së realizuar u vërejt se rreth 16 të dënuar janë të angazhuar në punë. Në kuadër të kësaj qendre funksiononin pesë punëtori, në të cilat të dënuarit mund të angazhohen në punë dhe në trajnime të ndryshme. Të dënuarit kanë të drejtë në së paku 2 orë shëtitje në ditë. Në dispozicion të të burgosurve janë edhe biblioteka, shëtitorët dhe salla e fitnesit. Të paraburgosurit nuk angazhohen në punë pasi angazhimi në punë dhe në aktivitetet e tjera është subjekt i lejes nga gjykata kompetente. MKPT-ja mori ankesa nga të paraburgosurit, të cilët, sipas pohimeve të tyre dhe të drejtorit, kalojnë shumicën e kohës në qelitë e tyre (rreth 22 orë).

MKPT-ja, përmes raportit me rekomandime i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që të paraburgosurve sa herë që një gjë e tillë është e mundur dhe plotësohen kriteret ligjore tu ofrohet punë dhe aktivitete tjera të mirëfillta. Ministria e Drejtësisë në përgjigjen e dërguar theksoi se përmes ligjit për ShKK-në ka paraparë aktivizimin e njësive ekonomike në qendrat korrektuese dhe kjo do të mundësojë edhe angazhimin e të paraburgosurve në disa aktivitetet pune, por për shkak të statusit të tyre si të paraburgosur, aktualisht mundësitë për angazhimin e tyre në punë dhe aktivitete të mirëfillta mbetet e kufizuar.

Sa i përket regjimit në **Burgun e Sigurisë së Lartë**, gjatë vizitave të realizuara në vitin 2021, MKPT-ja vërejt se rreth 70% e të burgosurve janë të angazhuar në punë të ndryshme, siç është mirëmbajtja, pastrimi i pavijoneve, puna në kuzhinë, në punëtorinë për prodhim të letrës higjienike dhe të qeseve, nga ku furnizohen edhe institucionet e tjera të ShKK-së.

Të dënuarit mund të lëvizin të lirë brenda pavijoneve ku ishin të vendosur, përveç në rastin e të paraburgosurve. Të burgosurit kanë të drejtë për 3 orë shëtitje në ditë gjatë stinës së verës, kurse gjatë dimrit deri në 2 orë në ditë. Po ashtu, 10 të burgosur përfunduan trajnimin për menaxhim të zemërimit. Në dispozicion të të burgosurve është edhe salla e fitnesit, të cilën të burgosurit nga Pavijoni 2 mund ta shfrytëzojnë çdo ditë, ndërsa të tjerët dy herë brenda javës.

Edhe gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ripërsëriti rekomandimin që të evitohet mangësia sa i përket ngjyrës së bardhë reflektuese në terrenet sportive, e cila është pengesë për aktivitete jashtë qelive, pasi që gjatë vizitës së fundit ka vërejtur se kjo mangësi është ende prezentë. Lidhur me këtë, drejtori i BSL-së, më 1 shtator 2021, e njoftoi MKPT-në se *“ShKK ka ndër marrë hapa konkret dhe kemi mënjeluar ngjyrën reflektuese nga muret e shëtitoreve ku kemi lyer të gjitha muret, si dhe në 3 nga 6 shëtitorët janë lyer dyshemetë me ngjyrë anti refleks dhe do të vazhdohet edhe me 3 të mebturat”*.

Gjatë vizitës në **Qendrën Korrektuese për Femra**, MKPT-ja, vërejt se shumica e të dënuarave angazhohen në punë në furrë, kuzhinë, pastrim, ndërsa gjatë stinës së verës në kopshte dhe në serrën e qendrës. Kurse, të paraburgosurat janë shumë pak të angazhuara në punë dhe aktivitete të tjera pasi që angazhimi i tyre është subjekt i lejes së gjykatës kompetente. MKPT-ja mori ankesa nga të dënuarat, sidomos ato me burgim afatgjatë, të

cilat pohuan se numri i aktiviteteve dhe angazhimeve tjera në dispozicion është dukshëm më i vogël se në periudhën kur ato ishin të akomoduar në pjesën tjetër të Qendrës Korrektuese.

Në këtë drejtim, MKPT-ja, vëren se KPT-ja, në raportin për vizitën në Republikën e Kosovës në vitin 2015, në paragrafin 45 të raportit, ndër të tjera u rekomandon autoriteteve kompetente të Republikës së Kosovës që të ndër marrin veprime me prioritet për të ofruar dhe zbatuar një regjim gjithëpërfshirës të aktiviteteve jashtë qelisë për të gjithë të dënuarit (punë, edukim, sport, rekreacion, etj.). Më tej, në këtë raport theksohet se vëmendje e veçantë duhet tu kushtohet të burgosurve me dënime afatgjata.³⁵

MKPT-ja vëren se këto ankesa, të dënuarat, i pohuan edhe para Ministres së Drejtësisë gjatë vizitës së saj në QKF në Lipjan.³⁶ MKPT-ja, konsideron se autoritetet kompetente duhet të veprojnë në pajtim me rekomandimin e KPT-së, lidhur me ofrimin e një regjimi adekuat për këtë kategori.

Sa i përket regjimit për të miturit në QKM, MKPT-ja, ka vërejtur se atyre, përveç ajrimit ditorë, u ofrohet një regjim gjithëpërfshirës duke përfshirë shkollim, trajnime për fusha të ndryshme, punë, si dhe aktivitete sportive dhe rekreative. Në QKM ishin katër të mitur që do duhej t'i ndiqnin mësimet në nivelin fillorë, ndërsa dy nga ta nuk e kanë mbaruar as klasën e parë filllore dhe nuk dinin shkrim dhe lexim.

Sa i përket regjimit në të dyja qendrat e lartpërmendura, MKPT-ja, përmes raportit me rekomandime, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që të shtohen aktivitetet jashtë qelisë për burgosurat (përfshirë të paraburgosurat, kur një gjë e tillë është e mundur), duke u kushtuar vëmendje të veçantë të burgosurve të dënuar me dënime afatgjata dhe të organizohen kurse të veçanta për të burgosurit të cilët nuk din shkrim dhe lexim.

Regjimi për të paraburgosurit

Megjithatë, për MKPT-në, edhe për këtë periudhë të raportimit, mbetet shqetësues regjimi që u ofrohet të paraburgosurve në të gjitha qendrat e paraburgimit. MKPT-ja, ka vërejtur se shumica e të paraburgosurve, pavarësisht përpjekjeve të autoriteteve të qendrave të paraburgimit, shumicën e kohës e kalojnë të mbyllur në qelitë e tyre, për shkak të infrastrukturës (Qendra e paraburgimit në Prizren dhe ajo në Pejë dhe pjesërisht ajo në Mitrovicë) dhe për shkak se angazhimi i tyre në aktivitetet jashtë qelisë është subjekt i lejes së gjykatës kompetente.

Sa i përket angazhimit të të paraburgosurve në punë dhe aktivitete jashtë qelisë, MKPT-ja, vëren se neni 199, paragrafi 2, i Kodit të Procedurës Penale përcakton si në vijim: *“I paraburgosuri mund të kryejë punë të nevojshme për mbajtjen e rendit dhe pastërtisë në ambientin e tyre. Të paraburgosurit mund t'i lejohet të punojë në aktivitete që i përgjigjen aftësive fizike dhe mendore brenda mundësive dhe kushteve me të cilat disponon institucioni dhe me kusht që të mos e dëmtojë procedurën penale. Gjyqtari i procedurës paraprake, gjyqtari i vetëm gjykues ose kryetari i trupit gjykues vendos për këtë në marrëveshje me drejtorinë e institucionit.”* Ndërsa neni 200, paragrafi 1, i LESP-së, lidhur me angazhimin e të paraburgosurit në punë, përcakton si në vijim: *“I paraburgosuri mund të angazhohet me punë në punëtori, punëtoritë e njësive ekonomike të cilat gjenden në rrethin e institucionit korrektues përkatës pas marrjes së pëlqimit të gjykatës kompetente.”*

35 Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës, Raporti për vizitën në Republikën e Kosovës në vitin 2015, publikuar në vitin 2016.

36 Lidhur me vizitën e Ministres së Drejtësisë në Qendrën Korrektuese për Femra në Lipjan, shih komunikatën për media, në: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2597>

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, në të gjitha raportet me rekomandime pas vizitave në qendrat e paraburgimit, ka konsideruar se bazuar në legjislacionin në fuqi, autoritetet kompetente duhet të bëjnë përpjekje që t'i rrisin angazhimet jashtë qelisë për të paraburgosurit në qendrat e tjera të paraburgimit, për aq sa një gjë e tillë është e mundur dhe deri në shkallën sa nuk pengohet procedura penale.

Sa i përket të drejtës për dalje në ajër të pastër, në përgjithësi në të gjitha qendrat korrektuese dhe në ato të paraburgimit, kjo e drejtë u realizua pa kufizime, në pajtim me LESP,³⁷ përveç në raste kur kishte dyshime se i burgosuri mund të jetë i infektuar me COVID-19, ku dalja në ajër të pastër u reduktua në një orë.

Kontaktet me botën e jashtme

Legjislacioni në fuqi³⁸, në rastin e personave të dënuar, përcakton se të burgosurit e dënuar kanë të drejtë të pakufizuar për korrespondencë (që u nënshtrohen përjashtimeve të caktuara), kanë të drejtë për një vizitë në muaj, e cila zgjat minimum një orë, si dhe në vizitë nga fëmijët dhe bashkëshortet e tyre, së paku një herë në 3 muaj, me kohëzgjatje minimale prej tri orësh. Përveç kësaj, ata kanë të drejtë për të bërë telefonata.

Lidhur me telefonatat, Udhëzimi Administrativ për Rendin Shtëpiak në Institucionet Korrektuese³⁹ përcakton se i dënuari ka të drejtë në biseda telefonike me anëtarët e familjes së ngushtë dhe me personat e tjerë. Gjatë vizitave në qendrat korrektuese dhe në të paraburgimit, MKPT-ja nuk ka marrë asnjë ankesë nga të paraburgosurit dhe as nga të dënuarit lidhur me këtë të drejtë.

Në rastin e të paraburgosurve, neni 200 i Kodit të Procedurës Penale i Kosovës përcakton se të paraburgosurit mund të pranojnë vizita “brenda kufijve të rregullave të qendrës së paraburgimit”, bazuar në lejen e gjyqtarit të procedurës paraprake dhe nën mbikëqyrjen e tij. Më tej Kodi përcakton se korrespondenca dhe vizitat e tjera i nënshtrohen vendimit të gjyqtarit të procedurës paraprake.

Avokati i Popullit ose përfaqësuesit e tij mund t'i vizitojnë të paraburgosurit dhe të korrespondojnë me ta, pa paralajmërim paraprak dhe pa mbikëqyrjen e gjyqtarit të procedurës paraprake, as të gjyqtarit të vetëm gjykues apo kryetarit të trupit gjykues ose personave të tjerë të emëruar nga gjyqtari i tillë. Letrat e të paraburgosurit dërguar Institucionit të Avokatit të Popullit nuk mund të kontrollohen. Avokati i Popullit dhe përfaqësuesit e tij mund të komunikojnë gojarisht ose me shkrim në mënyrë konfidenciale me të paraburgosurit.

Në rastin e shtetasve të huaj, atyre u ofrohet mundësia që me shkrim ose me gojë të kontaktojnë me përfaqësinë diplomatike apo me zyrën përkatëse të shtetit, shtetësinë e të cilit e ka ai.⁴⁰ Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, për shkak të pandemisë COVID-19 ShKK-ja kohë pas kohe u detyrua t'i ndalonte vizitat familjare, vizitat e lira, takimet me avokatët mbrojtës dhe kontakte të tjera me botën e jashtme. Pas përmirësimit të gjendjes, këto të drejta u rikthyen sërish dhe të burgosurit i gëzuan plotësisht ose pjesërisht.

37 Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës, Ligji nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, neni 37.

38 Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, nenet 62-65.

39 Udhëzimi Administrativ për Rendin Shtëpiak në Institucionet Korrektuese, neni 54.

40 Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, neni 33, paragrafi 1.

MKPT-ja, konstaton se kufizimi i të drejtave dhe i lirive të caktuara të personave të privuar nga liria e tyre në parim ishte i domosdoshëm, proporcional, i bazuar në ligjet vendore, në rekomandimet e institucioneve kompetente shëndetësore të vendit dhe në rekomandimet e OBSH-së, si dhe të organizatave të tjera, të cilat monitorojnë respektimin e të drejtave të personave të privuar nga liria e tyre.

Ndërsa kufizimi i së drejtës për kontakte me botën e jashtme u kompensua përmes ofrimit të llojeve të tjera të komunikimit (SKYPE, shtimit të telefonatave). Po ashtu në periudha të caktuara, varësisht nga gjendja me COVID-19, pati kufizime të së drejtës për t'u takuar dhe komunikuar me avokatin mbrojtës.

Në këtë drejtim, MKPT-ja, rithekson se e drejta për të kontaktuar me avokatin mbrojtës është e drejtë themelore e personit të privuar nga liria e tij, e garantuar me Kushtetutën e vendit, me Kodin e Procedurës Penale dhe me standardet ndërkombëtare për të drejtat themelore të njeriut. Prandaj autoritetet kompetente edhe në kohë pandemie duhet të sigurojnë që ky kontakt të vazhdohet në mënyrë të sigurt dhe konfidenciale.

Kujdesi shëndetësor në qendrat korrektuese dhe në të paraburgimit

Neni 4 i Ligjit nr. 05/L-129 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale përcakton të drejtën e personit të dënuar që t'i gëzojë të njëjtat standarde të kujdesit shëndetësor, të cilat janë në dispozicion në komunitet. Personi i dënuar ka qasje në shërbimet e nevojshme shëndetësore pa pagesë.

Numri i personeli mjekësorë në të gjitha nivelet, në përgjithësi ishte adekuat në të gjitha qendrat korrektuese dhe të paraburgimit. Të burgosurit dërgohen edhe në institucionet tjera publike shëndetësore sipas rekomandimit të mjekut kompetent.

Hapësirat në të cilat ofrohen shërbimet mjekësore, në përgjithësi janë në nivel të kënaqshëm, përveç në Qendrën e Paraburgimit në Pejë dhe Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë. Gjatë vizitës në Qendrën e Paraburgimit në Mitrovicë, MKPT-ja, ka vërejtur se hapësira ku ofrohen shërbimet mjekësore nuk është adekuate për ofrim të shërbimeve mjekësore dhe nuk mbron konfidencialitetin e shërbimeve mjekësore. Ministria e Drejtësisë, e njoftoi MKPT-në përmes një shkrese zyrtare se është në dijeni për mungesë të dukshme të hapësirës në këtë qendër dhe se po planifikon renovime në shkallë të gjerë për të evituar këto mangësi.

Ndërsa në Qendrën e Paraburgimit në Pejë, pavarësisht rekomandimeve të mëhershme të MKPT-së, sa i përket infrastrukturës ku ofrohen shërbimet mjekësore gjendja mbetet e njëjtë. Gjatë vizitës në këtë qendër, MKPT-ja, ka vërejtur se infrastruktura ku ofrohen shërbimet mjekësore nuk i plotëson as kushtet minimale, mungon drita natyrale, nuk ka dhomë të veçantë për vizitë të pacientëve apo aplikim të terapisë. Përmes raportit me rekomandime pas vizitës në këtë qendër, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Drejtësisë që të krijojë kushte adekuate të punës për personelin mjekësorë. Në përgjigjen e dërguar më 16 shtator 2021, Ministria e Drejtësisë theksoi se është në dijeni të kufizimeve hapësinore për personelin mjekësorë dhe atë korrektues dhe se planifikon ndërtimin e një objekti të ri për këtë institucion.

Ankesat lidhur me trajtimin mjekësor

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, mori ankesa nga të burgosurit sa i përket trajtimit mjekësorë në qendrat korrektuese dhe të paraburgimit. Disa nga këto ankesa u regjistruan për hetim të mëtejshëm. MKPT-ja, në të gjitha rastet përveç vizitave, kërkoi

nga DShB-ja, raporte të hollësishme për trajtimin shëndetësorë të ankuesve në fjalë. Në asnjërin rast, MKPT-ja, nuk konstatoi shkelje serioze të të drejtës për trajtim shëndetësorë, përveç disa rasteve kur për shkak të transportit i burgosuri nuk u dërgua menjëherë në trajtim mjekësor sipas rekomandimit të mjekut.

Prezenca e të burgosurve me sëmundje mendore në qendrat korrektuese dhe të paraburgimit

Prezenca e të burgosurve me sëmundje mendore vazhdon të jetë sfidë për qendrat e paraburgimit dhe për ato korrektuese, për shkak të mungesës së kapaciteteve për t'i akomoduar të burgosurit e kësaj kategorie në institucione përkatëse shëndetësore. Edhe gjatë vizitave të realizuara në vitin 2021, MKPT-ja, ka vërejtur se për shkak të pamundësisë për ti akomoduar të institucione përkatëse sipas rekomandimit të mjekut kompetent, të burgosurit me probleme serioze mendore vazhdojnë të mbahen në qendra të paraburgimit dhe ato korrektuese.

Në këtë drejtim, MKPT-ja vëren se neni 43 i Ligjit nr. 05/I-129 për Ndryshimin dhe Plotësimin e Ligjit nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale përcakton: *“Personi i dënuar të cilit nuk mund t'i ofrohet trajtim i duhur mjekësor në institucionin korrektues dërgohet në spitalin e institucionit korrektues, në institucionin psikiatrik adekuat, ose në ndonjë institucion tjetër për përkujdesje shëndetësore.”*

MKPT-ja me keqardhje vëren se më 19 gusht 2021, në QPP një i burgosur me probleme të shëndetit mendor kreu vetëvrasje. Më 3 korrik 2021, Gjykata Themelore në Prishtinë vendosi që të burgosurit (tani të ndjerit) t'i caktohej masa e paraburgimit dhe që paraburgimi të mbahej në Institutin e Psikiatrisë Forenzike. Për shkak të mungesës së vendeve të lira në IPFK, i burgosuri u akomodua në QPP, ku iu bë vlerësimi psikologjik dhe iu dha terapia psikiatrike sipas rekomandimit.

MKPT-ja konsideron se çdo vdekje e të burgosurve duhet të jetë subjekt i hetimit të hollësishëm nga autoritetet për të konstatuar, ndër të tjera, shkakun e vdekjes, përfshirë faktorët kontribuues, si dhe nëse vdekja ka mundur të evitohet. MKPT-ja mirëpret faktin që gjatë vizitës në QPP pas lajmit për vdekjen e të burgosurit, ka vërejtur se të gjitha autoritetet kompetente menjëherë filluan hetimet bazuar në mandatin që kanë.

MKPT-ja, në bashkëpunim me Këshillin e Evropës, organizuan tryeza të rumbullakëta dhe konferenca ku së bashku me autoritetet kompetente u diskutuan sfidat e trajtimit të të burgosurve me probleme të shëndetit mendor, si dhe sfidat tjera rreth trajtimit të detyrueshëm psikiatrik.

Gjatë këtyre takimeve, të pranishmit u pajtuan se autoritetet kompetente duhet të ndërmarrin veprime adekuate për t'i trajtuar të burgosurit e kësaj kategorie në pajtim me legjislacionin vendor dhe me standardet ndërkombëtare për të drejtat themelore të të burgosurve. Ministritë kompetente, gjatë këtyre takimeve, prezantuan edhe planet e tyre për të gjetur zgjidhje adekuate për këtë kategori të burgosurish.

MKPT-ja konsideron se autoritetet kompetente duhet të bëjnë përpjekje të vazhdueshme që këta persona të trajtohen në institucione përkatëse, qoftë në ndonjë njësi të veçantë psikiatrike brenda burgut, në ndonjë spital apo në ndonjë institucion psikiatrik civil.

Kontrollet mjekësore për të sapopranuarit

KPT-ja, në raportin për vizitën në Kosovë në vitin 2015, ka theksuar rëndësinë esenciale që kanë kontrollet mjekësore, sidomos në rastet e të burgosurve apo të të paraburgosurve të sapopranuar jo vetëm për identifikimin e sëmundjeve infektive dhe parandalimin e vetëvrasjeve, por edhe nëpërmjet kontributit i cili jepet në aspektin e parandalimit të torturës përmes evidentimit të duhur të lëndimeve.⁴¹

LESP-ja⁴² dhe Praktika Standarde e Veprimit (më tej PSV)⁴³ e DShB-së përcaktojnë obligimin që i burgosuri i sapopranuar t'i nënshtrohet kontrollimit mjekësor brenda 24 orëve nga momenti i pranimit. Obligime të tilla përcaktohen edhe me aktet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të të burgosurve, siç janë: Rregullat e Mandelës⁴⁴, Rregullat Evropiane të Burgjeve, etj⁴⁵. MKPT-ja, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, bazuar në vizitat e realizuara dhe në raportet e dërguara nga DShB-ja, ka vërejtur se të gjithë të burgosurve të sapopranuar u bëhen kontrollet mjekësore brenda 24 orëve nga momenti i pranimit.

Konfidencialiteti i shërbimeve mjekësore

Konfidencialiteti i shërbimeve mjekësore parashihet me PSV-në⁴⁶, e miratuar nga Ministria e Shëndetësisë, me LESP-në⁴⁷ dhe me Udhëzimin Administrativ për Rendin Shtëpiak në Qendra Korrektuese⁴⁸, si dhe me aktet relevante ndërkombëtare për të drejtat e të burgosurve.⁴⁹ Edhe gjatë kësaj periudhe për të cilën po raportohet, MKPT-ja, bazuar në intervistat e zhvilluara me të burgosurit dhe me personelin shëndetësor, ka vërejtur se në përgjithësi këto shërbimet shëndetësore jepen nën kushte të cilat respektojnë konfidencialitetin, respektivisht jepen pa praninë e zyrtarëve korrektues, përveç në rastet kur prania e tyre kërkohet nga mjeku. Ndërsa në dosjen mjekësore të të burgosurit ka qasje vetëm personeli shëndetësor.

Personeli i qendrave korrektuese dhe të paraburgimit

Edhe gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka vërejtur se në disa qendra korrektuese dhe të paraburgimit, ka mungesë të personelit korrektues dhe punëtorëve socialë. Po ashtu moshë mesatare dhe sëmundjet e ndryshme tek disa zyrtarë korrektues ishin problem madhor për ShKK-në. Pavarësisht shpalljes së konkurseve për rekrutim të personelit korrektues, nuk u vërejtën ndryshime konkrete në këtë drejtim deri më tani.

41 KPT, Raporti për vizitën në Kosovë në vitin 2015, publikuar në vitin 2016, paragrafi 62. Shih në: <https://rm.coe.int/16806a1efc>

42 Ligji nr. 04/L-149 për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, neni 31.

43 Praktika Standarde e Veprimit, pika 1. Shih në: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf>

44 Rregullat e Mandelës, Rregulli 34. Shih në: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

45 Këshilli i Evropës, Rekomandimi (2006) 2 i Këshillit të Ministrave për Shtetet Anëtare mbi Rregullat Evropiane të Burgjeve, pika 42.1. Shih në: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>.

46 Praktika Standarde e Veprimit, pika 11. Shih në: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf/>

47 Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, neni 49.

48 Udhëzimi Administrativ për Rendin Shtëpiak në Institucionet Korrektuese, neni 25, paragrafi 3.

49 Rregullat e Mandelës, Rregullat Evropiane të Burgjeve, Standardet e KPT-së, dhe Rregullat e Kombeve të Bashkuara për Mbrojtjen e të Miturve të Privuar nga Liria.

Po ashtu, MKPT-ja, gjatë vizitave, vërejtë frustrimet në rritje të zyrtarëve korrektues për shkak të kushteve të punës, prezencës në qendra të paraburgimit dhe ato korrektuese të të burgosurve me probleme mendore (të cilët bazuar në rekomandimet e mjekut do të duhej të trajtoheshin në institucione adekuate shëndetësore), pagave të vogla, si dhe mungesës së uniformave dhe pajisjeve tjera, të cilat, sipas pohimeve të tyre, nuk u open me vite.

MKPT konsideron se mënyra se si personeli e percepton kualitetin e jetës në punë dhe mënyra se si ata trajtohen nga menaxherët dhe kolegët e tyre ka një ndikim të rëndësishëm në atmosferën në burg dhe në trajtimin e të burgosurve. Zyrtarët korrektues të cilët ndjehen të çmuar, të besueshëm dhe të respektuar në vendin e tyre të punës kanë gjasa më të mëdha që këto vlera t'i zbatojnë edhe në trajtimin e të burgosurve. Kushtet e favorshme të punës në burg po ashtu janë të rëndësishme për të tërhequr dhe mbajtur personelin e duhur në burg.

Standardet ndërkombëtare në këtë aspekt janë të qarta dhe përcaktojnë se personeli në burgje duhet të emërohet me orar të plotë të punës, të kenë status civil, të kenë paga adekuate dhe benefite të favorshme të punësimit dhe kushte adekuate për të kryer shërbimin e tyre. Pagat e vogla, kushtet jo adekuate të punës dhe mungesa e benefiteve tjera të cilat janë të nevojshme për të stimuluar punën adekuate në ambiente siç janë burgjet mund të kenë ndikim negativ në motivimin dhe kryerjen e detyrave nga personeli i angazhuar në punë në burgje. Përveç kësaj, një situatë e tillë mund të nxisë korrupsionin në burgje.

Edhe në vitin 2021, qendrat korrektuese dhe burgjet u përballën me ngarkesë shtesë për shkak se disa zyrtarë korrektues u infektuan me COVID-19, por edhe për shkak të angazhimeve shtesë, gjë të cilën e shkaktoi kjo pandemi.

Procedura e parashtrimit të ankesave në qendrat korrektuese dhe të në paraburgimit

Sistemi efektiv i parashtrimit të ankesave është garanci themelore kundër keqtrajtimin në burgje dhe në qendra të paraburgimit. Personat e vendosur në këto qendra duhet të kenë mundësi për të parashtruar ankesë brenda burgut apo brenda qendrës së paraburgimit ku akomodohen dhe në mënyrë konfidenciale t'u mundësohet qasja tek autoriteti i duhur.

Neni 91 i LESP-së përcakton në hollësi procedurën, sipas së cilës, të paraburgosurit dhe të dënuarit mund t'i drejtohen me ankesë apo me lutje drejtorit të një institucioni të caktuar të ShKK-së. Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja nuk ka marrë ankesa të besueshme nga të burgosurit për mospërgjigje nga organet kompetente të ShKK-së në ankesat dhe në kërkesat e tyre. Përveç MKPT-së, të burgosurit mund t'u drejtohen me ankesa edhe organizatave joqeveritare, të cilat i vizitojnë vendet e privimit nga liria, sipas marrëveshjes që kanë me ministrinë përkatëse.

IV. Qendrat për Azilkërkues

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja e ka vizituar Qendrat për Azilkërkues në Magurë, Vranidoll dhe Mitrovicë.⁵⁰ Qëllimi i vizitave në qendrat e lartpërmendura për akomodim të azilkërkuesve ishte vlerësimi i respektimit të të drejtave themelore të azilkërkuesve nga autoritetet e Republikës së Kosovës në pajtim me legjisllacionin e aplikueshëm të Republikës së Kosovës dhe me standardet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut të mishëruara në Kushtetutën e Republikës së Kosovës. Qendra për Azilkërkues në Mitrovicë, pas shpërthimit të zjarrit në një pjesë të saj, u mbyll, ndërsa azilkërkuesit u transferuan në qendrën për azilkërkues në Vranidoll.

Gjatë vizitave të realizuara, MKPT-ja ka evidentuar se në Qendrën për Azilkërkues në Magurë ishin të vendosur 57 azilkërkues, në Qendrën për Azilkërkues në Mitrovicë ishin 55 azilkërkues, ndërsa në Qendrën për Azilkërkues në Vranidoll ishin 61.

Të gjithë azilkërkuesit janë shprehur në favor të një trajtimi shumë të mirë dhe human nga zyrtarët e Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe nga Policia e Kosovës. Përveç kësaj,

⁵⁰ MKPT-, Raport me rekomandime për vizitat në Qendrat për Azilkërkues në Magurë, Mitrovicë dhe Vranidoll, publikuar më 23 shkurt 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/02/23/raport-i-mekanizmit-kombetar-per-parandalimin-e-tortures-per-vizitat-ne-qendrat-e-azilkerkuesve/>.

MKPT-ja ka vërejtur komunikim shumë miqësor dhe interaktiv ndërmjet azilkërkuesve dhe zyrtarëve policorë dhe atyre të Ministrisë së Punëve të Brendshme.

MKPT-ja, vërejtë se kushtet e akomodimit në Qendrën për Azilkërkues në Magurë, janë të një standardi shumë të mirë në kuptim të hapësirës për banim, ndriçimit, pastërtisë dhe ngrohjes. Në përgjithësi, në këtë qendër ishin të akomoduar familjet të cilat kërkuan mbrojtje ndërkombëtare. MKPT-ja, pas vizitave të realizuara, konsideroi se kushtet e akomodimit në Qendrën për Azilkërkues në Mitrovicë dhe në atë të Vranidollit ishin të pranueshme për akomodim të azilkërkuesve, edhe pse nuk janë të standardit të njëjtë si ato në Qendrën për Azilkërkues në Magurë.

MKPT-ja, gjatë intervistimeve grupore dhe individuale, nuk mori asnjë ankesë nga azilkërkuesit sa i përket së drejtës për t'i ushtruar ritet fetare në qendër në formë individuale apo grupore.

Po ashtu, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, monitoroi një seancë gjyqësore në Gjykatën Themelore në Prishtinë, në të cilën ankuesi, shtetas i huaj, gjatë seancës, e njoftoi gjykatën se ai kërkon mbrojtje ndërkombëtare në Republikën e Kosovës. Përfaqësuesi i MKPT-së, gjatë monitorimit vërejtë se gjykata veprimi në pajtim me legjislacionin në fuqi në Republikën e Kosovës për ofrimin e mbrojtjes ndërkombëtare.

Sa i përket shërbimeve mjekësore, ato u ofrohen nga Qendra e Mjekësisë Familjare më e afërt dhe nga Qendra Klinike Universitare e Kosovës. MKPT-ja nuk ka marrë ankesa nga azilkërkuesit sa u përket shërbimeve mjekësore, përkundrazi, azilkërkuesit kanë pohuar se shërbimet e nevojshme u jepen në afat sa më të shpejtë.

Në Qendrën për Azilkërkues në Magurë, ishin të akomoduar familjet me fëmijë (rreth 15 fëmijë). Gjatë vizitës, MKPT-ja u njoftua se tash për tash në Qendër nuk ka fëmijë të pashoqëruar, e as viktime të identifikuara të dhunës dhe të torturës.

MKPT-ja ka vërejtur se brenda Qendrës dhe në oborrin e saj ekziston këndi i lojërave për fëmijë, ndërsa fëmijët të cilët i plotësojnë kriteret vijojnë mësimin fillor në shkollën filllore afër Qendrës. Po ashtu, gjatë vizitës, MKPT-ja ka vërejtur se një OJQ (JRS) ka angazhuar një edukatore për të punuar me fëmijët e azilkërkuesve, e cila është edhe folëse e gjuhës arabe.

Gjithashtu edhe oborri i Qendrës për Azilkërkues ka fushën e futbollit dhe hapësirë të mjaftueshme për aktivitete sportive. Në këtë Qendër organizohen kurse të gjuhës shqipe dhe të rrobaqepësisë. Në përgjithësi, MKPT-ja konsideron se Qendra për Azilkërkues në Magurë i plotëson të gjitha kushtet për aktivitete sociale dhe edukative.

Ndërsa objektet për akomodim të azilkërkuesve në Vranidoll dhe në Mitrovicë nuk kishin hapësira për aktivitete, as TV dhe në përgjithësi nuk zhvillonin asnjë aktivitet në këto dy objekte.

Gjatë kësaj periudhe, Qendra për Azilkërkues, bazuar në vendimet e marra nga Qeveria e Republikës së Kosovës dhe nga Ministria e Shëndetësisë, kohë pas kohe morën vendime me qëllim të parandalimit dhe të luftimit të pandemisë të cilat kufizuan të drejtat e azilkërkuesve. Vendimet për këto masa janë sqaruar edhe në gjuhë të tjera (arabe, angleze, serbe, etj).

MKPT-ja ka vërejtur se azilkërkuesve tash për tash ndihma juridike falas u ofrohet nga organizata joqeveritare Civil Rights Program Kosovo (CRPK) dhe nga Agjencia për Ndihmë Juridike Falas.

Gjatë vizitave, MKPT-ja ka vërejtur se në Qendrën për Azilkërkues në Mitrovicë dhe në qendrën për Azilkërkues në Vranidoll nuk ka personel të përhershëm të Ministrisë së Punëve të Brendshme, por ata shkojnë aty vetëm në raste të caktuara. Sa i përket personelit në Qendrën për Azilkërkues në Magurë, MKPT-ja ka vërejtur se pavarësisht mungesës së personelit të mjaftueshëm, angazhimi i përkthyeses nga IOM-i dhe i punëtores sociale nga JRS-ja dukshëm kanë kontribuar në lehtësimin e menaxhimit të Qendrës.

Përmes raportit me rekomandime për vizitat në këto qendra, të publikuar më 23 shkurt 2021, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Punëve të Brendshme që të evitohen mangësitë teknike të funksionimit të sistemit të kanalizimit në mënyrë që azilkërkuesit të kenë trajtim të denjë dhe human dhe që të angazhohet personeli i nevojshëm në të gjitha qendrat për azilkërkues.

Lidhur me mungesën e personelit, gjatë takimit me drejtorin e Qendrës për Azilkërkues, më 1 shkurt 2021, MKPT-ja është njoftuar se do të angazhohet së shpejti personel dhe do të jetë i mjaftueshëm për të gjitha qendrat.

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, UNHCR (Komisariati i Lartë i OKB për Refugjatë) dhe partnerët tjerë, përmes programit të financuar nga Shërbimi i Bashkimit Evropian për Politikën e Jashtme, mundësuan renovimin e qendrës për Azilkërkues në Vrandioll.⁵¹

Qasja në këto institucione, përveç Avokatit të Popullit dhe OJQ-ve vendore, u garantohet edhe organizatave ndërkombëtare, siç janë: UNHCR, KPT, Kryqi i Kuq Ndërkombëtar dhe OJQ-ve vendore, sipas marrëveshjes.

51 Për më shumë shih në: <https://www.unhcr.org/see/13849-world-refugee-day-2021-the-event-of-inauguration-of-the-refurbished-asylum-center-in-vranidoll-prishtine-pristina-municipality.html>.



V. Qendra e Mbajtjes për të Huajt

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, realizoi një vizitë të përgjithshme në Qendrën e Mbajtjes për të Huajt në Vranidoll (më tej, QMH).⁵² Në pikëpamje të standardeve ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, paraburgimi (dërgimi i të huajit në mbajtje) duhet të jetë masa e fundit të cilën e zbatojnë autoritetet e një shteti për ta larguar të huajin nga territori, i cili është subjekt i kthimit me forcë. MKPT-ja vëren se Ligji 04/L-219 për të Huajt i Republikës së Kosovës parasheh se masat e tjera alternative kanë përparësi në raport me dërgimin e të huajit në mbajtje.

Po ashtu, KPT-ja, në standardet e përcaktuara në vitin 2017, përcakton se paraburgimi i të huajit sipas ligjit për të huajt duhet të jetë masë e fundit dhe se masave të tjera alternative duhet t'u jepet epërsi.

Bazuar në dispozitat e Ligjit nr. 04/L-219 për të Huajt në Republikën e Kosovës, i huaji i cili vendoset në QMH njoftohet në formë të shkruar, në njërën nga gjuhët zyrtare dhe në gjuhën angleze, për ndalimin në QMH, i cili përmban arsyen e ndalimit, afatet e ndalimit, të drejtën për sigurimin e mbrojtjes së tij ligjore, si dhe të kontaktojë me të afërmit e vet.

MKPT-ja, gjatë vizitës, ka vërejtur se të huajt në QMH informohen për të drejtat e tyre,

52 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Qendrën e Mbajtjes për të Huajt në Vranidoll, publikuar më 14 prill 2021. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-qendren-e-mbajtjes-per-te-huajt-ne-vranidoll/>.

përmes broshurave të shkruara në gjuhët më të shpeshta dhe në gjuhën arabe. Përveç kësaj, ata njoftohen për të drejtat e tyre nga përkthyesi i gjuhës arabe, i cili është angazhuar nga Organizata Ndërkombëtare për Migrim (më tej: IOM).

Përveç broshurave në gjuhët më të shpeshta, lidhur me njoftimin me të drejtat e tyre, të huajt e nënshkruajnë deklaratën (në cilësi të dokumentit zyrtar), e cila është e shkruar në tri gjuhë: shqip, serbisht dhe anglisht, ku të huajt e ndaluar deklarojnë se janë njoftuar për të drejtën e tyre.

Sa i përket trajtimit, MKPT-ja nuk ka marrë asnjë ankesë nga personat e intervistuar për keqtrajtim fizik, përdorim të tepruar të forcës fizike apo sjellje nga zyrtarët e sigurisë dhe zyrtarët e QMH-së, e cila nuk do të ishte në pajtim me respektimin e dinjitetit të tyre.

Në Raportin me rekomandime i publikuar në 2019⁵³, MKPT-ja ka rekomanduar: *“QMH-ja duhet të mbajë protokollet si në vijim: protokollet për vetminë, vetëlëndim, tentim vetëvrasje, abuzim seksual dhe të rasteve të vdekjeve.”* Gjatë vizitës nga MKPT-ja është vërejtur se rekomandimi në fjalë është zbatuar, udhëheqësi kishte krijuar regjistrat sipas rekomandimit të MKPT-së. Raportet e incidenteve ishin të faktuara me deklarata, raporte zyrtare të policisë dhe me fotografi.

Gjatë vizitës nga MKPT-ja, janë kontrolluar regjistrat dhe dosjet e personave të huaj të akomoduar në këtë Qendër. Në janar 2021 ishte evidentuar 1 rast tentim-vetëvrasjeje. Bazuar në dosjet shëndetësore, 8 të huaj ishin me terapi psikiatrike dhe vështirë të menaxhueshëm, prandaj MKPT-ja inkurajon institucionet kompetente që përveç rritjes së numrit të personelit në QMH, të angazhojnë së paku një infermier/infermiere, ashtu siç ka rekomanduar MKPT-ja në Raportin me rekomandime gjatë viteve 2018, 2019.⁵⁴

Bazuar në të gjeturat e lartcekura, MKPT-ja, sërish i rekomandoi Ministrisë së Punëve të Brendshme që QMH-ja duhet të ketë në dispozicion së paku një infermier/e, i/e cila do ta shpërndante terapinë dhe do të kujdesej për dosjet mjekësore të të huajve në qendër.

53 Raporti me Rekomandime për QMH, shih linkun: <https://www.oik-rks.org/2019/05/03/raport-lidhur-me-viziten-e-mkpt-ne-vranidoll/>.

54 Po aty.

MKPT-ja me shqetësim ka vërejtur se QMH-ja përballet me mungesë serioze të personelit tjetër, përveç atij shëndetësorë. Gjatë vizitës së MKPT-së, QMH-ja kishte në dispozicion vetëm drejtorin e Qendrës, i cili kryente të gjitha punët. Lidhur me këtë, MKPT-ja, më 3 shkurt 2021, u takua me drejtorin e DShAM-së, të cilit ia shprehu shqetësimin serioz.

MKPT-ja u njoftua se me Rregulloren e re të MPB-së për Organizim të Brendshëm, DShAM-ja do të ketë në dispozicion 18 pozita për të mbuluar nevojat në qendrat për azilkërkues dhe në qendrën e mbajtjes për të huaj. Sipas Rregullores në fjalë, 5 pozita do të dedikohen QMH-së.

Më 21 dhjetor 2021, MKPT-ja, kërkoi nga DShAM që të njoftohet nëse gjatë periudhës për të cilën po raportohet pati rekrutim të personelit në qendrat për azil dhe atë të mbajtjes. DShAM, më 21 dhjetor 2021 e njoftoi MKPT-në se në QMH, u angazhua një zyrtar, ndërsa në qendrat për azilkërkues nuk kishte rekrutime të reja.

Gjatë vizitave të MKPT-së, u vërejt se detyrat e sigurisë në qendër kryheshin nga njësia e Policisë së Kosovës për siguri, të cilët nuk janë të trajnuar për të punuar me persona të huaj të privuar nga liria.

Megjithatë, përmes vizitave të mëvonshme, MKPT-ja, ka vërejtur se tani detyrat e sigurisë kryen nga kompani private të sigurimit fizik, siç parashihet me Rregulloren, të cilët po ashtu nuk janë të trajnuar për të punuar me këtë kategori. Përmes raportit me rekomandime pas vizitës, MKPT-ja, i rekomandoi Ministrisë së Punëve të Brendshme që personeli i sigurisë duhet t'u nënshtrohet trajnimeve adekuate për të punuar me këtë kategori.

Në këtë drejtim MKPT-ja vëren se standardet e KPT-së përcaktojnë se personeli i sigurisë në qendrat e mbajtjes për të huajt duhet të përzgjidhet me kujdes dhe të ketë trajnime të duhura për të punuar me këtë kategori.

VI. Monitorimi i operacioneve të kthimit me forcë përmes linjave ajrore

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja ka monitoruar në Aeroportin Ndërkombëtar të Prishtinës një operacion të kthimit me forcë të shtetasve të Republikës së Kosovës nga autoritetet zvicerane. Ky monitorim bazohet në Memorandumin e Mirëkuptimit të nënshkruar ndërmjet Institucionit të Avokatit të Popullit dhe Komisionit Nacional Zviceran për Parandalim të Torturës.⁵⁵ Gjatë monitorimit të operacioneve në fjalë, MKPT-ja ka vërejtur se të kthyerit me forcë janë trajtuar në mënyrë humane dhe korrekte nga autoritetet policore të Republikës së Kosovës. Përveç kësaj, MKPT-ja ka hasur në bashkëpunim të plotë të Policisë së Kosovës gjatë realizimit të këtyre operacioneve.

55 Memorandum Mirëkuptimi ndërmjet Institucionit të Avokatit të Popullit dhe Komisionit Nacional Zviceran për Parandalim të Torturës për monitorim të operacioneve të kthimit me forcë, i nënshkruar më 24 prill 2019. Për më shumë shih në: <https://www.oik-rks.org/2019/04/25/nenshkruhet-memorandumi-i-mirekuptimit-pemmes-te-zvices-dhe-kosoves-per-parandalim-te-tortures-dhe-monitorim-te-perbashket-te-operacioneve-te-kthimit-me-force/>

VII. Institucionet e shëndetit mendor

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja ka vizituar Institutin e Psikiatrisë Forenzike të Kosovës (tani e tutje, *IPFK*), Repartin e Urgjencës dhe të Kujdesit Intensiv Psikiatrik të Klinikës Psikiatrike (tani e tutje, *UKIP*), Shtëpinë Integruese në Bashkësi në Prizren dhe Pejë (ShIB) Shtëpinë me Bazë në Komunitet në Deçan (ShBK), dhe Shtëpinë për të Moshuar dhe pa Përkujdesje Familjare në Gurrakoc.

Gjithashtu, gjatë zhvillimit të hulumtimit për ndikimin e COVID 19 në shëndetin mendor, janë realizuar pyetësorë në të gjitha Qendrat e Shëndetit Mendorë, dhe janë intervistuar direkt rezidentët e Shtëpive Integruese në Bashkësi (ShIB), ku u morën informacione edhe për trajtimin dhe jetën e tyre në institucione rezidenciale.

Qëllimi i vizitave ishte vlerësimi i gjendjes së institucioneve në fjalë, menaxhimi i situatës gjatë pandemisë, progresit të autoriteteve kompetente në implementimin e rekomandimeve të MKPT-së, të dërguara përmes raporteve të mëhershme me rekomandime.

Instituti i Psikiatrisë Forenzike i Kosovës

Instituti i Psikiatrisë Forenzike (më tej, *IPFK*) ishte hapur në gusht të vitit 2014. Aktualisht është nën menaxhimin e Shërbimit Spitalor Klinik Universitar të Kosovës (*ShSKUK*). Në bazë të Ligjit për Shëndetin Mendor, *IPFK*-ja është njësi organizative e *ShSKUK*-së. Sipas ligjit në fuqi, *IPFK*-ja ofron shërbime të nivelit terciar për tërë vendin (i vetmi në Kosovë).⁵⁶ Baza ligjore relevante gjendet në Kodin Penal⁵⁷ të Republikës së Kosovës, në Kodin e Procedurës Penale⁵⁸, në Ligjin për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale⁵⁹ dhe në Ligjin për Shëndetin Mendor.

56 Ligji nr. 05/L-025 për Shëndetin Mendor, neni 13, paragrafi 1.2.

57 Kodi Penal i Republikës së Kosovës, neni 18 dhe nenet 87-90.

58 Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, nenet 506-508.

59 Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale, nenet 174-180.

Në IPFK akomodohen personat të cilët kanë kryer vepër penale në gjendje të paaftësisë mendore ose të aftësisë esencialisht të zvogëluar mendore, të cilët janë subjekt i urdhrimit të gjykatës kompetente për trajtim të detyrueshëm psikiatrik⁶⁰, si dhe personat të cilët janë subjekt i urdhrimit të gjykatës për vlerësim psikiatrik me ndalim në institucionin shëndetësor.⁶¹

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja e ka vizituar Institutin e Psikiatrisë Forenzike të Kosovës (IPFK) më 17 qershor 2021. Gjatë vizitës në IPFK dhe në Repartin e Urgjencës dhe Kujdesit Intensiv Psikiatrik (UKIP) të Klinikës Psikiatrike, me përkrahje të Këshillit të Evropës (KE), ekipit të MKPT-së i është bashkangjitur edhe psikiatri.

Kapaciteti i këtij institucioni është 36 shtretër (nga 12 shtretër në secilin repart). IPFK-ja përbëhet nga Reparti A (Pranimi/Pacientët jo të shtrirë); Reparti B (Trajtimet e detyrueshme psikiatrike); Reparti C (Ekspertizat psikiatrike); dhe Reparti D i risocializimit. Ministria e Shëndetësisë, gjegjësisht ShSKUK-ja, është përgjegjëse për Repartin A, B dhe D. Shërbimi Korrektues është përgjegjëse për menaxhimin dhe sigurinë në Repartin C.

Në Repartin C janë të vendosur pacientët, të cilët sillen nga ShKK-ja, të cilët janë të paraburgosur, kur gjykata kërkon vlerësimin e gjendjes mendore (ekspertizë psikiatrike), ose të dënuar, të cilët sillen për trajtim nga burgjet. Në Repartin B janë të vendosur pacientët të cilëve gjykata ua ka shqiptuar masën e trajtimit të detyrueshëm psikiatrik me ndalim në institucion.

Trajtimi

MKPT gjatë vizitës intervistoi pacientët e pranishëm dhe nuk mori ankesa për keqtrajtim. Po ashtu, MKPT-ja, nuk vërejti shenja të dhunës fizike tek pacientët. Për më shumë, MKPT-ja vërejti raporte të mira dhe interaktive ndërmjet pacientëve dhe personelit të IPFK-së.

Incidentet ndërmjet pacientëve

Gjatë vizitës, MKPT-ja ka vërejtur se në tre muajt e fundit në Repartin B, ka ndodhur një incident (përlëshje në mes dy pacientëve), i cili është menaxhaur nga personeli. Gjatë pandemisë ka pasur numër të madh të pacientëve dhe njëri nga ata pacientë (tani i ndjerë), ishte më problematik dhe shpesh i ka ngacmuar pacientët e tjerë. Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, nga janari e deri në kohën e vizitës së MKPT-së (qershor 2021), kanë ndodhur 3 incidente. Edhe përmes këtij raporti, MKPT-ja rithekson obligimin e institucionit për ofrimin e kujdesit dhe mbrojtje të mjaftueshme për personat në trajtim. MKPT-ja e konsideron shumë të nevojshëm organizimin e trajnimeve për të gjithë personelin, për mënyrat e menaxhimit të çështjes së dhunës ndërmjet pacientëve.

Kushtet e akomodimit

Kushtet materiale dhe higjienike në IPFK, në përgjithësi janë të mira. Dhomat e pacientëve janë me nga dy shtretër, posedojnë ventilim adekuat dhe pacientët kanë qasje në dritë natyrale, dhomat e pacientëve kanë dollapë, por janë të dëmtuar dhe nuk mund të mbyllen. MKPT-ja konsideron se Autoritetet kompetente duhet të ndërmarrin veprimet adekuate për të evituar këtë mangësi. Po ashtu ka hapësirë për qëndrimin ditor, të pajisur me karrige, televizor, lojëra (shahu) si dhe hapësirë të përshtatshme për kuzhinë.

60 Kodi Penal i Kosovës, neni 89.

61 Kodi i Procedurës Penale të Kosovës, neni 508 paragrafi 4.

Privatësia në dushe dhe tualet ishte adekuate pasi që dyert e tualetit ishin mbuluar me një perde. Gjatë vizitës, MKPT-ja, ka vërejtur se IPFK nuk posedon një repart të veçantë për pacientët femra dhe të mitur. MKPT-ja, edhe përmes këtij raporti, rithekson se autoritetet kompetente duhet të ndër marrin hapa konkret për të evituar këtë mangësi.

MKPT-ja, ka vërejtur se edhe rutina e shëtitjes në reparte ndryshon, p.sh repartit D e ka të kufizuar deri në 2 orë në ditë shëtitjen për shkak të infrastrukturës së papërshtatshme të objektit. Repartit D është në katin e dytë dhe është në dispozicion një hapësirë e përbashkët me repartin B për shëtitje. Për këtë arsye rutina kombinohet për dy repartet, e sidomos kur ka prezent pacientë të gjinis femrore, ju kufizohet dalja në çdo kohë, dhe ju bëhet ndryshimi i rutinës për të gjithë pacientët. Përveç MKPT-së⁶², edhe KPT në raportin e fundit për Kosovën⁶³ ka rekomanduar që autoritetet duhet tu kushtojnë rëndësi që pacientët në IPFK dhe në Klinikën Psikiatrike të kenë mundësi të pakufizuar në hapësirat e jashtme gjatë ditës, përveç nëse aktivitetet e trajtimit kërkojnë që ata të jenë të pranishëm në repart.

Në kohën e vizitës së MKPT-së (qershor 2021), në repartin B ishin prezent 7 pacientë (8 me histori ku njëri ishte në vikend); në repartin C-12 pacientë (9 meshkuj dhe 3 femra të paraburgosura, njëra ndër femrat ishte e moshës 17 vjeçare) dhe në repartin D - 8 pacient, ku dy prej tyre ishin në vikend terapeutik. Kishte tre pacientë që qëndronin rreth tre vite në këtë institucion. Bazuar në vizitat e rregullta të MKPT-së në burgje, si dhe sipas njoftimit të stafit të IPFK-së, ka shumë raste në pritje për trajtim në këtë institucion.

Sipas njoftimit të fundit të drejtorit të IPFK-së (në shtator 2021), kapaciteti i IPFK me gjithsej 24 shtretër për trajtim të detyrueshëm me ndalim, ishte i mbushur 100%. 12 shtretër janë në dispozicion për ekzaminim psikiatrik.

Po ashtu, sfidë për mirëfunksionim të institucionit përbën trajtimi i personave, të cilët janë përdorues të substancave narkotike. Nga 24 pacientë, 11 prej tyre janë përdorues të substancave narkotike, që do të thotë se 50% janë pacientë që nuk e kanë vendin në IPFK. Shumica e përdoruesve të drogës brenda rikthehen disa here në Institutin e Forenzikës, pasi Klinika e Psikiatrisë ka vetëm një repart të vartësisë nga drogat, ku i mbajnë deri në 2 javë për detoksifikim.

Problem shtesë përbën edhe mos ndërrimi i masës nga gjykata kompetente, pavarësisht arritjes së objektivave për trajtim të atyre rasteve. Sipas drejtorit të IPFK-së, kanë bërë kërkesë për 7 pacientë për ndërrim të masës, por nuk kanë pranuar përgjigje nga gjykatat. Gjatë vizitës, u potencuan problemet nga stafi shëndetësorë për disa raste që vinë me vendim të gjykatës për trajtim të detyrueshëm me ndalim, nuk i plotësojnë kriteret për këtë trajtim dhe se kjo nuk ndikon mirë në gjendjen mendore të tyre.

Njëra ndër problemet që u theksua është edhe kujdestari ligjor, pasi që shpesh herë nuk është e qartë se kush është kujdestari ligjor i personit i cili pranohet me vendim të Gjykatës dhe në vendim nuk ka të përcaktuar një kujdestar ligjor, kjo po i paraqet problem mjekëve gjatë trajtimit dhe se institucioni nuk di me kë ta mbaj komunikimin për pacientin.

62 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në IPFK, publikuar më 28 gusht 2018. Shih në: <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatrise-forenzike/>.

63 Shih raportin: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo>

Trajtimi dhe aktivitetet

Në IPFK, përveç vlerësimit dhe trajtimit me medikamente, ofrohen edhe aktivitete psiko-sociale. Trajtimi psiko-social konsiston në aktivitetet, si: lojëra, shikim televizori, vizatime, daljet ditore brenda institucionit (në shëtitore të IPFK-së), seanca individuale me psikologun etj. Orari i aktiviteteve ditore ishte i vendosur në vende të dukshme, por ky orar është uniform.

Gjatë vizitës, MKPT ka vërejtur se trajtimi në thelb është me farmakoterapi dhe nga lista esenciale kishte mungesë të disa barnave. Gjithashtu u vërejt mungesë e aktiviteteve të strukturuar terapeutike. Për më tepër, MKPT-ja ka vërejtur se disa pacientë kishin plane individuale të trajtimit por nuk ishin hartuar në mënyrë sistematike. Kjo gjetje është theksuar edhe në Raportin e fundit të KPT-së për Kosovën.⁶⁴

Personeli i IPFK-së

Në IPFK aktualisht janë 43 të punësuar, përveç drejtorit (neuropsikiatër), janë edhe 6 psikiatër, 2 psikolog, 22 infermier, 2 punëtor social, dhe personeli administrativ, personeli i kuzhinës si dhe personeli i sigurimit. Personeli në fillim ka pasur një trajnim bazik – kapje/kontrolle për menaxhimin e rasteve të vështira, mirëpo më pastaj asnjëherë nuk janë realizuar trajnime të tilla për ta.

Lidhur me personelin e sigurisë në IPFK, dhe në repartin e Urgjencës dhe Kujdesit Intenziv Psikiatrik (më tej, UKIP), situata mbetet e njëjtë, që nga gjetjet e raportit të fundit të MKPT-së, i dërguar në vitin 2018⁶⁵. Në raport janë theksuar gjetjet se personeli i sigurisë i ndihmon stafit mjekësorë në menagjimin e situatave të krizave dhe nuk kanë kryer trajnime adekuate për punë me këtë kategori të pacientëve.

Progresi në zbatimin e rekomandimeve të MKPT-së

MKPT-ja, përmes vizitave të realizuara dhe komunikimit zyrtar me autoritetet kompetente, ka vërejtur se deri më tani nuk është shënuar ndonjë progres domethënës në zbatimin e rekomandimeve të dërguara përmes raportit me rekomandime për vizitën në IPFK, të publikuar më 8 gusht 2018.

Megjithatë, MKPT-ja, në fund të vitit 2021, bazuar në informatat zyrtare të publikuara nga Shërbimi Korrektues i Kosovës dhe informatat e dërguara nga Departamenti Shëndetësorë i Burgjeve, ka vërejtur se janë ndërmarrë disa veprime të caktuara për të evituar mangësi të caktuara në trajtimin e të burgosurve me çrregullime mendore, duke synuar rritjen e kapaciteteve në institucionet ekzistuese dhe përshtatjen e një pavijoni në QKD, si dhe angazhimin e personelit adekuat.

Më 20 dhjetor 2021, Shërbimi Korrektues i Kosovës, publikoi një njoftim zyrtar⁶⁶ në të cilin ndër të tjera theksohet:

64 KPT, Raporti për vizitën në Kosovë në vitin 2020, publikuar në tetor 2021, paragrafi 154. Shih në: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo

65 Shih raportin, <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatrise-forenzike/>

66 Shi në: https://shkk.rks-gov.net/al/lajmi_single/3080.

“Si asnjëherë më parë, me votimin e buxhetit nga Kuvendi i Kosovës për Shërbimin Korrektues të Kosovës do të financohet Projekti për Trajtimin e Personave me Nevoja të Veçanta, vlera totale e projektit është 412.924. Institucioni Shëndetësor për Trajtimin e Personave me Nevoja të Veçanta, do të jetë i vendosur në Qendrën Korrektuese të Dubravës dhe do të mbulojë shërbimet shëndetësore të personave të privuar nga liria, veçanërisht grupeve të ndjeshme me nevoja të veçanta, personat që kanë rrezik vetëvrasje dhe çrregullime akute, të përkohshme, mendore, trajtimi i varësive, trajtimi zëvendësues terapia okupuese dhe rehabilitimi, ku pa rrezikuar sigurinë do të ofrohet kujdes shëndetësor adekuat profesional. Institucioni do të mundësoj trajtim human, dinjitoz, profesional dhe adekuat për këto kategori të personave me nevoja të veçanta”.

Po ashtu, bazuar në shkresën zyrtare të dërguar nga DShB, mund të vërehet se planifikohet edhe shtimi i kapaciteteve të IFK përmes sigurimit të donacioneve. Plane të tilla u shpalosen edhe gjatë konferencave dhe tryezave të organizuara nga MKPT-ja, me përkrahje të Zyrës së Këshillit të Evropës, për të bashkëbiseduar me autoritetet kompetente me qëllim të avancimit të trajtimit adekuat të personave me nevoja të veçanta në burgje dhe qendra të paraburgimit.⁶⁷

Reparti i Urgjencës dhe Kujdesit Intensiv Psikiatrik

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, më 16 qershor 2021, ka vizituar repartin e Urgjencës dhe Kujdesit Intensiv Psikiatrik (më tej, UKIP), i cili funksionon në kuadër të Klinikës Psikiatrike të Qendrës Klinike Universitare të Kosovës.

Në bazë të Ligjit për Shëndetësinë, të nenit 13 të Ligjit për Shëndetin Mendor i Republikës së Kosovës dhe të nenit 6 të Statutit të ShSKUK-së, Klinika Psikiatrike është njësi organizative e ShSKUK-së. Sipas ligjit në fuqi, UKIP-i ofron shërbime të nivelit terciar për tërë vendin (e vetmja klinikë në Kosovë), por është e detyruar të ofrojë edhe shërbime të nivelit sekondar për regjionin e Prishtinës, në mungesë të një spitali të përgjithshëm.

UKIP-i është njësi e mbyllur dhe funksionon në kuadër të Klinikës Psikiatrike. Moshë e pacientëve të vendosur zakonisht është nga 16-65 vjeç. Në këtë repart trajtohen rastet e çrregullimeve të ndryshme psikotike, të çrregullimeve bipolare dhe çrregullimeve të personalitetit, që nuk mund të trajtohen në repartet e tjera. Ky repart është i vetmi në tërë territorin e Kosovës. Në spitalet e tjera regjionale, në repartet psikiatrike nuk janë funksionale dhomat e veçanta ku trajtohen rastet urgjente. Rastet e tilla nga tërë Kosova sillen në repartin e UKIP-it të Klinikës Psikiatrike në Prishtinë.

MKPT-ja, edhe përmes këtij raporti, konsideron se repartet psikiatrike në spitalet e tjera regjionale duhet t'i aktivizojnë dhomat e veçanta për trajtimin e rasteve urgjente. MKPT-ja, përmes raportit me rekomandime në vitin 2018⁶⁸ u ka rekomanduar autoriteteve kompetente aktivizimin e këtyre dhomave të veçanta për trajtim të rasteve urgjente, mirëpo gjendja mbetet e njëjtë dhe ky rekomandim nuk është zbatuar ende.

67 MKPT-ja, me përkrahje të Këshillit të Evropës-Zyra në Prishtinë, organizoi konferenca dhe tryeza ku morën pjesë përfaqësuesit e të gjitha institucioneve relevante, si Ministria e Drejtësisë, Shërbimi Korrektues, DShB, përfaqësues të IPFK-së, prokurorive dhe gjykatave, si dhe përfaqësues të OJQ-ve, të involvuara në monitorimin e institucioneve publike në të cilat akomodohen kategori të ndryshme të personave të privuar nga liria të cilët janë me nevoja të veçanta.

68 MKPT, Raport me rekomandime për vizitën në Klinikën Psikiatrike në Prishtinë, publikuar më 26 tetor 2018. Shih në: <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-kliniken-psikiatrike-ne-qkuk/>.

Trajtimi

Gjatë vizitës, MKPT-ja, kontrolloi regjistrin e pranimit të rasteve dhe ka vërejtur se në vitin 2020 dhe nga janari deri në qershor 2021, më së shumti ishin prezent 10 pacientë. MKPT-ja nuk ka vërejtur mbipopullim në UKIP. Gjatë vizitës së MKPT-së, në qershor 2021 ishin prezent 4 pacientë, ku njëri ndër ta ishte në moshë mbi 65 vjeç. MKPT-ja i intervistoi dy prej tyre dhe nuk ka marrë ankesë për keqtrajtim fizik apo për sjellje jo të mirë të personelit, ndërsa dy të tjerë ishin në dhoma të izolimit, ndërsa në rastin e njërit pacient kjo ishte dita e pestë të qëndrimit në izolim. Pacientët të cilët ishin në izolim, nuk ishin në gjendje të bisedonin me ekipin e MKPT-së, por ekipi vetëm i vëzhgoi nga dera e dhomës së izolimit.

Kushtet e akomodimit në UKIP

Kapaciteti i këtij reparti është 14 shtretër, ndërsa reparti është i ndarë në dy krahë: 7 shtretër për meshkuj dhe 7 shtretër për femra. MKPT-ja ka vërejtur se kushtet e akomodimit nuk i plotësojnë standardet për akomodim të pacientëve të kësaj kategorie, nuk është bërë asnjë renovim bazuar në rekomandimet e MKPT në vitin 2018.

Banjat kanë lagështi, pikon ujë edhe në kuzhinë e korridore, muret ka kohë që nuk janë lyster, disa xhama të dritareve janë të krisur, dritaret nga jashtë kanë grila hekuri. Dhomat nuk kanë dekorime, por disa piktura janë në mure të dhomës së ditës dhe në atë të ushqimit.

Reparti ka 4 dhoma të izolimit dhe sipas vlerësimit të MKPT-së, asnjëra nuk do duhej të përdorej, për shkak të dyerve të pasigurta dhe mureve të demoluara. Megjithatë, 2 dhoma të izolimit shfrytëzohen edhe pse përbëjnë rrezik për vetëlëndim. Gjatë vizitës së fundit, MKPT-ja, ka vërejtur se UKIP është furnizuar me dyshekë adekuat për dhoma të izolimit.

Furnizimi me dyshekë adekuat ishte një nga rekomandimet e MKPT-së për UKIP, i cili u zbatua. MKPT-ja, po ashtu ka vërejtur se dhomat e izolimit janë larg personelit shëndetësor dhe butoni i alarmit është jashtë funksionit. MKPT-ja konsideron se në repartin e UKIP-it të Klinikës Psikiatrike duhet të bëhen rinovime sa më shpejt që të jetë e mundur në mënyrë që paceintëve tu sigurohet akomodim në pajtim me standardet ndërkombëtare dhe nacionale për akomodim të pacientëve të kësaj kategorie.

MKPT-ja, po ashtu vëren se KPT-ja, në raportin për vizitën në Kosovë, të publikuar në tetor të vitit 2021, u rekomandoi autoriteteve kompetente që të ndërmarrin hapa konkret për të evituar mangësitë e konstatuara sa i përket kushteve të akomodimit.⁶⁹

Trajtimi dhe aktivitetet në repartin e UKIP-it

Gjatë vizitave në këtë repart, MKPT-ja ka vërejtur se trajtimi kryesor është me medikamente. Furnizimi me barna ishte i kënaqshëm. Megjithatë, MKPT-ja ka vërejtur se aktivitetet psiko-sociale nuk ishin të mjaftueshme.

Gjatë fazës së parë të pandemisë, pacientët gëzuan të drejtën për dalje në ajër të pastër, por kishte kufizime të aktiviteteve psiko-sociale, si dhe u ndaluan vizitat familjare. Në ndërkohë kishte lehtësime sa i përket kufizimit të vizitave familjare varësisht nga gjendja me pandeminë COVID-19 (të cilat lejoheshin nga distanca), bazuar në vendimet e Qeverisë

⁶⁹ KPT, Raporti për vizitën në Republikën e Kosovës, publikuar në tetor 2021, paragrafët 124 dhe 125. Shih në: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo

dhe vlerësimet e institucioneve shëndetësore publike. Gjatë kësaj periudhe pacientëve iu mundësua kontakti me familjen përmes telefonatave.

Pacientët në repart gjatë ditës i nënshtrohen një rutine ditore, e cila konsiston në aktivitetet, siç janë: ajrosja (dy orë në ditë, por pacientët mund të qëndrojnë më gjatë), shikimi i TV-së, ushqimi, dalja në kopsht.

MKPT ka vërejtur se mungon ekipi shumëdisiplinor, si: psikologu, punëtori social, terapisti okupacional dhe mungon plani individual i trajtimit. MKPT-ja konsideron se autoritetet dhe institucionet duhet të sigurojnë llojshmërinë e nevojshme të profesionistëve psiko-socialë si parakusht për një trajtim adekuat të pacientëve.

Pacientët në përgjithësi sillen këtu nga familjarët ose nga policia dhe janë pacientë të cilët akomodohen pa vullnetin e tyre. Ka edhe raste kur sillen pacientë me vendim të gjykatës. Sipas drejtorisë, pas pranimit të pacientit, të nesërmen bëhet vlerësimi i gjendjes së tij/saj shëndetësore nga komisioni përkatës mjekësor.

MKPT-ja ka vërejtur se gjykata kompetente nuk njoftohet për pranimin e pacientit për trajtim të pavullnetshëm. Nenet 22-23 të Ligjit për Shëndetin Mendor e rregullojnë çështjen e pranimit të pavullnetshëm të pacientëve pa vendim të gjykatës kompetente. Neni 22, paragrafi 4, përcakton: “Mjeku në shërbimin e shëndetit mendor të specializuar me shtretër, që vendos për trajtimin e pavullnetshëm, përshkruan në mënyrë të hollësishme në kartelën mjekësore të gjitha procedurat e ndjekura dhe siguron njoftimin e shefit të shërbimit për shtrimin e pavullnetshëm, brenda njëzet e katër (24) orëve.”

Në këtë drejtim, MKPT-ja vëren se neni 23, paragrafi 4, i Ligjit për Shëndetin Mendor përcakton: “Në rast se pas rivlerësimit, shefi i shërbimit konstaton se ekzistojnë shkaqet që personi të mbahet në kushte trajtimi të pavullnetshëm, personi vazhdon të marrë trajtimin e pavullnetshëm në këtë shërbim. Pas këtij vendimi, brenda dyzet e tetë (48) orëve, udhëheqësi i institucionit, ku ofrohet shërbimi i shëndetit mendor të specializuar me shtretër, referuar nga shefi i shërbimit, i drejtohet gjykatës themelore për të vlerësuar procedurën e kryer. Një kopje e kërkesës i vihet në dispozicion pacientit, një familjari të afërt dhe/ose përfaqësuesit ligjor të tij.”

Kjo dispozitë qartazi e obligon institucionin shëndetësor që në rast të pranimit të pacientit për trajtim të pavullnetshëm, ta njoftojë gjykatën kompetente për procedime të mëtejme.

MKPT-ja, gjatë periudhës për të cilën po raportohet, por edhe gjatë vizitave të mëparshme, ka vërejtur se ky kriter ligjor nuk po zbatohet, pra, nuk njoftohet gjykata kompetente ashtu siç përcakton ligji. Për më shumë, ky moszbatim i ligjit vazhdon për vite me radhë dhe përveç MKPT-së, këtë gjendje me shqetësim e kishte konstatuar edhe KPT-ja në raportin për vizitën në Kosovë në vitin 2007, 2010, raportin për vizitën në Kosovë në vitin 2015 dhe së fundmi raportin për vizitën në Kosovë të publikuar në tetor 2021.⁷⁰ Në të gjitha këto raporte, ky Komitet kishte shprehur shqetësimin serioz për shkak të moszbatimit të ligjit relevant në këtë pikë. Lidhur me këtë, MKPT gjatë vitit 2021 ka organizuar një numër të

⁷⁰ Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës (KPT), Raporti për vizitën në Kosovë në vitin 2007, paragrafi 131, publikuar në vitin 2009. Shih në: <https://rm.coe.int/168069727c>. Raporti i KPT për vizitën në Kosovë në vitin 2010, paragrafi 88, publikuar në vitin 2011. Shih në: <https://rm.coe.int/16806972c7>. Raporti i KPT për vizitën në Kosovë në vitin 2015, paragrafi 111, publikuar në vitin 2016. Shih në: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Raporti i KPT për vizitën e fundit në Kosovë në vitin 2020, publikuar në tetor 2021, paragrafi 142, 143. Shih në: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

konferencave dhe tryezave të rrumbullakëta me të gjithë akterët relevant (shih më poshtë kapitullin e Aktiviteteve).

Po ashtu, në vitin 2021, Kuvendi i Republikës së Kosovës ka krijuar një Grup Parlamentar për Shëndetësi, në përbërje të të cilit janë deputetët me profesione si mjekë, psikiatër dhe të tjerë. Grupi është krijuar me qëllim të vlerësimit të Ligjit për Shëndetin Mendorë dhe identifikimit të mangësive të tij në zbatim.

Grupi Parlamentar për Shëndetësi i ka vizituar disa nga institucionet e shëndetit mendorë dhe po pritet një vlerësim nga ana e tyre dhe të dalin me konkluzione konkrete. MKPT do të vazhdojë të përcjellë punën e këtij grupi lidhur me plotësim/ndryshimin apo nxjerrjen e akteve nënligjore të Ligjit për Shëndetin Mendorë.

Mjetet e kufizimit

Në UKIP nuk përdoret kufizimi mekanik, por vetëm masa e izolimit dhe kufizimi kimik. Gjatë vizitës, MKPT ka vërejtur se dosjet e pacientëve përmbanin vlerësimin e tre mjekëve, anamnezën, historinë e sëmundjes, formularin për vendosjen në dhoma të izolimit, kërkesën për pranim në spital, por nuk ka pëlqim për trajtim dhe nuk ka miratim të informuar.

MKPT-ja konsideron se përderisa reparti e përdorë masën e izolimit, ky mjet kufizimi duhet të jetë subjekt i një politike të detajuar për pacientët të cilët vendosen në dhoma izolimi, e cila duhet t'i përmbajë informatat për situatat kur mund të përdoret izolimi, objektivat e synuara, kohëzgjatjen dhe nevojën për shqyrtim të rregullt të vendimit për izolim, ekzistimi i kontakteve të mirëfillta njerëzore, nevojën që personeli të jetë në mënyrë të veçantë vigjilentë.

MKPT-ja ka vërejtur se reparti nuk ka regjistër të veçantë për personat të cilët vendosen në izolim. Prandaj, MKPT-ja konstaton se ende nuk është zbatuar rekomandimi për të krijuar një regjistër të tillë, i cili iu dërgua autoriteteve kompetente përmes raportit me rekomandime i publikuar më 26 tetor 2018.⁷¹

Edhe KPT-ja, në raportin për vizitën në Kosovë në vitin 2020, publikuar në tetor 2021, ka vërejtur se izolimi i pacientëve ishte një praktikë e shpeshtë e kombinuar me administrimin me forcë të ilaçeve. KPT-ja, theksoi se përdorimi i mjeteve të kufizimit duhet të jetë subjekt i një i një politike gjithëpërfshirëse dhe ka dërguar një numër rekomandimesh specifike në këtë drejtim.

Personeli

Gjatë vizitës në dispozicion të UKIP ishin 3 psikiatër dhe 15 infermierë të cilët punonin me ndërrime dhe një kryeinfermier. MKPT-ja ka vërejtur se me paraqitjen e pandemisë COVID-19, personeli u detyrua të transferohej në repartet ku trajtohen pacientët me COVID-19, gjë që përbën sfidë serioze për këtë repart, pasi në dispozicion ishin vetëm 3 infermierë në një ndërrim.

71 Po aty <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-kliniken-psikiatrike-ne-qkuk/>.

MKPT-ja inkurajon autoritetet kompetente që, për aq sa një gjë e tillë është e mundur, infermierët e trajnuar për kategorinë e personave me sëmundje mendore të mos i transferojnë në reparte të tjera, por të jenë në dispozicion të pacientëve në UKIP.

Problem për këtë repart paraqet edhe mungesa e punëtorit social. MKPT-ja, përmes raportit me rekomandime të publikuar më 26 tetor 2018, ka adresuar çështjen e mungesës së punëtorit social dhe u ka rekomanduar autoriteteve kompetente që ta shtojnë numrin e personelit, sipas vlerësimit të nevojave, megjithatë ky rekomandim ende nuk është zbatuar.

MKPT-ja mori ankesa nga personeli lidhur me kushtet e punës dhe rrezikshmërinë me të cilën përballen në punën e tyre të përditshme. Po ashtu, MKPT-ja konsideron se është shumë i rëndësishëm ofrimi i trajnimeve të vazhdueshme profesionale në menaxhimin e rasteve me sëmundje kronike psikiatrike. Lidhur me personelin e sigurimit, situata mbetet e njëjtë, është përshkruar më lartë tek teksti për stafin në IPFK. Gjatë kësaj periudhe, personeli u pajis me dorëza, maska dhe dezinfektues.

Incidentet

Bazuar në informatat e personelit të repartit UKIP dhe të dokumentacionit relevant, incidentet janë shumë të rralla.

Personeli i sigurimit

Sigurimi në repart ofrohet nga sigurimi privat, të cilin e kryenin dy persona. Edhe pse intervenimi në raste të incidenteve nuk është mandat i sigurimit, ata janë ftuar disa herë nga personeli mjekësor për të intervenuar.

MKPT-ja konsideron se është e rëndësishme qenësore që personeli i cili caktohet në detyra të ndërlidhura me sigurinë në një institucion psikiatrik, të përzgjidhet në mënyrë të kujdesshme dhe që t'u nënshtrohen trajnimeve adekuate para se t'i marrin përsipër detyrat e tyre. Po ashtu, ata gjatë kryerjes së detyrave duhet të mbikëqyren për së afërmi dhe t'i binden autoritetit të personelit të kualifikuar mjekësor.

Kontakti me botën e jashtme

Për shkak të paraqitjes së pandemisë COVID-19 dhe bazuar në vendimet e autoriteteve të cilat parashohin masa për parandalim të COVID-19, vizitat e familjarëve janë pezulluar, përveç ndonjë rasti shumë specifik, ku është realizuar vizita 5 minuta, por në distancë, por kjo ka ndodhur shumë rrallë. Gjatë pandemisë, mundësia e kontaktit direkt me familjen ka munguar, telefonatat ndonjëherë janë bërë përmes telefonave personal të stafit shëndetësor. Standardet e KPT-së, lidhur me trajtimin e pavullnetshëm, theksojnë se kontakti i pacientit me botën e jashtme është esencial jo vetëm në kuptim të parandalimit të keqtrajtimit, por edhe nga pikëpamja terapeutike.

Pacientët duhet ta kenë mundësinë për dërgimin dhe për pranimin e korrespondencës, të kenë qasje në telefon dhe të pranojnë vizita nga familja dhe miqtë e tyre. Drejtori i klinikës duhet të kufizojë daljen dhe aktivitetet e tjera psiko-sociale, në pajtim me gjendjen me COVID-19 dhe me rekomandimet e organeve kompetente. Ky kufizim nuk duhet të jetë parim në asnjë mënyrë dhe duhet t'i nënshtrohet rishqyrtimit të kohëpaskohshëm.

Qendrat e Shëndetit Mendorë dhe Shtëpitë Integruese në Bashkësi

Legjislacioni relevant për këto institucione gjendet në Ligjin nr. 05/L-025 për Shëndetin Mendor dhe në Udhëzimin Administrativ (në Shëndetësi) nr. 07/2009 për Shërbimin Profesional të Shëndetit Mendor në Republikën e Kosovës. Neni 10 i Ligjit për Shëndetin Mendorë përcakton kategoritë e shërbimeve përmes të cilave ofrohet kujdesi për shëndetin mendorë, siç janë: Kujdesi shëndetësor parësor, dytësorë dhe tretësorë. Në shërbimet e shëndetit mendorë të nivelit dytësor (pjesë e ShSKUK-së) bëjnë pjesë: Departamentet e Psikiatrisë në kuadër të Spitaleve të Përgjithshme; Qendrat e Shëndetit Mendorë dhe Shtëpitë Integruese në Bashkësi; Qendra për Integrim, rehabilitim, risocializim të të sëmurëve kronik psikiatrik në Shtime. Në Shërbimet e shëndetit mendorë të nivelit tretësorë bëjnë pjesë: Klinika Psikiatrike; Instituti i Psikiatrisë Forenzike; Institucioni përkatës i sëmundjeve të Varësisë.

Bazuar në dispozitat e akteve juridike të lartpërmendura, Shtëpia për Integrim në Bashkësi (ShIB) ofron kujdes shëndetësor në funksion të rehabilitimit dhe të riintegrimin social të klientëve me sëmundje dhe me çrregullime kronike të shëndetit mendor.⁷²

Vendosja e rezidentëve bëhet bazuar në kriteret e përcaktuara në udhëzimin administrativ dhe në vendimin e komisionit përkatës për vlerësim. Paragrafi 7 i Udhëzimit Administrativ nr. 07/2009, neni 9 thekson se në ShIB pranohen vetëm klientët me sëmundje dhe me çrregullime kronike psikotike në remision. Në ShIB nuk pranohen rastet me prapambetje mendore, as me demencat e të gjitha llojeve, as me sëmundjet e vartësisë dhe as rastet sociale.

Për personat me çrregullime psikiatrike janë përgjegjëse Institucionet e shëndetit mendor të menaxhuara nga Ministria e Shëndetësisë (MSh), respektivisht Shërbimi Spitalor dhe Klinik Universitar i Kosovës (ShSKUK). Për kategorin e dytë, për personat me aftësi të kufizuar mendore-ngecje në zhvillimin mendor janë përgjegjëse institucionet e menaxhuara nga Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale (MPMS).

Në Kosovë ka mjaft Institucione që ofrojnë shërbime për personat me çrregullime psikiatrike, siç janë Qendrat e Shëndetit Mendorë në komunitet (QShM), të cilat ofrojnë shërbime ditore, trajtim me medikamente dhe aktivitete psikosociale. Qendra të Shëndetit Mendor ka në qytete të ndryshme si në Prishtinë, Gjakovë, Podujevë, Prizren, Pejë, Gjilan, Ferizaj, Mitrovicë. Në QShM puna organizohet në dy mënyra: në atë të brendshme, që zhvillohen aktivitete psikosociale brenda në Qendër, ju japin terapi me medikamente falas, dhe në atë që bëhet në teren nga ekipi mobil i qendrës, ku i mbulojnë regjionet e atij qyteti ku ndodhet QShM. Këto vizita të ekipit mobil bëhen me qëllim të mbështetjes psikosociale, dhënies së terapisë me rregull, njëkohësisht ofrojnë mbështetje edhe për familjen.

Në kuadër të Qendrave të Shëndetit Mendorë janë edhe Shtëpitë Integruese në Bashkësi (ShIB), në çdo qytet të Kosovës. Këto shtëpi janë rezidenciale dhe secila me kapacitet për 10 rezidentë, përveç ShIB Mitrovicë e cila ka kapacitet për 20 rezidentë. Shtëpitë për Integrim në Bashkësi ofrojnë kujdes kohë-gjatë shëndetësor në funksion të rehabilitimit dhe re-integrimin social të klientëve me sëmundje dhe çrregullime kronike psikiatrike.

72 Udhëzimi Administrativ (në Shëndetësi) nr. 07/2009 për Shërbimin Profesional të Shëndetit Mendor në Republikën e Kosovës, neni 9 paragrafi 1.

Në kuadër të hulumtimit që ka bërë Institucioni i Avokatit të Popullit për ndikimin e Covid 19 në shëndetin mendorë⁷³, përfaqësuesi i MKPT-së i ka vizituar të gjitha Qendrat e Shëndetit Mendorë në Kosovë dhe Shtëpitë Integruese në Bashkësi, janë realizuar intervista me rezidentë, personel shëndetësorë lidhur me trajtimin e pacientëve gjatë pandemisë. Intervistat janë relazuar gjatë muajit qershor, korrik 2021.

Furnizimet në ShIB - sipas drejtorëve të Qendrave të Shëndetit Mendorë, furnizimet ishin të kënaqshme me ushqime dhe nuk raportuan probleme me ngrohje e as me veshmbathje. Gjatë realizimit të hulumtimit, nuk u raportuan probleme sa i përket furnizimit me materiale mbrojtëse gjatë pandemisë dhe as mungesë të barërave bazike psikiatrike, përveç barnave të tjera, të cilat nuk janë në kontratë për furnizim, e të cilat u siguruan përmes linjave të tjera buxhetore.

Incidentet në ShIB - bazuar në informatat nga QShM-të dhe intervistat me disa rezidentë, nuk ka pasur incidente me rezidentë. Ka ndodh që me pas ndonjë fjalosje mes rezidentëve, por sipas stafit mjekësorë, rastet e tilla janë menaxhuar mirë.

73 Raport me rekomandime i Avokatit të Popullit, Emergjencia shëndetësore dhe ndikimi i pandemisë COVID-19 në të drejtat e njeriut në Republikën e Kosovës, publikuar më 10 dhjetor 2021, Shëndeti mendor dhe ndikimi i pandemisë COVID 19, Kapitulli IV, f. 25. Shih në: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves>.

VIII. Aktivitetet dhe takimet e MKPT-së me institucionet kompetente gjatë vitit 2021

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka realizuar një numër të konsiderueshëm të aktiviteteve. Disa nga këto aktivitete u përkrahën nga Zyra e Këshillit të Evropës në Prishtinë përmes projektit për forcimin e kapaciteteve të institucioneve të Republikës së Kosovës në luftimin dhe parandalimin e torturës, trajtimeve poshtëruese dhe degraduese.

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja, ka vazhduar takimet e kohëpaskohshme me përfaqësuesin e Njesisë Korrektuese të Misionit EULEX në Kosovë. Kështu, më 18 janar 2021, u realizua një takim në të cilin u diskutuan gjetjet e të dyja institucioneve, si dhe sfidat e autoriteteve kompetente për të përmirësuar respektimin e të drejtave themelore të njeriut të të burgosurve.

Më 3 shkurt 2021, MKPT-ja, realizoi takim me përfaqësuesit e DShAM, në të cilin u diskutuan gjetjet dhe rekomandimet e MKPT-së pas vizitave në qendrat për azil kërkues dhe Qendrën e Mbajtjes për të Huajt.

Më 8 mars 2021, Drejtori i MKPT-së, mori pjesë në takimin e organizuar nga Zyra e Këshillit të Evropës, me Drejtorin dhe përgjithshëm të Policisë së Kosovës dhe Koordinatorin e trajnimeve të Policisë së Kosovës, ku u prezantua projekti i Këshillit

të Evropës për fuqizimin e kapaciteteve të institucioneve publike për parandalimin dhe luftimin e korrupsionit dhe mundësitë e bashkëpunimit.

Më 17 mars 2021, Njësia Korrektuese e EULEX, në kuadër të bashkëpunimit të ndërsjellë, mbajti takim me personelin e MKPT-së, lidhur me trajtimin i cili planifikohej të realizohej për MKPT-në lidhur me trajtimin e të burgosurve me sëmundje mendore, nga perspektiva e personelit korrektues me c`rast ata me personelin e MKPT-së ndanë praktikatat e tyre si ish drejtorë të burgjeve në Suedi dhe Holandë.

Më 14, 15 dhe 16 prill 2021, përfaqësuesja e MKPT-së mori pjesë në punëtorinë e organizuar nga Ministria e Shëndetësisë për përpilimin e Draft Udhëzuesit për Covid-19, për Institucionet Korrektuese, Qendra e Azilit dhe Qendra e Mbjajtjes për të Huajt.

Më 29 prill 2021, në kuadër të bashkëpunimit të ndërsjellë me Njësinë Korrektuese të EULEX, u realizua trajnimi për personelin e MKPT-së, për trajtimin e të burgosurve me sëmundje mendore në burgje, me `rast ata me personelin e MKPT-së ndanë praktikatat e tyre si ish drejtorë të burgjeve në Suedi dhe Holandë.

Më 27 prill 2021, Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë (QKSS), realizoi intervistë me përfaqësuesin e MKPT-së, lidhur me politikatat dhe masat e ndërmarra për migrim, sa ka ndikuar kriza e migrimit prej vitit 2015 deri më tash në menaxhimin e procesit të migrimit, pasojat e migrimit në çështjet e sigurisë, efektet e pandemisë COVID-19, dhe çështje të tjera.

Më 28 prill 2021, Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës (QKRMT), organizoi tryezë në temën: *“Zbatimi i paraburgimit për kryerësit me çrregullime mendore – trajtimi dhe vendosja e tyre”*. Qëllimi i tryezës ishte diskutimi i nevojës për themelimin e një institucioni të specializuar për vendosjen e kësaj kategorie, nxjerrjen e rekomandimeve konkrete drejtuar institucioneve përgjegjëse dhe vazhdimin e avokimit deri në përmbushjen e këtij standardi.

Më 12 Maj 2021, MKPT-ja, realizoi takim me Shërbimin Korrektues të Kosovës, lidhur me rastet e rehistoruara në IAP dhe sfidat e këtij institucioni në realizimin e mandatit të tij.

Më 14 maj 2021, zëvendësja e Avokatit të Popullit dhe drejtori i MKPT-së, realizuan takim me Ministren e Drejtësisë, në të cilin u diskutuan aspekte të ndryshme, ndër to edhe implementimi i rekomandimeve si dhe lidhur me forcimin e bashkëpunimit ndërinstitucional.

Më 18 maj 2021, MKPT-ja, përmes prezencës fizike dhe online, mori pjesë në tryezën e organizuar nga Misioni EULEX në Kosovë, lidhur me raportin e veçantë të publikuar nga ky mision për ndikimin e pandemisë COVID-19 në sundimin e ligjit në Republikën e Kosovës.

Më 19 maj 2021, MKPT-ja, realizoi takim me përfaqësuesit e ShKK-së, lidhur me ndikimin e pandemisë COVID-19 në punën e këtij institucioni, si dhe sfidat me të cilën u përballë gjatë periudhës së pandemisë në realizimin e detyrave të përditshme.

Më 20 maj 2021, përfaqësuesi i MKPT-së mori pjesë në takimin ndërmjet Avokatit të Popullit dhe shefit të Zyrës së Komisarariatit të Lartë të OKB-së për Refugjatë, gjatë së cilit u diskutua për modalitetet e bashkëpunimit të ndërsjellë në të ardhmen.

Më 27 maj 2021, organizuar nga Këshilli i Evropës, u mbajt video-konsultimi online ndërmjet MKPT-së dhe ekspertëve të angazhuar nga Këshilli i Evropës, ku u diskutuan aspekte të ndryshme lidhur me vizitën e MKPT-së në institucionet e regjonit të Pejës, si në stacione policore, ShIB dhe Qendrën Paraburgimit në Pejë.

Më 18 qershor 2021, përfaqësuese të MKPT-së, u takuan me zyrtarët kompetentet të Policisë së Kosovës me ç'ast u diskutua ndikimi i pandemisë COVID-19 në punën e Policisë së Kosovës.

Më 18 qershor 2021, me rastin e shënimit të 20 Qershorit - Ditës Botërore të Refugjatëve, në Vrandidoll (Qendra për Azilkërkues) u organizua takim nga UNHCR me ç'rast u prezantuan rinovimet e bëra në këtë qendër. Në këtë solemnitet mori pjesë Zëvendësja e Avokatit të Popullit, përgjegjëse për MKPT-në, Znj. Naile Alaj.



Foto nga vizita 18.06.2021

Më 25 qershor 2021, MKPT-ja dhe Zyra e Këshillit të Evropës në Prishtinë, me rastin e Ditës Ndërkombëtare në Mbështetje të Viktimave të Torturës (26 Qershorit), organizoi Konferencë me temë *“Impakti Covid 19 dhe të drejtat e personave të privuar nga liria”*. Në këtë konferencë, përveç institucioneve vendore, ndërkombëtare, shoqërisë civile, morën pjesë edhe përfaqësues të MKPT-vë të Evropës Juglindore dhe ekspertë të mëparshëm dhe aktual të Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës (KPT)



Foto nga konferenca me rastin e, Ditës Ndërkombëtare në Mbështetje të Viktimave të Torturës (26 qershorit).

Më 13 korrik 2021, drejtoresha e MKPT-së, mori pjesë në tryezën e diskutimit të organizuar nga Programi i Bashkimit Evropian për Sektorin e Drejtësisë në Kosovë (Projekti EUKOJUST) në bashkëpunim me Shërbimin Korrektues (ShKK) dhe Shërbimin Sprovës të Kosovës (ShSK), për prezantimin e gjetjeve fillestare dhe vlerësimin e boshllëkut administrative në funksionimin aktual të Shërbimit Korrektues dhe atij Sprovues.

Më 7 korrik 2021 përfaqësues të MKPT-së, realizuan takim me IPK-në, për të diskutuar aspekte të ndryshme të hetimit të rasteve kur të pretendimeve të qytetarëve për keqtrajtim fizik nga zyrtarët e Policisë së Kosovës.

Me këtë rast u paralajmërua se Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) dhe Reforma Penale Ndërkombëtare (PRI) do të fillojnë botimin e tyre të ri: *“Mbrojtja e të Drejtave të Njeriut në Burgje ndërsa Parandalon Radikalizimin që çon në Terrorizëm ose Dhuna: Një udhëzues për vëzhguesit e paraburgimit”*. Publikimi nënvizon rëndësinë e monitorimit të pavarur të paraburgimit dhe shikon në detaje një numër fushash specifike të rrezikut ndaj të të drejtave të njeriut në parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që çojnë në terrorizëm në një kontekst burgu.

Më 22 korrik 2021, MKPT-ja, në bashkëpunim me zyren e KE në Prishtinë organizuan takimin e grupit punues për vlerësimin e zbatimit të disa dispozitave të caktuara të ligjit mbi Shëndetin Mendorë, për vendosjen e pavullnetshme të personave të privuar nga liria në institucionet e mbyllura të shëndetit mendor. Takimi u organizua në kuadër të projektit

Forcimi i Institucioneve të Kosovës në Luftën kundër Torturës, Keqtrajtimit dhe Trajtimeve Tjera Degraduese, i financuar nga qeveria Norvegjeze dhe implementuar nga Këshilli i Evropës, në bashkëpunim të ngushtë me Institucionin e Avokatit të Popullit.



Foto nga takimi i grupit punues me përfaqësues të institucioneve të shëndetit mendorë-22 korrik 2021.

Më 2 gusht 2021, konsultim *online* me ekspertët e angazhuar nga Këshilli i Evropës, lidhur me vizitat e MKPT në vendet e privimit të lirisë në rajonin e Mitrovicës në kuadër të projektit të Këshillit të Evropës për forcimin i institucioneve në luftën kundër torturës, keqtrajtimit dhe trajtimit tjetër degradues.

Më 6 dhe 7 shtator 2021, MKPT-ja dhe Zyra e Këshillit të Evropës në Prishtinë, organizuan punëtori dy ditore për të finalizuar Strategjinë e MKPT-së për periudhën 5 vjeçare, si dhe diskutimi i ligjit për shëndetin mendor.



Foto nga takimi i grupit punues për Strategjinë e MKPT-së- 06, 07 shtator 2021

Më 29 shtator 2021, Mekanizmi Kombëtar për Parandalim të Torturës, me mbështetje të Këshillit të Evropës realizoi tryezë diskutimi me temë: "Trajtimi i pavullnetshëm me ndalim të personave me çrregullime mendore dhe zbatimi i Ligjit për shëndetin mendor". Në tryezë morën pjesë përfaqësuesit e të gjitha institucioneve të shëndetit mendor. Qëllimi i këtij takimi ishte diskutimi lidhur me sfidat dhe problemet me të cilat ballafaqohen drejtpërdrejt punëtorët shëndetësor dhe që kërkojnë vëmendje nga ana e gjyqësorit.

Më 30 shtator 2021, Mekanizmi Kombëtar për Parandalim të Torturës në bashkëpunim me Këshillin e Evropës kanë mbajtur tryezën e dytë me temë "Trajtimi i pavullnetshëm me ndalim të personave me çrregullime mendore dhe zbatimi i Ligjit për shëndetin Mendor", ku ishin pjesëmarrës përfaqësues nga gjyqësori, prokuroria, policia, përfaqësues nga Akademia e Drejtësisë, ekspert të angazhuar nga Këshilli i Evropës si dhe disa përfaqësues nga institucionet e shëndetit mendor. Gjatë diskutimit u prezantuan sfidat që janë hasur nga profesionistët e shëndetit mendor në trajtimin e pavullnetshëm me ndalim të rasteve me çrregullime kronike psikiatrike. Gjithashtu u njoftuan institucionet e drejtësisë me mungesat që kanë institucionet e shëndetit mendor në trajtimin e këtyre rasteve me qëllim që të arrihet një koordinim ndërinstytucional për menagjimin dhe trajtimin e pavullnetshëm të rasteve me çrregullime mendore.



Foto nga Tryeza me përfaqësues të institucioneve të drejtësisë dhe përfaqësues të shëndetit mendor – 30 shtator 2021



Foto nga Tryeza me përfaqësues të institucioneve të drejtësisë dhe përfaqësues të shëndetit mendor – 30 shtator 2021

Më 11 tetor 2021⁷⁴, Mekanizmi Kombëtar për Parandalim të Torturës i Avokatit të Popullit, me mbështetje të Këshillit të Evropës, shënoi Ditën Botërore të Shëndetit Mendor (10 Tetori), duke organizuar konferencë rajonale me temë: “Standardet e të Drejtave të Njeriut dhe vendosja e pavullnetshme në objektet e mbyllura të shëndetit mendor”. Qëllimi i konferencës ishte rritja e ndërgjegjësimit të publikut për standardet ndërkombëtare për vendosjen dhe trajtimin e pavullnetshëm në institucione të mbyllura psikiatrike. Konferenca u organizua në vazhden e gjetjeve dhe rekomandimeve të MKPT-së dhe gjetjeve të KPT-së pas vizitës së fundit të realizuar në Republikën e Kosovës në vitin 2020. Në konferencë, morën pjesë edhe përfaqësuesit më të lartë të institucioneve kompetente si Ministria e Drejtësisë znj. Albulena Haxhiu dhe përfaqësues të institucioneve tjera, ku prezantuan planet e tyre për të zgjidhur këtë problematikë. Znj. Haxhiu, po ashtu ka bërë të ditur se në kuadër të programit i cili do të jetë adekuat për këtë kategori, në Institutin e Psikiatrisë Forenzike do të rriten kapacitetet deri në 50 vende.



Foto nga Konferenca - Shënimi i 10 tetorit, Ditës Botërore të Shëndetit Mendor.

74 Shih komunikaten për media të Institucionit të Avokatit të Popullit: <https://oik-rks.org/2021/10/11/iap-shenoi-diten-boterore-te-shendetit-mendor/>, shihni komunikaten nga Ministria e Drejtësisë: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2582>.



Foto nga Konferenca - Shënimi i 10 tetorit, Ditës Botërore të Shëndetit Mendor.



Foto nga Konferenca - Shënimi i 10 tetorit, Ditës Botërore të Shëndetit Mendor.

Më 21 tetor 2021, drejtoresha e MKPT-së, mori pjesë në tryezën e përbashkët të diskutimit lidhur me trafikimin me qenie njerëzore, të organizuar nga Policia e Kosovës, përkatësisht Drejtoria për Hetimin e Trafikimit me Qenie Njerëzore, me mbështetje të *Terre des hommes*, në të cilën morën përfaqësues të institucioneve publike, duke përfshirë edhe bashkësitë fetare në Kosovë, me rastin e shënimit të muajit kundër trafikimit me qenie njerëzore.

Më 20 dhe 21 tetor 2021, MKPT-ja, me përkrahje të Këshillit të Evropës, realizoi vizitat të vlerësimit të përgjithshëm në institucionet përkatëse në regjionin e Prizrenit.



Foto nga vizita në regjionin e Prizrenit – tetor 2021

Më 25 tetor 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesë në konsultimet e organizuara *online* nga Këshilli i Evropës dhe departamentet relevante të Këshillit të Evropës lidhur me nenin 3 të KEDNJ, në kuadër të platformës HELP.

Më 2, 3, dhe 4 nëntor 2021, MKPT-ja, me përkrahje të Këshillit të Evropës, realizoi vizita të përgjithshme, në institucione të regjionit të Gjilanit, Ferizajt dhe Lipjanit.



Foto nga vizita në regjionin e Gjilanit- nëntor 2021



Foto nga vizita në teren, Burgu i Siguris së Lart

Më 10, 11 nëntor 2021, përfaqësuesit e MKPT-së, morën pjesë në punëtorinë e organizuar nga Departamenti Shëndetësor i burgjeve të Ministrisë së Shëndetësisë me temë: *“Zbatimi i Praktikës Standarde të Veprimit (PSV-ve), Rekomandimeve të KPT dhe Avancimi i Cilësisë së Shërbimeve Shëndetësore në Burgje”*.



Foto nga puntoria e organizuar nga DShB – nëntor 2021

Më 6 dhjetor 2021, zëvendësja e Avokatit të Popullit, znj. Alaj, dha intervistë për RTK-në, ku foli për rolin dhe mandatin e MKPT-së.



Foto gjatë intervistës së zëvendësës znj. Alaj.

Më 07 Dhjetor 2021, MKPT në kuadër të Institucionit të Avokatit të Popullit, me mbështetje të zyrës së Këshillit të Evropës në Prishtinë, organizoi tryezë diskutimi me temë *“Mandati dhe sfidat e punëtorëve social në vendet e privimit të lirisë”*. Qëllimi i tryezës ishte që të shkëmbehen përvojat ndërmjet MKPT-së, ekspertëve nga universiteti i Prishtinës dhe punëtorëve social të cilët punojnë në qendra korrektuese dhe të paraburgimit, për të avancuar punën sociale me personat e privuar nga liria.



Foto nga tryeza me punëtor social, 7 dhjetor 2021

Më 20 Dhjetor 2021, Këshilli i Evropës mbajti punëtori me Forumin e OJQ, me temë: *“Parandalimi i Torturës dhe keqtrajtimit, standardet dhe praktika”* Për Nenin 3 të KEDNJ

prezantoi Profesori i Universitetit Glasgow, Jim Murdoch, ekspert i KE, ndërsa ndërlidhjen në praktikë dhe mandatin e MKPT, e prezantoi Drejtoresha e MKPT-së.



Foto nga aktiviteti më 20 dhjetor 2021

Më 21 Dhjetor 2021, MKPT me mbështetje të Këshillit të Evropës realizoi tryezë diskutimi me temë: "Dënimet alternative- Sa aplikohen ato tek ne?"



Foto nga tryeza me temë: "Dënimet alternative-sa aplikohen ato tek ne?" -21 dhjetor 2021

Trajnimet për MKPT-në

Edhe gjatë periudhës për të cilën po raportohet, me përkrahjen e Këshillit të Evropës dhe Projektit të BE-së për fuqizimin e IAP, përfaqësuesit e MKPT-së morën pjesë në trajnime të ndryshme të cilat janë të rëndësishme për kryerjen e punëve në kuadër të mandatit që ka MKPT-ja.

Më 19 shkurt 2021, në kuadër të projektit të Këshillit të Evropës për forcimin e kapaciteteve të institucioneve publike në luftimin e torturës, trajtimin poshtërues dhe degradues, u realizua konsultimi lidhur me trajnimin për monitorim të korrupsionit dhe trajtimin preferencial në burgje.

Më 6 dhe 7 Maj 2021, përfaqësuesja e MKPT-së, mori pjesë në trajnimin *online* të organizuar nga Projekti për Fuqizimin e Institucionit të Avokatit të Popullit, për trajtimin e rasteve *Amicus Curiae*.

Nga data 14 qershor deri më 14 gusht 2021, përfaqësues të MKPT-së morën pjesën në trajnimin online të organizuar nga Bashkimi Evropian dhe Këshilli i Evropës, me temë “*Të drejtat e fëmijëve migrantë dhe refugjatë*”.

Më 16 dhe 17 qershor 2021, anëtarë të MKPT-së, morën pjesë në trajnimin e Projektit për Fuqizimin e IAP-së, lidhur me aspekte të ndryshme të nenin 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat Themelore të Njeriut.

Më 18 qershor 2021, organizuar nga Zyra e Këshillit të Evropës, u mbajt video-takimi me ndërmjet personelit të MKPT-së dhe ekspertëve të angazhuar ndërkombëtarë, me ç’rast u diskutuan aspekte të ndryshme në lidhje me vizitën monitoruese të MKPT në Klinikën Psikiatrike të Qendrës Klinike Universitare dhe Institutin e Forenzikës Psikiatrike në Prishtinë.

Më 11 dhe 12 gusht 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesë në trajnimin e organizuar nga Zyra e Këshillit të Evropës, me temë: “*Ligji për Mbrojtje nga Diskriminimi dhe Roli i Avokatit të Popullit, Zbatimi dhe Sfidat*”.

Nga data 8 deri më 10 shtator 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesën në trajnim për trajner të organizuar nga Zyra e Këshillit të Evropës dhe Akademia e Drejtësisë, për Protokollin e Stambollit. Trajnim i dedikuar për institucionet e Kosovës (gjyqtarë, prokurorë, polici) dhe MKPT.



Foto nga trajnimi për Protokolin e Stambollit, 8-10 shtator 2021

Më 1 dhe 2 tetor 2021, ekipi i MKPT-së morën pjesë në trajnimin me temë “Komunikimi me media”, i organizuar IAP me mbështetje të projektit “Mbështetja e Institucionit të Avokatit të Popullit në Kosovë”, i financuar nga Bashkimi Evropian.



Foto nga trajnimi “Komunikimi me media”-1, 2 tetor 2021

Nga data 3 deri më 6 tetor 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesë në trajnim për trajner i organizuar nga Zyra e Këshillit të Evropës dhe Akademia e Drejtësisë lidhur me Nenin 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.



Foto nga trajnimi 3-6 tetor 2021

Më 1 nëntor 2021, MKPT-ja, mbështetur nga Këshilli i Evropës, mbajti trajnimin për monitorimin e korrupsionit në vendet e privimit të lirisë në Kosovë, me temë: “Korrupsioni në institucionet e privimit nga liria, identifikimi, raportimi”. Manuali i Trajnimit për MKPT, është punuar nga ekspertët e KE.



Foto nga trajnimi i realizuar më 1 nëntor 2021, me temë: “Korrupsioni në institucionet e privimit nga liria, identifikimi, raportimi”.

Më 5 nëntor 2021, MKPT-ja, me mbështetje të Këshillit të Evropës, organizoi Konferencë Ndërkombëtare me ç’rast u shpalos manuali: “Monitorimi i korrupsionit dhe trajtimi preferencial në vendet e privimit të lirisë-Perspektivat e KPT dhe MKPT.

Qëllimi i konferencës ishte prezantimi i manualit dhe diskutimi i modaliteteve për shfrytëzimin e tij në ngritjen e kapaciteteve të mekanizmave monitorues përmes Rrjetit të MKPT-ve të Evropës Juglindore. Në konferencë morën pjesë edhe përfaqësues të MKPT-ve të Rrjetit të MKPT-ve të Evropës Juglindore.

Më 8, 9 dhe 10 nëntor 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesë në trajnimin e organizuar nga Këshilli i Evropës me temë: *Menaxhimi i Stresit dhe Zemërimit dhe Vetëkontrolli Emocional*.

Më 17 dhe 18 nëntor 2021, MKPT-ja, mori pjesë në trajnimin për nenin 5 të KEDNJ, të organizuar nga Projekti i BE-së për fuqizimin e IAP-së.

Më 30 nëntor 2021, MKPT-ja, mori pjesë në trajnimin e organizuar nga Këshilli i Evropës për *Shkathësitë e Komunikimit*.



Foto nga trajnimi "Shkathësitë e Komunikimit", 30 nëntor 2021

Më 13 dhe 14 dhjetor 2021, MKPT-ja, Këshilli Prokurorial dhe Gjyqësor i Kosovës dhe Akademia e Drejtësisë, me përkrahje të Këshillit të Evropës, morën pjesë në vizitë studimore në Strasburg (Francë), me ç'rast vizituan Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, ku për së afërmi u njoftuan me mandatin, punën dhe aspekte tjera të funksionimit të kësaj gjykate. Po ashtu, gjatë vizitës, u mbajtën sesione interaktive me departamentet relevante të Këshillit të Evropës.



Foto nga vizita studimore në Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut në Strasburg (Francë), 13-14 dhjetor 2021.

Bashkëpunimi ndërkombëtar

Gjatë periudhës për të cilën po raportohet, MKPT-ja ka vazhduar bashkëpunimin ndërkombëtar, duke marrë pjesë në takime përmes video konferencave të organizuara nga Rrjeti i MKPT-ve të Evropës Juglindore, në Grupin Punues për Azil dhe Migrim të Rrjetit Evropian të Institucioneve Kombëtare për të Drejtat e Njeriut (ENNHRI) dhe nga Këshilli i Evropës.

Po ashtu, MKPT-ja ka vazhduar bashkëpunimin me organizatat relevante ndërkombëtare, duke u përgjigjur në pyetësorët e dërguar lidhur me gjendjen e personave të privuar nga liria dhe në çështjet që kanë të bëjnë me azilin dhe me migrimin. Përveç kësaj, MKPT-ja ka pasur shkëmbim të vazhdueshëm informatash me Forumin e MKPT-ve të Evropës, duke raportuar kohë pas kohe për gjendjen e të drejtave të njeriut të personave të privuar nga liria e tyre dhe duke shkëmbyer informata edhe me MKPT-të e tjera, në kuadër të këtij rrjeti.

Më 10 shkurt 2021, MKPT-ja, mori pjesë në video-konferencën e organizuar nga Rrjeti Evropian i Institucioneve Kombëtare për të Drejtat e Njeriut (ENNHRI), në të cilën u diskutuan shqetësimet e ngritura lidhur me draftin e Protokollit shtesë të Konventës së Ovideos.

Më 12 mars 2021, MKPT-ja, me përkrahjen e Këshillit të Evropës, përmes video-konferencës, diskutoi aspekte të ndryshme lidhur me hetimin e vdekjeve në burgje, me Ombudsmanen e Burgjeve të Irlandës Veriore.

Më 19 maj 2021, MKPT-ja, mori pjesë në video-konferencën e organizuar nga Avokati i Popullit i Kroacisë në temën *“Krimet e urrejtjes”*.

Më 1 qershor 2021, MKPT-ja, mori pjesë si anëtarë i grupit punues të nismës së Forumit Evropian të Mekanizmave Kombëtarë Parandalues kundër Torturës, në konferencën inauguruese të organizuar nga Asociacioni për krijimin e qendrës ndërkombëtare për trajnime për vizita në vendet e privimit nga liria.

Më 2 dhe 3 qershor, MKPT-ja, mori pjesë në video-takimin e nivelit të lartë të organizuar nga Rrjeti Evropian i Institucioneve Kombëtare për të Drejtat e Njeriut (ENNHRI), me temën: *“Garantimi i respektimit të të drejtave të njeriut të imigrantëve në kufinjë: roli i IKDNJ-së”*.

Më 18 qershor 2021, përfaqësues të MKPT-së, realizuan takimin e radhës konsultativ si anëtarë të grupit punues, të organizuar nga Asociacioni për krijimin e qendrës ndërkombëtare për trajnime për vizita në vendet e privimit nga liria.

Më 21 qershor 2021, përfaqësues të MKPT-së, realizuan takimin konsultativ të radhës si anëtarë të grupit punues, të organizuar nga Asociacioni për krijimin e qendrës ndërkombëtare për trajnime për vizita në vendet e privimit nga liria.

Më 22 qershor 2021, përfaqësuesja e MKPT-së, mori pjesë në takimin online të organizuar nga Equinet, me temë *“Gjendja momentale Barazia dhe mosdiskriminimi në qasjen në kujdes shëndetësor”*.

Më 28 qershor 2021, përfaqësuesja e MKPT-së, mori pjesë në video-konferencën e organizuar nga Equinet, me temë *“Shërbimet e kujdesit shëndetësor dhe barazia sistematike: Shpërfaqja e sfidave”*.

Më 30 qershor 2021, përfaqësuesit e MKPT-së, morën pjesë në video-takimin e organizuar nga Equinet me temë: *“Puna e përbashkët drejt një ofrimi të barabartë të kujdesit shëndetësor”*.

Më 7 korrik 2021, përfaqësuesi i MKPT-së mori pjesë në video-konferencën e organizuar nga Raportuesi special i OKB-së për të drejtat e njeriut dhe migrantëve.

Më 15 korrik 2021, përfaqësues të MKPT-së morën pjesë në video-konferencën e organizuar nga ODIHR & PRI me temë: *“Monitorimi i pavarur i paraburgimit në mbrojtjen e të drejtave të njeriut në burgje duke parandaluar dhe luftuar ekstremizmin e dhunshëm dhe radikalizimin ndaj terrorizmit”*.

Më 21 korrik 2021, përfaqësues të MKPT-së, morën pjesë në takimin tematik të mbajtur online, të organizuar nga Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR), me temë: *“Organet monitoruese të përkushtuara ndaj çështjes së dhunës gjinore dhe seksuale në paraburgim”*.

Më 17 shtator 2021, përfaqësuesja e MKPT-së, mori pjesë në sesionin virtualë të sesionit të 71 të Komitetit Regjional të Organizatës Botërore të Shëndetësisë për Evropë (RC71) për shëndetësinë në burgje *“Adresimi i zbrazësisë në shëndetin publik për të garantuar se askush nuk do të mbetet mbrapa”*.

Nga data 20 deri më 22 shtator 2021, përfaqësuesi i MKPT-së, mori pjesë në video-konferencën e organizuar nga Forumi Evropian u i MKPT-ve, i bashke financuar nga Bashkimi Evropian dhe Këshilli i Evropës dhe Departamenti i Këshillit të Evropës për Ekzekutimin e Gjytimeve të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, për të diskutuar mbi zbatimin e tyre efektiv të gjytimeve të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (Gjykata) dhe rekomandimet e Komitetit Evropian për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin ose Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues (KPT).

Më 29 dhe 30 shtator 2021, përfaqësuesi i MKPT-së, mori pjesë në konferencën e organizuar nga Komisioneri për të Drejtat Themelore të Njeriut i Hungarisë, (Hungaria ishte kryesues i Rrjetit të MKPT-ve të Evropës Juglindore) me temë *“Teknikat e intervistimit të grupeve të cënueshme”*.

AKRONIMET

IAP	Institucioni i Avokatit të Popullit
MKPT	Mekanizmi Kombëtar për Parandalimin e Torturës
KEDNJ	Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut
KE	Këshilli i Evropës
KPT	Komiteti Evropian për Parandalim të Torturës
MD	Ministria e Drejtësisë
MSh	Ministria e Shëndetësisë
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenjes Sociale
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
IPK	Inspektorati Policor i Kosovës
ShKK	Shërbimi Korrektues i Kosovës
DShB	Departamenti Shëndetësor i Burgjeve të Kosovës
DShAM	Departamenti për Shtetësi, Azil dhe Migracion
BSL	Burgu i Siguris së Lart
QKD	Qendra Korrektuese në Dubrav
QPP	Qendra e Paraburgimit në Pejë
QKF	Qendra Korrektuese për Femra në Lipjan
QKM	Qendra Korrektuese për të Mitur në Lipjan
QKS	Qendra Korrektuese në Smrekonic
QPGj	Qendra e Paraburgimit në Gjilan
QMH	Qendra e Mbajtjes për të Huaj
ShSKUK	Shërbimi Spitalor Klinik Universitar i Kosovës
QShM	Qendra e Shëndetit Mendorë
ShIB	Shtëpitë Integruese në Bashkësi
ShBK	Shtëpit me Baz në Komunitet
IPFK	Instituti i Psikiatris Forenzike të Kosovës
UKIP	Urgjenca dhe Kujdesi Intensiv Psikiatrik
LESP	Ligji për Ekzekutimin e Sanksioneve Penale
UNHCR	(Komisariati i Lartë i OKB për Refugjatë)
JRS	Shërbimi i Refugjatëve Jezuit, organizat ndërkombëtare katolike
ENNHRI	Rrjeti Evropian i Institucioneve Kombëtare për të Drejtat e Njeriut
ODIHR	Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut
IOM	Organizata Ndërkombëtare për Migrim
QKSS	Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë

**RAPORTI VJETOR I MEKANIZMIT
KOMBËTAR PËR PARANDALIM
TË TORTURËS**

Nr. 5



Republika e Kosovës · Republika Kosovo · Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit · Institucija Ombudsmana · Ombudsperson Institution



GODIŠNJI IZVEŠTAJ NACIONALNOG MEHANIZMA ZA SPREČAVANJE TORTURE

Br. 5

Priština, 2022



Pregled sadržaja

Reč Ombudsmana	4
POGLAVLJE I	8
I. Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture.....	8
Metodologija poseta NMST-a.....	9
Posete realizovane tokom 2021. godine.....	10
Korektivni centri, pritvorski centri, centri za zadržavanje stranaca i centri za tražioce azila, posećeni 2021. godine.....	11
Centri za zadržavanje i policijske stanice posećene 2021. godine	11
Institucije za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu posećene 2021. godine.....	12
Posete službenika regionalnih kancelarija IO mestima lišenja slobode	12
POGLAVLJE II	14
II. Policija Kosova	14
Fizičko zlostavljanje.....	14
Proceduralne garancije protiv fizičkog zlostavljanja	15
Fizički uslovi posećenih policijskih stanica.....	17
III. KOREKTIVNI I PRITVORSKI CENTRI.....	20
Ograničenje određenih prava zatvorenika tokom pandemije COVID-19.....	20
Tretman.....	21
Žalbe na korupciju i favorizovanje.....	22
Incidenti između zatvorenika	22
Uslovi smeštaja u kazneno–popravnim centrima i pritvorskim centrima.....	22
Režim za pritvorenike.....	28
Kontakti sa spoljnim svetom.....	29
Zdravstvena zaštita u korektivnim i pritvorskim centrima	30
Žalbe u vezi sa medicinskim tretmanom.....	30
Prisustvo mentalno obolelih zatvorenika u korektivnim i pritvorskim centrima.....	30
Lekarski pregledi za novoprimljene	31
Poverljivost medicinskih usluga	32

Osoblje korektivnih i pritvorskih centara	32
Postupak podnošenja žalbi u popravnim i pritvorskim centrima	33
IV. Centri za tražioce azila	34
V. Pritvorski centar za strance	38
VI. Praćenje operacija prinudnog povratka preko vazdušnih linija	42
Kosovski institut za sudsku psihijatriju	43
VII. Ustanove za mentalno zdravlje	43
Lečenje (Tretman)	44
Incidenti između pacijenata	44
Uslovi smeštaja	44
Lečenje i aktivnosti	45
Osoblje ISPK-a	46
Napredak u implementaciji preporuka NMST-a	46
Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu	47
Lečenje	47
Uslovi smeštaja u HIPN-u	48
Lečenje i aktivnosti u odeljenju HIPN-a	48
Mere prinude	49
Osoblje	50
Incidenti	50
Osoblje obezbeđenja	51
Kontakt sa spoljnim svetom	51
Centri za mentalno zdravlje i domovi za integraciju u zajednici	51
POGLAVLJE III	54
VIII. Aktivnosti i sastanci NMST-a sa nadležnim institucijama tokom 2021. godine	54
Obuke za NMST	65
Međunarodna saradnja	69
SKRAČENICE	71

Reč Ombudsmana

Zakon br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, koji je stupio na snagu 26. juna 2015. godine, predviđa da Ombudsman, između ostalog, deluje kao Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (MMST).

Ovaj mehanizam je osnovan u skladu sa odredbama Fakultativnog protokola Konvencije protiv torture, koja je deo pravnog i ustavnog sistema Republike Kosovo i ima prioritet, u slučaju sukoba, nad odredbama, zakonima i drugim aktima javnih institucija.

I pored prisustva pandemije COVID-19 u zemlji, NMST je u izveštajnom periodu nastavio sa redovnim i nenajavljenim posetama svim mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode, uvek uz poštovanje principa bezuzročnosti veće štete i poštujući zdravstvene mere usvojene od strane Vlade Republike Kosovo i nadležnih zdravstvenih organa.

I u 2021. godini nadležni organi su, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, bili prinuđeni da preduzimaju različite mere za sprečavanje i suzbijanje pandemije COVID-19. Ove mere su ograničile osnovne slobode i prava garantovana međunarodnim konvencijama, Ustavom Republike Kosovo i važećim zakonodavstvom. Ovakva ograničenja prava i sloboda su preduzete u svim institucijama lišavanja slobode u Republici Kosovo.

U decembru 2021. godine, Ombudsman je objavio poseban izveštaj o ograničenjima osnovnih prava i sloboda zbog pandemije

COVID-19. Poseban deo ovog izveštaja bio je posvećen ograničavanju osnovnih prava u mestima gde se drže lica lišena slobode.

U ovom izveštaju, između ostalog, zaključio sam da pojava pandemije i proglašenje iste od strane SZO pandemijom globalnih razmera izazvalo potrebu za konkretnim merama Vlade Republike Kosovo u cilju suzbijanja i sprečavanja COVID-19.

Zaštita javnog zdravlja je obaveza svih nadležnih organa i građana jedne zemlje. Ombudsman je ovim izveštajem zaključio da je ograničavanje određenih prava i sloboda lica lišenih slobode neophodno, srazmerno, na osnovu lokalnih zakona, preporuka nadležnih zdravstvenih institucija zemlje i preporuka SZO, kao i drugih međunarodnih organizacija, koje prate poštovanje prava lica lišenih slobode.

Tako je tokom izveštajnog perioda, NMST realizovao 62 posete svim mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode. Od toga, 42 su opšte posete, 16 *ad-hoc* posete, 3 naknadne posete i 1 poseta Međunarodnom aerodromu Priština u okviru praćenja operacija prinudnog povratka iz Švajcarske, u saradnji sa Švajcarskom nacionalnom komisijom za sprečavanje torture.

NMST je uočio napredak u postizanju nacionalnih i međunarodnih standarda za odgovarajući i human tretman prema licima lišenim slobode. Međutim, ostaje da se uradi još posla, posebno u oblasti resocijalizacije.

Prisustvo mentalno obolelih zatvorenika i dalje predstavlja ozbiljan izazov za pritvorske i korektivne institucije, zbog nedostatka kapaciteta za smeštaj zatvorenika ove kategorije u relevantnim zdravstvenim institucijama.

U ovom periodu primetio sam posvećenost vlasti da se ovaj nedostatak ukloni, izdvajanjem određenog budžeta, prostora i započinjanjem zapošljavanja osoblja potrebnog za rad u Paviljonu D Korektivnog centra Dubrava, gde je planiran smeštaj i tretman zatvorenika sa posebnim potrebama. Ovim izveštajem pozdravljam angažovanje nadležnih organa da se ovakva situacija izbegne i da tretman zatvorenika ove kategorije bude u skladu sa međunarodnim standardima i domaćim zakonodavstvom. S tim u vezi, NMST će nastaviti da igra svoju konstruktivnu ulogu, kroz posete praćenja i konstruktivan dijalog sa nadležnim organima u cilju unapređenja poštovanja osnovnih prava lica lišenih slobode.

I u ovom periodu nastavljen je snažna podrška Saveta Evrope jačanju kapaciteta NMST-a za sprečavanje i borbu protiv torture i neljudskog i ponižavajućeg tretmana, podržavajući posete na terenu, konsultacije sa istaknutim međunarodnim stručnjacima o nalazima tokom poseta, kao i kroz različite aktivnosti (okrugli stolovi, konferencije itd.) sa nadležnim organima radi razgovora o glavnim izazovima u poštovanju osnovnih prava lica lišenih

slobode. Podrška kroz relevantne obuke za NMST nastavljena je i od Projekta Evropske unije za podršku Instituciji ombudsmana.

Na kraju, želeo bih da se zahvalim svim nadležnim institucijama Republike Kosovo, koje su u svakom trenutku poštovale zakonski mandat NMST-a i efektivno sarađivali sa NMST-om tokom ovog perioda, kao i sa našim međunarodnim partnerima, Savetom Evrope i Projektom Evropske unije za jačanje Institucije ombudsmana i za kontinuiranu podršku.

Naim Qelaj

Ombudsman

POGLAVLJE I

I. Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture

Republika Kosovo nije potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni i Fakultativnog protokola te Konvencije, pošto još uvek nije članica Ujedinjenih nacija. Međutim, član 22. Ustava Republike Kosovo propisuje da su ljudska prava i slobode, garantovana međunarodnim sporazumima i instrumentima, zagarantovana Ustavom Republike Kosovo. Ovi međunarodni sporazumi i instrumenti se direktno sprovode u Republici Kosovo i imaju prioritet, u slučaju sukoba, nad odredbama, zakonima i drugim aktima javnih institucija. Jedna od konvencija uključenih u ovaj član je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni koja je usvojena 10. decembra 1984. i stupila je na snagu 26. juna 1987.¹

Dok je 18. decembra 2002. godine, Generalna skupština organizacije Ujedinjenih nacija, na svojoj pedeset sedmoj sednici (57), Rezolucijom A/RES/57/199, usvojila Fakultativni protokol Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja. Ovaj Protokol je stupio na snagu 22. juna 2006. godine.² Osnovni cilj protokola je uspostavljanje sistema redovnih poseta,

1 Kancelarija visokog komesara organizacije Ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

2 Kancelarija visokog komesara organizacije Ujedinjenih nacija za ljudska prava, na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

koje vrše nezavisni međunarodni i nacionalni organi, u mestima u kojima se drže lica lišena slobode, u cilju sprečavanja torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.³

Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, koji je stupio na snagu 26. juna 2015. godine, u članu 17. stav 1. propisuje da Ombudsman deluje kao nacionalni mehanizam za sprečavanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (u daljem tekstu: NMST).⁴

Redovne i nenajavljene posete svim mestima na kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim institucijama, carinsko zadržavanje, zadržavanje u imigracionim centrima i u bilo kojem drugom mestu gde postoji sumnja na kršenje ljudskih prava i slobode, su zadaci NMST koji su utvrđeni zakonom.⁵

Zakonom o narodnom advokatu određuje da se za vreme obavljanja funkcije NMST, ombudsman i njegovi predstavnici imaju pravo na pristup podacima o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode, uključujući pristup u njihovu medicinsku dokumentaciju, u njihovu saglasnost, kao i u ličnim podacima ovih lica.⁶ NMST je zvanično osnovan odlukom Ombudsmana, 16. januara 2016. godine.

Metodologija poseta NMST-a

Metodologija poseta NMST-a se sastoji od posmatranja, dokumentovanja i intervjuisanja lica lišenih slobode, korektivnih i policijskih službenika kao i zdravstvenih službenika. Članom 17. Zakona o narodnom advokatu propisano je da NMST bez najave vrši obilaske mesta u kojima se nalaze lica lišena slobode. Ova metodologija predviđa pripremu posete, određivanje vrste posete, kao i radnje koje se sprovode po dolasku u instituciju koju posećujete.

3 Član 1. Fakultativnog protokola Konvencije protiv torture.

4 Zakon br. 05 / L-019 o narodnom advokatu, član 17, stav 2.2.

5 Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 17, stav 2.

6 Zakon br. 05/L-019 o narodnom advokatu, član 17, stav 4.

Završni razgovor sa rukovodiocem institucije fokusira se na najvažnije zabrinutosti, kao što su: odnosi između osoblja i zatvorenika, incidenti između zatvorenika, uslovi smeštaja, neadekvatna zdravstvena zaštita, nesprovođenje proceduralnih garancija (pristup advokatu, pravo na medicinske usluge, kontakte sa porodicom itd). Tokom završnog sastanka, tim za praćenje koristi konstruktivan jezik i poštuje rad službenika institucije.

Sastav NMST-a tokom 2021. godine

Trenutni sastav NMST-a je multidisciplinaran i u skladu je sa odredbama Zakona br. 05/L-019 o narodnom advokatu, koji predviđa da će u okviru NMST-a biti osoblje različitih profesija, uključujući advokate, lekare, psihologe i socijalne radnike sa iskustvom u ovoj oblasti. Trenutni sastav NMST-a je sledeći:

Zamenica ombudsmana, odgovorna za NMST.

Direktorka NMST-a.

Viši pravni savetnik za sprečavanje torture.

Pravni savetnik za sprečavanje torture.

Savetnik-lekar.

Savetnik-psiholog.

Savetnik-socijalni radnik.

Posete realizovane tokom 2021. godine

Tokom izveštajnog perioda, zbog izbijanja pandemije COVID-19 širom sveta, NMST je s vremena na vreme bio primoran da menja metodologiju poseta koja bi odgovarala situaciji sa COVID-19 u zemlji, po principu neuzrokovanja veće štete.

Tako je, u izveštajnom periodu, NMST realizovao 62 posete svim mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode. Od toga su 42 opšte posete, 16 *ad-hoc posete*, 3 naknadne posete i 1 poseta Međunarodnom aerodromu Priština u okviru praćenja operacija prinudnog povratka iz Švajcarske, u saradnji sa Švajcarskom nacionalnom komisijom za sprečavanje torture.

NMST je u kontinuitetu kontaktirao zatvorenike preko brojeva telefona koji se nalaze na svim mestima lišenja slobode (gde je ostvareno 80 poziva sa zatvorenicima), preko kutija za žalbe koje je postavila Institucija ombudsmana, kojima pristup imaju samo službenici IO, kao i preko članova njihovih porodica i drugih izvora. Takođe, NMST je imao stalnu komunikaciju sa nadležnim vlastima putem službene elektronske pošte, telefonom, kao i direktnim kontaktima u pojedinim slučajevima.

Tokom izveštajnog perioda, NMST je posetio sledeće institucije:

Korektivni centri, pritvorski centri, centri za zadržavanje stranaca i centri za tražioce azila, posećeni 2021. godine.

Posećena institucija	Br. poseta
1. Korektivni centar Dubrava	3
2. Korektivni centar u Smrekovnici	1
3. Korektivni centar za žene-Lipljan	1
4. Korektivni centar za maloletnike-Lipljan	2
5. Pritvorski centar u Peći	1
6. Pritvorski centar u Mitrovici	1
7. Pritvorski centar u Gnjilanu	1
8. Pritvorski centar u Prištini	8
9. Pritvorski centar u Prizrenu	1
10. Zatvor visoke bezbednosti	4
11. Centar za zadržavanje stranaca Vrani Do	1
12. Centar za tražioce azila – Magure	3
13. Centar za tražioce azila – Mitrovica	1
14. Centar za tražioce azila – Vrani Do	2

Centri za zadržavanje i policijske stanice posećene 2021. godine

Posećena institucija	Br. poseta
Regionalni centar za zadržavanje u Prištini	4
Policijska stanica u Peći	2
Policijska stanica u Dečanima	1
Policijska stanica u Klini	1
Policijska stanica Istok	1
Policijska stanica u Mitrovici -Jug	1
Policijska stanica Lipljan	1
Policijska stanica u Mališevu	1
Policijska stanica u Gnjilanu	1
Policijska stanica u Vitini	1
Policijska stanica u Kamenici	1
Policijska stanica u Uroševcu	1
Policijska stanica u Štrpcu	1
Policijska stanica u Orahovcu	1
Policijska stanica Štimlje	1
Policijska stanica u Suvoj Reci	1
Policijska stanica Priština-Sever	1
Policijska stanica u Vučitrnu	1
Policijska stanica u Prizrenu	1

Institucije za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu posećene 2021. godine

Posećena institucija	Br. poseta
1. Institut za sudsku psihijatriju	2
2. Odejenje za urgentnu i intenzivnu psihijatrijsku negu	2
3. Kuća zasnovana na zajednici u Dečanima	1
4. Kuća zasnovan na zajednici u Kamenici	1
5. Kuća za integraciju u zajednici u Peći	1
6. Kuća za integraciju u zajednici u Prizrenu	1
7. Dom za starija lica u Đurakovcu	1

Posete službenika regionalnih kancelarija IO mestima lišenja slobode

Tokom izveštajnog perioda, pored NMST-a, posete mestima lišenja slobode vršili su službenici regionalnih kancelarija IO u Mitrovici-Sever i Jug, Peć, Gnjilane, Uroševac, Prizren i policijskim stanicama u regionu Đakovice. Tokom 2021. godine službenici regionalnih kancelarija su svakog meseca redovno otvarali kutije za žalbe kako bi tretirali pojedinačne žalbe lica lišenih slobode.

Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2021. godine

U izveštajnom periodu, NMST je objavio 13 izveštaja sa preporukama nakon poseta mestima lišenja slobode. NMST je kroz ove izveštaje uputio 46 preporuka nadležnim institucijama u cilju unapređenja osnovnih prava lica lišenih slobode.⁷

Do sada su nadležni organi sproveli 9 preporuka, 2 preporuke su delimično sprovedene, dok je 35 u očekivanju da budu sprovedene. Svi odgovori nadležnih organa bili su pozitivni i u duhu međusobne saradnje, uvažavajući potrebu sprovođenja preporuka i volju da se unapredi poštovanje osnovnih prava lica lišenih slobode.

U vezi sa posetama u korektivnim centrima, policijskim stanicama, centrima za zadržavanje stranaca i centrima za tražioce azila, NMST je objavio sledeće izveštaje sa preporukama:

Izveštaj sa preporukama za posetu:	Datum objavljivanja
1. Korektivni centar u Dubravi	22. april 2021.
2. Korektivni centar u Smrekonici	18. oktobar 2021.
3. Korektivni centar za maloletnike i žene u Lipljanu	23. decembar 2021.
4. Pritvorski centar u Peći	7. septembra 2021.
5. Pritvorski centar u Mitrovici	18. oktobar 2021.
6. Pritvorski centar u Gnjilanu	15. decembra 2021.
7. Pritvorski centar u Prištini	1. decembra 2021.
8. Pritvorski centar u Prizrenu	1. decembra 2021.
9. Zatvor visoke bezbednosti	14. jul 2021.
10. Centar za zadržavanje stranaca – Vrani Do	13. aprila 2021.

⁷ Svi izveštaji sa preporukama objavljeni 2021. godine mogu se naći na: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-mkpt-1/>.

11. Centri za tražioce azila	23. februara 2021.
12. Izveštaj o posetama policijskim stanicama: Peć, Istok, Klina Dečane	27. avgusta 2021.
13. Izveštaj o posetama policijskim stanicama: Gnjilane, Prizren, Uroševac, Lipljan, Štimlje, Štrpce, Orahovac, Kamenica, Vitina, Suva Reka, Mališevo.	22. decembar 2021.

Saradnja sa posećenim institucijama

Prilikom poseta NMST-a institucijama u kojima se nalaze lica lišena slobode, institucijama za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu, službenici posećenih ustanova omogućili su timu za praćenje punu saradnju i neposredan pristup. Tim je, bez odlaganja, imao pristup svim posećenim prostorima. Timu su pružene sve informacije potrebne za izvršenje zadatka i omogućeni su razgovori sa uhapšenim, pritvorenim i osuđenim licima, bez prisustva korektivnih službenika, policajaca, medicinskog osoblja ili psihijatrijskog i osoblja za socijalnu zaštitu.

POGLAVLJE II

II. Policija Kosova

Fizičko zlostavljanje

Tokom poseta mestima lišenja slobode kojima upravlja Policija Kosova, NMST nije primio žalbe od uhapšenih lica ili od onih koji su bili u pritvoru u vreme posete, zbog fizičkog zlostavljanja ili nepoštovanja osnovnih prava, garantovanih Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o policiji, Zakoniku o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

Takođe, tokom izveštajnog perioda, tokom poseta pritvorskim i korektivnim centrima, NMST nije primio verodostojne žalbe od pritvorenika o zlostavljanju ili nepoštovanju osnovnih prava tokom perioda kada su bili uhapšeni ili zadržani od strane Policije Kosova.

Institucija ombudsmana je 2021. godine registrovala 5 slučajeva za istragu protiv Policije Kosova prema tvrdnjama građana da su bili fizički zlostavljani.⁸

Generalno, NMST, na osnovu poseta izvršenih tokom ove godine i prethodnih poseta, razmatranja primljenih žalbi, kao i istraga prema službenoj dužnosti, ocenjuje da nema sistematskog ili rasprostranjenog fizičkog zlostavljanja od strane Policije Kosova, već je reč o izolovanim slučajevima.

Proceduralne garancije protiv fizičkog zlostavljanja

Prava lica uhapšenih od strane Policije Kosova su uvrštena i garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o policiji i međunarodnim instrumentima uvrštenim u Ustav Republike Kosovo.

Članom 13. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da se svako lice lišeno slobode mora odmah, na jeziku koji razume, obavestiti o pravu na pravnu pomoć po svom izboru, o pravu da obavesti članove porodice ili bilo koje drugo lice zbog činjenice da je uhapšen i da se ova prava sprovode za sve vreme lišenja slobode.

⁸ **Slučaj 495/2021**, žalilac se žalio na maltretiranje od strane Kosovske policije, nakon istrage je utvrđeno da je žalba neosnovana i slučaj je zatvoren u skladu sa članom 22, st. 1 Zakona o narodnom advokatu. **Slučaj 311/2021**, žalilac se žalio na zlostavljanje od strane Policije Kosova. Policijski inspektorat Kosova (PIK) obavestio je NMST da je predmet prosleđen na disciplinski tretman upućen Direkciji za unutrašnje istrage i proveru prošlosti Policije Kosova, pošto PIK tokom istrage nije našao elemente krivičnog dela. Slučaj 196/2021, podnosilac žalbe se žalio na zlostavljanje od strane Kosovske policije. PIK je obavestio NMST da je slučaj procesuiran uz krivičnu prijavu Osnovnom tužilaštvu. **Slučaj 100/21**, žalilac se žalio na zlostavljanje od strane Policije Kosova. PIK je obavestio NMST da je slučaj podnosioca žalbe obrađen sa posebnim izveštajem Osnovnom tužilaštvu u Prizrenu. **Slučaj 24/21 OIK/KP**, slučaj po službenoj dužnosti, vezan za hapšenje članova Socijaldemokratske partije, koji su uhapšeni tokom protesta. NMST je obavestio od PIK-a da je ovaj slučaj još pod istragom. Takođe, prema PIK-u, povodom ovog slučaja suspendovan je službenik koji je rukovodio policijskim akcijama, protiv kojeg je istovremeno pokrenut upravni postupak zbog komandne odgovornosti.

U vezi obaveštenja o hapšenju, član 168. Zakonika o krivičnom postupku dalje određuje da neposredno posle hapšenja obavesti ili da zahteva od policije da obavesti člana porodice ili drugo odgovarajuće lice prema svom izboru o hapšenju i o mestu gde je pritvoreno odmah nakon hapšenja; Obaveštavanje člana porodice ili drugih odgovarajućih lica može da bude odloženo, ali ne duže od dvadeset i četiri (24) časova, ako državni tužilac oceni da je odlaganje potrebno zbog izuzetnih potreba u vezi sa ispitivanjem slučaja. Ovo odlaganje se ne sprovodi u slučaju maloletnih lica.

Prema Zakonu o policiji⁹, pravo na obaveštavanje porodice ili drugog lica o hapšenju važi i za lica koja se nalaze u „privremenom zadržavanju” radi identifikacije ili radi sopstvene zaštite i zaštite drugih.

Prema Zakoniku o krivičnom postupku, članom 13. stav 2.3, članom 163. stav 2., članom 164. stav 5. protiv osumnjičenih, propisano je da vreme policijskog zadržavanja u pritvorskim centrima ne sme biti duže od četrdeset osam časova (48) od vremena hapšenja, osim ako sudija za prethodni postupak ne odredi drugačije. Prema članu 60. Zakonika pravde o maloletnicima, zadržavanje maloletnika ne sme biti duže od dvadeset četiri časova (24), a nakon tog roka maloletnik mora biti pušten, osim ako sudija za maloletnike odredi pritvor.¹⁰

U pogledu prava na advokata, lice pritvoreno/uhapšeno na osnovu člana 166. Zakonika o krivičnom postupku ima pravo na neposrednu pomoć branioca nakon hapšenja, po svom izboru.¹¹ Međutim, kada uhapšeni ne angažuje advokata, obezbeđuje mu se advokat o javnom trošku.¹²

Takođe, zadržano lice se može odreći pomoći branioca, ovog prava se može odreći u skladu sa članom 53. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku: „*Okrivljeno lice može da se odrekne prava na angažovanje branioca, izuzev u slučajevima kada je odbrana obavezna, ako je odricanje izjavljeno nakon jasnog i potpunog obaveštavanja na njegovo pravo na odbranu. Svako odricanje mora da bude u pisanom obliku i potpisano od strane osumnjičenog ili okrivljenog lica i posvedočeno od nadležnog organa koji vodi postupak, ili dato usmeno na video ili audio traci, čiju autentičnost utvrđuje sud*”.

Lica mlađa od osamnaest (18) godina mogu se odreći prava da angažuju advokata uz saglasnost roditelja, staratelja ili predstavnika centra za socijalni rad, osim u slučajevima nasilja u porodici u koje je umešan roditelj ili staratelj, u ovim slučajevima roditelj ili staratelj ne može dati saglasnost da se odriče ovog prava¹³.

S tim u vezi, NMST napominje da je Evropski komitet za sprečavanje mučenja (u daljem tekstu: KSM), u izveštaju o poseti Republici Kosovo, objavljenom oktobra 2021. godine, izrazio zabrinutost zbog ove odredbe Zakonika o krivičnom postupku. (član 53. stav 3.) i preporučio nadležnim organima da maloletnik nikada ne bude podvrgnut policijskom ispitivanju niti da dâ bilo kakvu izjavu bez prisustva branioca ili odrasle osobe od poverenja.¹⁴

Što se tiče prava na lekarski pregled uhapšenih/pritvorenih lica, članom 169. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da uhapšeno/pritvoreno lice ima pravo na lekarski

9 Zakon o policiji, član 20.

10 Zakonik pravde o maloletnicima, član 60.

11 Zakonik o krivičnom postupku, član 166. stav 1.

12 Zakonik o krivičnom postupku, član 166. stav 2.

13 Zakonik o krivičnom postupku, član 53. stav 5.

14 Za više pogledajte dotični izveštaj, paragraf 32 izveštaja. <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo->

pregled, na njegov zahtev, da ga pregleda lekar ili stomatolog, po svom izboru.¹⁵ Takođe, kada uhapšeni pokaže znake psihičke bolesti, policija može odmah da naloži pregled kod psihijatra.¹⁶

Kada je uhapšeno lice strani državljanin, prema članu 167. Zakonika o krivičnom postupku, ono ima pravo da obavesti i komunicira usmeno ili pismeno sa ambasadom, kancelarijom za vezu ili diplomatskom misijom države čiji je državljanin, ili sa predstavnikom nadležne organizacije kada je izbeglica ili pod zaštitom međunarodne organizacije¹⁷.

NMST tokom posete navedenim policijskim stanicama nije dobio žalbe uhapšenih i pritvorenih lica, koja je intervjuisao, za nepoštovanje osnovnih prava, koja su garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o policiji, Zakonikom o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

Policija Kosova je 1. oktobra 2020. godine usvojila Standardne operativne procedure, čiji je cilj izrada osnovnog dokumenta, kojim se definišu pravila i procedure rada policije, koji će biti u skladu sa Ustavom Republike Kosovo i važećim zakonom, u cilju poštovanja ljudskih prava lica pritvorenih i zadržanih u pritvorskim centrima.

NMST pozdravlja usvajanje ovog važnog dokumenta od strane Policije Kosova. Ovaj dokument se odnosi na međunarodne i domaće standarde osnovnih ljudskih prava lica lišenih slobode i pritvorenika koji se drže u pritvorskim centrima.

Takođe, tokom poseta u navedenim stanicama nisu prijavljeni problemi da se obezbedi prisustvo advokata branioca u slučajevima hapšenja ili pritvora, prisustvo socijalnog radnika ili pružanje zdravstvene zaštite, kao osnovnih prava koja su garantovana važećim zakonodavstvom i sa međunarodnim standardima o osnovnim pravima lica lišenih slobode.

Fizički uslovi posećenih policijskih stanica

Standardna operativna procedura, koju je Policija Kosova usvojila oktobra 2020. godine, predviđa da pritvorski centri moraju biti u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: EKLJP) i preporukama KSM-a na osnovu Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.¹⁸

Što se tiče fizičkih uslova u pritvorskim centrima u policijskim stanicama, NMST je tokom poseta sprovedenih 2021. godine uočio da većina posećenih policijskih stanica, u pogledu prostora, prirodnog, veštačkog osvetljenja i higijene, ispunjava neophodne uslove za smeštaj zadržanih lica.

Međutim, NMST je tokom posete **Policijskoj stanici u Dečanu, 26. maja 2021. godine**, primetio da nema promena u odnosu na zapažanja tokom prethodnih poseta. Čelije u kojima se nalaze pritvorenici nemaju dovoljno prirodnog svetla, ali imaju dovoljno veštačkog svetla. Zabrinjavaju i lampe koje su bile u ćeliji, a koje zadržana lica mogu uhvatiti, koji eventualno nameravaju da izvrše bilo koju drugu radnju štetnu za njih i druge.

NMST je takođe posetio prostorije za intervju u policijskoj stanici u Dečanu, fizički uslovi u ovim prostorijama nisu bili dobri, inventar je demoliran i zastareo. Generalno, NMST je

¹⁵ Zakonik o krivičnom postupku, član 169. stav 1.

¹⁶ Zakonik o krivičnom postupku, član 169. stav 4.

¹⁷ Zakonik o krivičnom postupku, član 167. stav 1. i 2.

¹⁸ Policija Kosova, Standardne operativne procedure za pritvorske centre, DDO-04/0121/2016, tačka 1.6, strana 4.

primetio da je stanici potrebno renoviranje i inventar kako bi se stvorili bolji uslovi za rad policijskih službenika.

NMST je takođe primetio da je električni sistem u Centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Dečanu imao problema, jer su se svetla nekada palila, nekad gasila. NMST je, u izveštaju sa preporukama, objavljenom 27. avgusta 2021. godine, između ostalog, preporučio Policiji Kosova da izvrši neophodne renoviranja u ovom centru za zadržavanje.

Povodom ove preporuke, Policija Kosova je 24. septembra 2021. godine obavestila NMST da su na osnovu ovih preporuka preduzete radnje i planiraju se druge radnje prema kojima su predviđene intervencije u pritvorskom centru u policijskoj stanici u Dečanu za obezbeđenje odgovarajuće veštačke ventilacije i osvetljenja, kao i za popravku električnog sistema i drugih do sada uočenih nedostataka.

NMST je tokom posete centru za zadržavanje u **policijskoj stanici u Mališevu** primetio da su zbog oštećenja potrebna određena renoviranja. Takođe, NMST, i u **policijskoj stanici u Prizrenu**, primetio je da je centar za zadržavanje oštećen i da mu je potrebno renoviranje, a madraci u pritvorskom centru u Prizrenu su veoma stari i oštećeni. NMST je izveštajem sa preporukama, objavljenim 22. decembra 2021. godine, o ovom nalazu obavestio nadležne organe.

U policijskoj stanici u Štrpcu, NMST je primetio da je potrebno hitno renoviranje, jer fizički uslovi u stanici ne pružaju odgovarajuću radnu sredinu za policijske službenike, kao ni za rad sa strankama. Na osnovu gore navedenih nalaza, NMST je preporučio Policiji Kosova da izvrši neophodna renoviranja u ovim centrima za pritvor. Takođe, prilikom posete **centru za zadržavanje u policijskoj stanici u Đakovici**, primećeno je da unutrašnji zidovi (hodnici) imaju vlagu, zatim i ćelije smrde, dok je policijski službenik naveo da se očekuje renoviranje centra za zadržavanje.

NMST smatra da treba ukloniti sve uočene nedostatke kako bi fizički uslovi smeštaja u svim centrima za zadržavanje bili u skladu sa međunarodnim standardima za osnovna ljudska prava i zakonodavstvom koje se sprovodi u Republici Kosovo.

U svim posećenim stanicama, NMST je uočio da pritvorenici nisu snabdeveni sredstvima za ličnu higijenu. Takođe, svi centri za zadržavanje ne obezbeđuju zatvorenicima posteljinu za krevet. NMST je, na osnovu ovih nalaza, preporučio Policiji Kosova da pritvorenicima obezbede sredstva za higijenu i posteljinu. Policija Kosova je 27. septembra 2021. obavestila NMST da su pritvorenici u septembru snabdeveni higijenskim priborom i posteljinama.

NMST je kroz prethodni izveštaj sa preporukama, objavljen 2020. godine i izveštaj objavljen 27. avgusta 2021. godine, preporučio da se u svim pritvorskim prostorijama instalira sistem poziva, kako bi pritvorenici mogli lakše da komuniciraju sa policijskim službenim licima u slučaju potrebe. Policija Kosova je 27. septembra 2021. godine obavestila NMST da je Policija Kosova kupila 86 zvana koja će biti ugrađena u 86 jedinica pritvorskih centara širom zemlje. Međutim, NMST je tokom sprovedenih poseta primetio da ni u jednoj od posećenih stanica ne postoji sistem pozivanja.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovnog prava lica koja su uhapšena ili zadržana od strane policije, ove usluge pružaju javne institucije, kao što su: Centri porodične medicine i Univerzitetsko klinički centar, u zavisnosti od potreba za lečenjem. NMST nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih lica za nepoštovanje ovog prava. Takođe, iz razmotrene dokumentacije uočeno je da je policija u svojim ličnim dosijeima evidentirala obaveštenje o pravu na lekarske usluge.

Kroz posete tokom izveštajnog perioda, ali i tokom prethodnih poseta, NMST je uočio da ni u jednom policijskom pritvoru, **pritvorenicima nije ponuđen izlazak na svež vazduh ako su bili u pritvoru dužem od 24 sata.** S tim u vezi, NMST primećuje da osnovno domaće

zakonodavstvo ne sadrži odredbe koje garantuju pritvorenicima pristup svežem vazduhu ako ostanu u pritvoru duže od 24 časova.

SOP, tačka 1.13 (PROCEDURE) propisuje da pritvorenicima koji u pritvoru borave duže od 24 časova mora biti omogućen pristup svežem vazduhu najmanje jedan sat ako infrastrukturni uslovi pritvorskog centra to dozvoljavaju. Zvaničnim dopisom poslatim ranije nakon dobijanja preporuke, Policija Kosova je obavestila NMST da zbog infrastrukture trenutno ne može pritvorenicima da pruži izlazak na svež vazduh.

Takođe, KSM, u objavljenim standardima za policijsko zadržavanje, naglašava važnost izlaska na svež vazduh za lica koja ostaju u policijskom pritvoru duže od 24 sata, kad god je to moguće.¹⁹

U pogledu prava na podnošenje žalbe u vezi sa njihovim tretmanom od strane Policije Kosova, uhapšeni imaju pravo da podnesu žalbu policijskoj stanici u kojoj se nalaze, kao i Policijskom inspektoratu Kosova (u daljem tekstu: PIK). Pored toga, pritvorenici mogu uputiti žalbu Ombudsmanu. U cilju lakšeg pristupa uslugama ove institucije i omogućavanja uhapšenima i pritvorenicima da podnose žalbe na poverljiv način. Ombudsman je postavio kutije za žalbe u policijskim stanicama u kojima se nalaze ćelije za smeštaj uhapšenih.

Ombudsman takođe ima regionalne kancelarije u svakom gradu na Kosovu, a regionalni službenici posećuju policijske stanice, otvaraju kutije za žalbe i tretiraju pojedinačne žalbe. Pored toga, sve policijske stanice mogu biti posećene bez upozorenja od strane nevladinih organizacija, koje potpisuju sporazume sa Policijom Kosova o praćenju poštovanja osnovnih prava lica uhapšenih ili zadržanih od strane policije.

19 Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Standardi koji se odnose na policijsko zadržavanje, Opšti izveštaj 12, stav 47, Strazbur, 2002. Videti: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

III. KOREKTIVNI I PRITVORSKI CENTRI

Ograničenje određenih prava zatvorenika tokom pandemije COVID-19

Čak i u izveštajnom periodu, zbog pandemije COVID-19, neka prava zatvorenika, koja su garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija (u daljem tekstu: ZIKS), sa drugim relevantnim zakonima i međunarodnim standardima za prava osuđenih lica, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, su ograničeni i vraćeni nakon poboljšanja stanja sa COVID-19. Ova prava su uglavnom pravo na kontakt sa spoljnim svetom, ostvarivanje porodičnih poseta i besplatnih poseta, razvoj različitih aktivnosti u okviru zatvora, kao što su: prava na sportske aktivnosti, rad, obuku i obrazovanje, kao i pravo na versku slobodu u određenim aspektima (grupna molitva).

Povodom ograničenja osnovnih prava lica lišenih slobode, Ombudsman je 10. decembra 2021. godine objavio izveštaj sa preporukama²⁰, u kome se zaključuje da

20 Izveštaj sa preporukama Ombudsmana, Hitna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, objavljen 10. decembra 2021, Prava lica lišenih slobode i uticaj pandemije COVID-19, iz perspektive NMST-a, Poglavlje VII, str. 57. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhendikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>.

NMST je razmotrio slučajeve tako što je pregledao relevantnu dokumentaciju i intervjuisao zatvorenike. NMST je primetio da su u slučaju D.O. vlasti Pritvorskog centra Gnjilane sproveli unutrašnju istragu o ovim navodima i zaključili da nije bilo prekoračenja sile od strane korektivnih službenika prema pritvoreniku D.O. NMST je obavešten od strane Pritvorskog centra u Gnjilanu da su o tome obavešteni sudija prethodnog postupka i Kosovska korektivna služba.

U vezi sa žalbom žalioaca H.S. protiv korektivnih službenika Pritvorskog centra u Gnjilanu, zbog fizičkog maltretiranja, NMST je zatražio službene informacije od PCG i obavešten je da je ovaj slučaj istražen i da su izrečene opomene korektivnim službenicima zbog ponižavajućeg tretmana prema pritvoreniku H.S.

Žalbe na korupciju i favorizovanje

Tokom posete **Korektivnom centru Dubrava** (u daljem tekstu: KCD), NMST je primio tvrdnje o korupciji i favorizovanju zatvorenika, koje uključuju ne samo korektivno osoblje već i zdravstveno osoblje. Prema ovim navodima, po osnovu određene novčane sume ili na bilo koji drugi način, osuđenici mogu imati povoljniji tretman u pogledu mogućnosti rada, porodičnih poseta, privremenog udaljenja iz institucije, medicinski tretman itd. NMST je takođe dobio niz navoda zatvorenika da su pojedini zatvorenici određenih kategorija bili tretirani povoljnije u odnosu na druge zatvorenike.

Što se tiče ovih navoda, NMST je primetio napore Ministarstva pravde i Korektivne službe Kosova (KSK) u borbi protiv ovih pojava. Bilo je i slučajeva hapšenja i osuđivanja službenika korektivne službe za koje je utvrđeno da su počinili disciplinska kršenja ili da su počinili krivična dela povezana sa koruptivnim radnjama.

I kroz ovaj izveštaj, NMST, ne dovodeći u pitanje da li su takve tvrdnje tačne ili ne, smatra da rukovodstvo KCD-a i nadležni organi KSK-a treba da sprovedu sveobuhvatne i nezavisne istrage kad god postoje tvrdnje za korupciju i favorizovanje. Nadležni organi treba da pojačaju napore u borbi protiv ovih pojava kroz preventivne mere, edukaciju i primenu adekvatnih sankcija.

Incidenti između zatvorenika

Tokom izveštajnog perioda generalno nije bilo ozbiljnih incidenata između pritvorenika. NMST je tokom obilazaka i putem službene komunikacije sa nadležnim organima uočio da su ovi incidenti evidentirani u relevantnim obrascima, u drugim administrativnim dokumentima, kao i u odgovarajućim protokolima zdravstvenih jedinica. Takođe, na osnovu zvaničnih obaveštenja i dokumentacije koju je Institucija ombudsmana primila od nadležnih organa, sprovedene su interne istrage i istrage od strane Kosovske policije u pojedinim slučajevima, preduzete su disciplinske mere na osnovu nalaza disciplinskih komisija, kao i preduzete su mere radi obezbeđivanja fizičke bezbednosti zatvorenika.

Uslovi smeštaja u kazneno-popravnim centrima i pritvorskim centrima

Član 3. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija izričito kaže: „*Prostorije u kojima osuđeno lice živi i radi moraju imati dovoljno prostora da svako osuđeno lice ima najmanje osam (8) kvadratnih metara ćelijskog prostora za jednu i četiri (4) kvadratnih metara za osuđenike u zajedničkim ćelijama i dovoljne količine prirodnog i veštačkog svetla za rad i čitanje, grejanje i ventilaciju.*

Prilikom obilaska **Korektivnog centra za žene (KCŽ) i Korektivnog centra za maloletnike (KCM) u Lipljanu**, NMST je uočio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici u KCŽ i maloletni zatvorenici u KCM imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja, kao i da nema vlage. Što se tiče smeštajnog prostora za zatvorenike, NMST je napomenuo da je raspoloživi prostor u skladu sa odredbama ZIKS-a i standardima koje postavlja KSM. Takođe, NMST tokom posete nije primetio prenaseljenost u ova dva centra.

Međutim, NMST je tokom posete, na osnovu svojih zapažanja i žalbi zatvorenika, primetio da u KCŽ-u je zatvorenicama na raspolaganju 6 tuš kabina, ali samo 2 su u funkciji. Takođe, kao rezultat tehničkog stanja, iz tuš-kabina je izlazila veoma topla voda i zatvorenice su bili primorani da nađu alternativne vidove tuširanja, grejući vodu u svojim ćelijama. S tim u vezi, NMST je kroz izveštaj sa preporukama, objavljen 23. decembra 2021. godine, preporučio Ministarstvu pravde da izvrši tehnička prilagođavanja tuševa kako bi ih zatvorenice na adekvatan način koristile.

Tokom posete **Korektivnom centru Dubrava**²¹, NMST je primetio da je broj zatvorenika značajno smanjen zbog pandemije COVID-19. Tako, tokom posete je bio prisutno 572 zatvorenika, dok je zvanični kapacitet KCD-a 1030. NMST je napomenuo da se uslovi smeštaja generalno mogu smatrati u skladu sa ZIKS i međunarodnim standardima za ljudska prava, osim u odeljenjima 2, 3 i 5, gde je NMST uočio da su potrebne određene sanacije, dok je u pojedinim ćelijama prodrta vlaga.

NMST je posebnu pažnju posvetio uslovima smeštaja zatvorenika koji su disciplinski kažnjeni samicom zbog disciplinskih prekršaja. NMST je primetio da su uslovi smeštaja u ovim ćelijama u skladu sa standardima koje postavlja ZIKS i standardima koje postavlja KSM.

NMST je primetio da su zatvorenici u Korektivnom centru Dubrava uglavnom dobijali nove dušeke i ćebad, kao i posteljinu, što je u prošlosti predstavljalo ozbiljan problem, jer su prethodni dušeci bili lošeg kvaliteta i sa vlagom.

Međutim, NMST se susreo sa slučajevima da zatvorenici još nisu bili snabdeveni dušecima, posteljinom i ćebadima. S tim u vezi, NMST je odmah izrazio zabrinutost nadležnim službenicima, koji su obavestili NMST da nema nestašice u zalihama, i da će ovaj nedostatak biti otklonjen u najkraćem mogućem roku. Prilikom naknadne posete ovom centru, 25. novembra 2021. godine, NMST je obavešten da je Paviljon 2 zatvoren zbog renoviranja i da se nova renoviranja očekuju 2022. godine.

U izveštaju o poseti **Pritvorskom centru u Peći**²² (PCP), NMST, u pogledu uslova smeštaja u ovom centru, primetio je da ćelije, u pogledu osvetljenja i ventilacije, nisu u skladu sa ZIKS-om²³ niti sa standardima koje je postavio KSM.²⁴

21 NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu KCD Dubrava, objavljen 22.04.202. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-me-rekomandime-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendre-korrektuese-ne-dubrave/>.

22 NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu Pritvorskom centru u Peći, objavljen 03.09.2021. Za više vidite u: <https://oik-rks.org/2021/09/04/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-peje/>.

23 Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04 / L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

24 Evropski komitet za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, vidi: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

Tokom posete, NMST je primetio da su sobe zatvorenika okrečene, u sklopu nastojanja da se stvore bolji uslovi za smeštaj zatvorenika. Međutim, i pored krečenja, u nekim prostorijama je i dalje bila vlaga. NMST je obavestjen da je ovaj centar snabdeven novim dušecima, posteljinom i jastucima. Zatvorenici su mogli da se tuširaju dva puta nedeljno, dok su oni koji su bili angažovani mogli da se tuširaju svaki dan. Međutim, NMST je primetio da su prostori u kojima se zatvorenici tuširaju i toaleti u veoma lošem stanju i da ih je potrebno hitno renovirati.

I kroz ovaj izveštaj, NMST je ponovio preporuku da uslovi smeštaja u PCP, dok ovaj centar bude u upotrebi, budu u skladu sa standardima navedenim u ZIKS-u; sa standardima KSM-a i drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika.

U vezi sa ovom preporukom, Ministarstvo pravde je 16. septembra 2021. godine obavestilo NMST da planira izgradnju novog objekta za ovu instituciju u ne tako dalekoj budućnosti i da ovo ministarstvo namerava da garantuje minimalne standarde predviđene primenljivim zakonodavstvom Republike Kosovo, sa standardima KSM-a i drugim međunarodnim instrumentima koji se primenjuju u Republici Kosovo.

U izveštaju sa preporukama o poseti **Zatvoru visoke bezbednosti**²⁵ (ZVB), NMST je istakao da su generalno uslovi smeštaja u većini paviljona i drugih prostora na zadovoljavajućem nivou, u smislu prostora, čistoće, kao i pristupa prirodnom i veštačkom svetlu. Sve ćelije imaju televizore, odvojene toalete i zatvorenici se mogu tuširati kad god žele. Pored toga, ćelije su opremljene krevetima, posteljinom, radnim stolovima, stolicama i sistemom poziva.

Međutim, NMST je primetio da su podovi u paviljonu 2 (krila D i E u hodnicima i u ćelijama) ozbiljno oštećeni. NMST je kroz izveštaj o poseti ZVB ponovio preporuku da se preduzmu mere za otklanjanje oštećenja podova u hodniku i pojedinim ćelijama u paviljonu 2. Direktor ZVB-a je 1. septembra 2021. obavestio NMST da je u toku renoviranje sprata paviljona 2 i da je završeno renoviranje na drugom spratu.

U izveštaju sa preporukama o poseti **Korektivnom centru u Smrekovnici** (KCS)²⁶, NMST je primetio da su ćelije u kojima su zatvorenici boravili, u pogledu veličine i prirodnog i veštačkog osvetljenja, u većini ćelija u kojima su zatvorenici bili smešteni, u skladu sa standardima koje je postavio KSM²⁷ i ZIKS.²⁸ Pored toga, paviljon koje je do sada korišćen kao karantin nakon izbijanja pandemije COVID-19 sada je na raspolaganju zatvoreniciima za smeštaj i obezbediće još više životnog prostora za zatvorenike.

NMST je uočio da je na drugom spratu zgrade potrebno renovirati krov, odakle prodiru atmosferske padavine i u pojedinim ćelijama uočen je prodor vlage u plafone. S tim u vezi, NMST je ponovo preporučio Ministarstvu pravde da izvrši renoviranje krova na paviljonu gde su smešteni zatvorenici. Ministarstvo pravde je 3. novembra 2021. godine obavestilo NMST da je svesno potrebe hitnog renoviranja krova na drugom spratu i da je urađeno planiranje renoviranja, po mogućnosti, do 2021. godine.

U izveštaju o poseti **Pritvornom centru u Prištini**²⁹, u pogledu uslova smeštaja, NMST je primetio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno prirodnog osvetljenja, životnog prostora, što prevazilazi standarde koje postavlja ZIKS i standarde koje postavlja KSM. NMST je takođe primetio da za zatvorenike sa invaliditetom postoje adekvatne

25 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Zatvoru visoke bezbednosti, objavljen 14. jula 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/07/28/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-burgun-e-sigurise-se-larte/>.

26 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Korektivnom domu u Smrekovnici, videti na: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-korrektuese-ne-smrekonice/>

27 Evropski komitet za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, vidi: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

28 Zakon br. 04 / L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 36. stav 2.

29 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Prištini, objavljen 1. decembra 2021. godine. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prishtine/>

ćelije. Međutim, nekim ćelijama nedostaje odgovarajući nameštaj za skladištenje stvari. Navedenim izveštajem, NMST je preporučio Ministarstvu pravde da zatvoreničke ćelije snabdeva neophodnim nameštajem za smeštaj njihovih stvari. Ministarstvo pravde je odgovorilo da je KSK u decembru 2021. godine započeo procedure za nabavku nameštaja i neophodnih inventara i da se takva preporuka nalazi u izveštaju KSM-a o poseti Republici Kosovo 2020. godine.

Pored toga, NMST je primetio da je urađeno više renoviranja kako bi se izbegla oštećenja pojedinih delova ovog centra, koji se, iako se radi o novom objektu, odmah nakon puštanja u rad suočio sa brojnim infrastrukturnim problemima.

U izveštaju o poseti **Pritvorskom centru u Prizrenu**³⁰, NMST je primetio da ćelije u kojima su boravili zatvorenici imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja i da nema vlage. Što se tiče stambenog prostora za zatvorenike, NMST, kao i u prethodnom izveštaju sa preporukama, konstatuje da stambeni prostor u pojedinim ćelijama nije u skladu sa odredbama ZIKS-a niti sa standardima koje postavlja KSM. NMST je primetio da sve ćelije nisu snabdevene novim dušecima. Tako su u nekim ćelijama dušeci zastareli i dugo nisu menjani i kao rezultat toga je u nekim krevetima prodrta vlaga. NMST je kroz izveštaj sa preporukama nakon posete preporučio Ministarstvu pravde da ovaj centar u potpunosti bude snabdeven novim i kvalitetnim dušecima. Ministarstvo pravde, povodom ove preporuke, službenim dopisom obavestilo je NMST da je na kraju novembra 2021. godine, centar snabdeven sa 70 dušeka, 70 jastuka, 140 protivpožarnih ćebadi i pokrenute su procedure za još 20 dušeka za potrebe ovog centra.

NMST je primio žalbe nekih stranih državljana na nedostatak odeće. Strani državljani, koji praktikuju islamsku veru, tvrde da zbog nedostatka adekvatne odeće nisu u mogućnosti da klanjaju namaz po islamskim verskim odredbama. S tim u vezi, NMST napominje da član 41. stav 1. ZIKS-a izričito kaže: „*Osuđeno lice ima pravo na besplatno donje rublje, odeću i obuću, koja odgovara lokalnim klimatskim uslovima i godišnjem dobu*”.

Na osnovu navedenih nalaza, NMST je preporučio Ministarstvu pravde da se zatvorenici snabdevaju odećom po potrebi. Ministarstvo pravde je u dostavljenom odgovoru navelo da će tražiti od KSK-a, u skladu sa ZIKS, da obezbedi besplatnu odeću za osuđena lica, koja odgovara klimatskim uslovima i godišnjem dobu.

Tokom posete **Pritvorskom centru u Gnjilanu**³¹, NMST je primetio da su ćelije u kojima su smešteni zatvorenici u skladu sa ZIKS-om i standardima KSM-a, da imaju dovoljno osvetljenja, da nemaju vlažnost i da imaju adekvatno grejanje i čistoću. U ćeliji su smešteni jedan ili dva zatvorenika. NMST je dobijao žalbe zatvorenika na neodgovarajuće krevete, jer su projektovani na dva sprata, a lica koja su postavljena iznad nisu imala bočna ograničenja (nisu imali zaštite) i bila su visoka, a neki od njih postavljaju dušek na pod.

NMST u ovom centru je uočio da zatvorenicima nedostaje adekvatan prostor (ormari) za odlaganje stvari, kao i nedostatak inventara, kao što su: stolovi i stolice. Od zatvorenika smeštenih na gornjim spratovima, NMST dobijao žalbe na nedostatak vode i pritisak tople

30 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Prizrenu, objavljen 1. decembra 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-mkpt-es-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prizren/>.

31 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Gnjilanu, objavljen 15. decembra 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/12/16/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-gjilan/>.

vode. Prema rečima direktora, problem se namerava da reši kroz plan kapitalnih investicija, postavljanjem velikih kotlova.

U **Pritvorskom centru u Mitrovici**³², uslovi smeštaja su bili generalno prihvatljivi, osim u pojedinim slučajevima, u pogledu smeštajnog prostora za zatvorenika, gde uslovi smeštaja nisu u skladu sa ZIKS-om, međunarodnim standardima za zaštitu prava osuđenih lica niti sa standardima KSM-a.

NMST je dobijao i žalbe zatvorenika zbog visokih temperatura u ćelijama. NMST smatra da nadležni organi treba da preduzmu mere kako bi se izbegao ovaj nedostatak, koji je izraženiji tokom letnje sezone.

NMST je, kroz izveštaj sa preporukama za posetu ovom centru, preporučio Ministarstvu pravde da, dok ovaj centar postoji, zatvorenici se garantuju uslovi smeštaja u skladu sa ZIKS-om, sa međunarodnim standardima za osnovna prava zatvorenika, kao i sa standardima KSM-a.

Ministarstvo pravde je u odgovoru upućenom na ovu preporuku navelo da se projekat klimatizacije priprema zajedno sa donatorima u organizaciji nevladinih organizacija za 2022. godinu i da planira da u naredne dve godine izvrši obimne renovacije kako bi se poboljšalo stanje uslova smeštaja.

Prenaseljenost

Ni u jednom pritvorskom ili korektivnom centru nije primećena prenaseljenost. NMST pozdravlja značajno smanjenje broja zatvorenika u KCD-u.

Režim

U cilju resocijalizacije zatvorenika, ZIKS i Zakonik o krivičnom postupku³³, kao i međunarodni standardi za prava zatvorenika, eksplicitno je definisana obaveza nadležnih organa da zatvorenike angažuju u radnim, kulturnim, obrazovnim i sportskim aktivnostima.³⁴

Prilikom posete u **KCD**, NMST je, na osnovu relevantne dokumentacije, uočio da su na radu angažovana oko 262 zatvorenika. Posvećenost poslu najveća je tokom letnje sezone. Zatvorenici se obično zapošljavaju u kuhinjama, za čišćenje i farmama KCD-a. U okviru KCD-a postoji i srednja škola, u kojoj nastavu pohađa 35 učenika u tri odeljenja. Osuđenici su se mogli slobodno kretati po odeljenjima u kojima su bili smešteni i imali su pravo na 3 sata šetnje dnevno tokom letnje sezone, a tokom zime do 2 sata dnevno.

Takođe, u okviru KCD-a postoje i tri radionice, koje su ujedno i centri za stručno usavršavanje, gde se organizuju obuke za zavarivanje, konstruisanje, montažere, stolariju, tehničko održavanje, ugradnju vodovoda i struje. U okviru ovih radionica se organizuju kursevi u trajanju od tri meseca. U okviru KCD-a zatvorenici je dostupna i fitness sala i fudbalski teren. Sportska hala, zbog COVID-19, prilikom posete NMST-a se ne koristi.

Što se tiče režima, u **Pritvorskom centru u Mitrovici**, tokom posete je primećeno da je oko 16 osuđenika angažovano na radu. U okviru ovog centra bilo je pet radionica, u kojima se

32 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Mitrovici, objavljen 18. oktobra 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-mitrovice/>.

33 Zakonik o krivičnom postupku, član 199. stav 2. i član 200.

34 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 55, kao i član 200. stav 1.

osuđenici mogu angažovati na radu i raznim obukama. Osuđenici imaju pravo na najmanje 2 sata šetnje dnevno. Zatvorenicima su na raspolaganju i biblioteka, šetališta i fitnes sala. Pritvorenici se ne bave radom, jer je za rad i druge poslove potrebna dozvola nadležnog suda. NMST je primio žalbe pritvorenika koji, prema njihovim i tvrdnjama direktora, većinu vremena provode u ćelijama (oko 22 sata).

NMST je kroz izveštaj sa preporukama preporučio Ministarstvu pravde da kad god je to moguće, i ako se ispune zakonski kriterijumi, ponudi posao i druge realne aktivnosti. Ministarstvo pravde je u dostavljenom odgovoru istaklo da je kroz zakon o KSK-u predviđeno aktiviranje ekonomskih jedinica u korektivnim centrima i to će omogućiti angažovanje pritvorenika u nekim radnim aktivnostima, ali zbog njihovog statusa pritvorenika, trenutno mogućnosti za njihovo angažovanje u radu i stvarnim aktivnostima ostaju ograničene.

Što se tiče režima u **Zatvoru visoke bezbednosti**, NMST je tokom poseta 2021. godine primetio da je oko 70% zatvorenika angažovano na raznim poslovima, kao što su održavanje, čišćenje paviljona, rad u kuhinji, u radionici za proizvodnju toalet papira i kesa, odakle se snabdevaju i druge ustanove KSK-a.

Osuđenici su se mogli slobodno kretati po odeljenjima u kojima su bili smešteni, osim u slučaju pritvorenika. Zatvorenici imaju pravo na 3 sata šetnje dnevno tokom letnje sezone, a do 2 sata dnevno tokom zime. Takođe, 10 zatvorenika je završilo obuku za kontrolu besa. Zatvorenicima je na raspolaganju i sala za fitnes, koju zatvorenici iz Paviljona 2 mogu da koriste svakodnevno, dok ostali dva puta nedeljno.

NMST je i tokom izveštajnog perioda ponovio preporuku da se otklone nedostaci u reflektujućoj beloj boji na sportskim terenima, koja predstavlja prepreku za vanćelijske aktivnosti, pošto je prilikom poslednje posete uočio da je ovaj nedostatak i dalje prisutan. S tim u vezi, direktor ZVB-a je 1. septembra 2021. obavestio NMST: „KSK je preduzeo konkretne korake i uklonili smo reflektujuću boju sa zidova šetališta na kojima smo ofarbali sve zidove, kao i na 3 od 6 šetališta podovi su ofarbani antirefleksnom bojom i nastaviće se sa 3 preostale.”

Prilikom posete **Korektivnom centru za žene**, NMST je primetio da je većina osuđenica angažovana na poslovima u peći, u kuhinji, na čišćenju, dok je tokom letnje sezone angažovana u baštama i plateniku centra. Pritvorenice su, s druge strane, veoma malo angažovane na radnim i drugim poslovima, jer je njihovo angažovanje uslovljeno odobrenjem nadležnog suda. NMST je primio žalbe osuđenica, posebno onih na dugotrajnom zatvoru, koje tvrde da je broj aktivnosti i drugih raspoloživih angažmana znatno manji nego u periodu kada su bile smeštene u drugom delu Korektivnog centra.

S tim u vezi, NMST napominje da KSM, u izveštaju o poseti Republici Kosovo 2015. godine, u stavu 45. izveštaja, između ostalog, preporučuje nadležnim organima Republike Kosovo da preduzmu prioritete mere radi obezbeđenja i sprovođenja i sveobuhvatnog režima vanćelijskih aktivnosti za sve osuđene (rad, obrazovanje, sport, rekreacija itd). Dalje, ovaj izveštaj naglašava da posebnu pažnju treba posvetiti zatvorenicima sa dugim kaznama.³⁵

35 Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Republici Kosovo 2015. godine, objavljen 2016. godine.

NMST napominje da su osuđenice ove žalbe potvrdile i pred ministarkom pravde prilikom njene posete KCŽ u Lipljanu.³⁶ NMST smatra da nadležni organi treba da postupe u skladu sa preporukom KSM-a, u pogledu obezbeđivanja adekvatnog režima za ovu kategoriju.

Što se tiče režima za maloletnike u KCM, NMST je primetio da im se pored dnevne ventilacije nudi i sveobuhvatan režim koji uključuje edukaciju, obuku u različitim oblastima, rad, kao i sportsko-rekreativne aktivnosti. U KCM je bilo četvero maloletnika koji su morali da pohađaju osnovnu školu, dok dvoje nije završilo ni prvi razred osnovne škole i nisu znali da čitaju i pišu.

Što se tiče režima u oba pomenuta centra, NMST je kroz izveštaj sa preporukama preporučio Ministarstvu pravde da poveća vanćelijske aktivnosti za zatvorenice (uključujući i pritvorenice, kada je to moguće), obraćajući posebnu pažnju na zatvorenike sa dugotrajnim kaznama i organizuje posebne kurseve za zatvorenike koji ne znaju da pišu i čitaju.

Režim za pritvorenike

Međutim, za NMST, čak i za ovaj izveštajni period, režim koji se nudi pritvorenicima u svim pritvorskim centrima ostaje zabrinjavajući. NMST je primetio da većina pritvorenika, uprkos naporima organa pritvorskih centara, većinu vremena provodi zaključana u svojim ćelijama, zbog infrastrukture (Pritvorski centar u Prizrenu i Peći i delom u Mitrovici) i zbog toga **što njihovo angažovanje** u vanćelijske aktivnosti podleže dozvoli nadležnog suda.

Što se tiče angažovanja pritvorenika na poslovima i aktivnostima van ćelije, NMST napominje da je članom 199. stav 2. Zakonika o krivičnom postupku propisano kako sledi: „Lica koja se nalaze u sudskom pritvoru mogu da obavljaju rad koji je neophodan za održavanje reda i čistoće u njihovim prostorijama. U skladu sa mogućnostima institucije i pod uslovom da to ne šteti vođenju krivičnog postupka, licima u sudskom pritvoru se omogućava rad na aktivnostima koje odgovaraju njihovim fizičkim i psihičkim mogućnostima. Sudija za prethodni postupak, sudija pojedinac ili predsednik veća odlučuje o tome u saglasnosti sa upravom pritvorske ustanove.” Dok je članom 200. stav 1. ZIKS-a, u vezi sa angažovanjem pritvorenika na radu, utvrđeno kako sledi: „Pritvorenik može biti angažovan na radu u radionici, radionicama ekonomskim jedinicama koje se nalaze u okrugu dotične korektivne ustanove nakon pribavljene saglasnosti nadležnog suda.”

Tokom izveštajnog perioda, NMST je u svim izveštajima sa preporukama nakon poseta pritvorskim centrima smatrao da bi, na osnovu zakonske regulative na snazi, nadležni organi trebalo da ulože napore da povećaju vanćelijska angažovanja prema pritvorenicima u drugim pritvorskim centrima, koliko je to moguće i u meri da se krivični postupak ne ometa.

Što se tiče prava na svež vazduh, generalno u svim korektivnim centrima i pritvorskim jedinicama, ovo pravo se ostvarivalo bez ograničenja, u skladu sa ZIKS-om,³⁷ osim u slučajevima kada je postojala sumnja da bi zatvorenik mogao biti zaražen COVID-19, gde je izlaz svežeg vazduha smanjen na jedan sat.

36 U vezi sa posetom ministarke pravde Korektivnom centru za žene u Lipljanu, videti saopštenje za javnost, na: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2597>

37 Službeni list Republike Kosovo, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 37.

Kontakti sa spoljnim svetom

Zakonodavstvo na snazi³⁸, u slučaju osuđenih lica, utvrđuje da osuđena lica imaju neograničeno pravo na prepisku (koja su podložna određenim izuzecima), imaju pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, kao i na posetu dece i njihovih supružnika, najmanje jednom u 3 meseca, sa minimalnim trajanjem od tri sata. Osim toga, imaju pravo da telefoniraju.

Što se tiče poziva, Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim ustanovama³⁹ utvrđuje da osuđeni ima pravo na telefonske razgovore sa članovima uže porodice i drugim licima. Prilikom obilaska korektivnih i pritvorskih jedinica, NMST nije primio nijednu žalbu pritvorenika ili osuđenika u vezi sa ovim pravom.

U slučaju pritvorenika, član 200. Zakonika o krivičnom postupku Kosova predviđa da pritvorenici mogu primati posete „u granicama pravila pritvorskog centra”, na osnovu dozvole pretpretresnog sudije i pod njegovim nadzorom. Zakonik dalje propisuje da prepiska i druge posete podležu odluci sudije za prethodni postupak.

Ombudsman, ili njegovi predstavnici, mogu posećivati i dopisivati se sa pritvorenim licima, bez prethodne najave i bez nadzora sudije za prethodni postupak, sudije pojedinca ili predsednika veća ili drugih lica imenovanih od strane tog sudije. Ne mogu se proveravati pisma pritvorenika upućena Instituciji ombudsmana. Ombudsman, i njegovi predstavnici, mogu usmeno ili pismeno poverljivo komunicirati sa pritvorenicima.

U slučaju stranih državljana, nudi im se mogućnost da pismeno ili usmeno kontaktiraju diplomatsku misiju ili relevantnu kancelariju države čiji su državljani.⁴⁰ Tokom izveštajnog perioda, zbog pandemije COVID-19, KSK je s vremena na vreme bio prinuđen da obustavlja porodične posete, slobodne posete, sastanke sa advokatima odbrane i druge kontakte sa spoljnim svetom. Nakon poboljšanja situacije, ova prava su vraćena i zatvorenici su ih uživali u potpunosti ili delimično.

NMST smatra da je ograničavanje određenih prava i sloboda lica lišenih slobode u principu bilo neophodno, srazmerno, na osnovu domaćih zakona, preporuka nadležnih zdravstvenih ustanova zemlje i preporuka SZO-a, kao i drugih organizacija, koje prate poštovanje prava lica lišenih slobode.

Dok je ograničenje prava na kontakte sa spoljnim svetom nadoknađeno pružanjem drugih vidova komunikacije (SKYPE, povećanja broja telefonskih poziva). Takođe, u određenim periodima, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, postojala su ograničenja prava na susrete i komunikaciju sa advokatima odbrane.

S tim u vezi, NMST ponavlja da je pravo na kontakt sa braniocem osnovno pravo lica lišenog slobode, zagarantovano Ustavom zemlje, Zakonikom o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za osnovna ljudska prava. Stoga, nadležni organi, čak i u vreme pandemije, moraju da obezbede da se ovaj kontakt nastavi na bezbedan i poverljiv način.

38 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 62-65.

39 Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim centrima, član 54.

40 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33. stav 1.

Zdravstvena zaštita u korektivnim i pritvorskim centrima

Član 4. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, utvrđuje pravo osuđenog lica da uživa iste standarde zdravstvene zaštite koji su dostupni u zajednici. Osuđeno lice ima pristup neophodnim besplatnim zdravstvenim uslugama.

Broj medicinskog osoblja na svim nivoima je uglavnom bio adekvatan u svim korektivnim i pritvorskim centrima. Zatvorenici se upućuju i u druge javne zdravstvene ustanove na preporuku nadležnog lekara.

Objekti u kojima se pružaju medicinske usluge su uglavnom na zadovoljavajućem nivou, osim u Pritvorskom centru u Peći i Pritvorskom centru u Mitrovici. Tokom posete Pritvorskom centru u Mitrovici, NMST je primetio da prostor u kome se pružaju medicinske usluge nije adekvatan za pružanje medicinskih usluga i da ne štiti poverljivost medicinskih usluga. Ministarstvo pravde je zvaničnim dopisom obavestilo NMST da je svesno očiglednog nedostatka prostora u ovom centru i da planira renoviranje velikih razmera kako bi se ovi nedostaci izbegli.

Dok u Pritvorskom centru u Peći, uprkos prethodnim preporukama NMST-a, u pogledu infrastrukture gde se pružaju medicinske usluge, situacija ostaje ista. Tokom posete ovom centru, NMST je primetio da infrastruktura u kojoj se pružaju medicinske usluge ne ispunjava ni minimalne uslove, nema prirodnog svetla, nema posebnog prostora za posete pacijentima ili primenu terapije. NMST je kroz izveštaj sa preporukama, nakon posete ovom centru, preporučio Ministarstvu pravde da stvori adekvatne uslove za rad medicinskog osoblja. Ministarstvo pravde je u odgovoru upućenom 16. septembra 2021. godine navelo da je upoznato sa prostornim ograničenjima za medicinsko i popravno osoblje i da planira izgradnju novog objekta za ovu instituciju.

Žalbe u vezi sa medicinskim tretmanom

U izveštajnom periodu, NMST je primio žalbe osuđenika na lečenje u korektivnim centrima i pritvorskim centrima. Neke od ovih žalbi su registrovane za dalju istragu. NMST je, u svim slučajevima osim poseta, zahtevao od OZU-a detaljne izveštaje o zdravstvenom tretmanu dotičnih podnosilaca žalbi. Ni u jednom slučaju NMST nije utvrdio teže povrede prava na zdravstveno lečenje, osim u nekim slučajevima kada zbog prevoza osuđeni nije odmah upućen na lečenje po preporuci lekara.

Prisustvo mentalno obolelih zatvorenika u korektivnim i pritvorskim centrima

Prisustvo zatvorenika sa mentalnim oboljenjima i dalje predstavlja izazov za pritvorske centre i korektivne centre, zbog nedostatka kapaciteta za smeštaj zatvorenika ove kategorije u relevantnim zdravstvenim ustanovama. I tokom poseta izvršenih 2021. godine, NMST je uočio da se, zbog nemogućnosti smeštaja nadležnih institucija po preporuci nadležnog lekara, zatvorenici sa ozbiljnim psihičkim smetnjama i dalje nalaze u pritvorskim centrima i korektivnim centrima.

S tim u vezi, NMST primećuje da je član 43. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija propisuje: „*Osuđeno lice kome se ne može pružiti odgovarajući medicinski tretman u korektivnom centru upućuje se u bolnicu*

korektivnog centra, u odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu ili u bilo koju drugu ustanovu za zdravstvenu negu“.

NMST sa žaljenjem primećuje da je 19. avgusta 2021. godine zatvorenik sa mentalnim problemima izvršio samoubistvo u PCP-u. Osnovni sud u Prištini je 3. jula 2021. godine doneo odluku da se zatvoreniku (sada pokojnom) odredi pritvor i da se odredi pritvor u Institutu za sudsku psihijatriju. Zbog nedostatka slobodnih mesta u IFPK-u, osuđeni je smešten u PCP, gde je podvrgnut psihološkom pregledu i po preporuci mu je data psihijatrijska terapija.

NMST smatra da svaka smrt zatvorenika treba da bude predmet temeljne istrage od strane vlasti kako bi se utvrdio, između ostalog, uzrok smrti, uključujući faktore koji su doprineli, i da li je smrt mogla biti izbegnuta. NMST pozdravlja činjenicu da je prilikom obilaska PCP-a, nakon vesti o smrti zatvorenika, primetio da su svi nadležni organi odmah započeli istrage na osnovu svog mandata.

NMST je u saradnji sa Savetom Evrope organizovao okrugle stolove i konferencije na kojima se, zajedno sa nadležnim organima, razgovaralo o izazovima lečenja zatvorenika sa problemima mentalnog zdravlja, kao i o drugim izazovima u vezi sa obaveznim psihijatrijskim lečenjem.

Tokom ovih sastanaka, učesnici su se saglasili da nadležni organi treba da preuzmu adekvatne mere na postupanju prema zatvorenima ove kategorije u skladu sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim standardima za osnovna prava zatvorenika. Nadležna ministarstva su na ovim sastancima predstavila svoje planove za pronalaženje adekvatnih rešenja za ovu kategoriju zatvorenika.

NMST smatra da nadležni organi treba da ulažu kontinuirane napore da se ova lica leče u odgovarajućim ustanovama, bilo u posebnom psihijatrijskom odeljenju u okviru zatvora, u bolnici ili u civilnoj psihijatrijskoj ustanovi.

Lekarski pregledi za novoprimljene

KSM je u svom izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine, istakao suštinski značaj lekarskih pregleda, posebno u slučaju novoprimljenih zatvorenika ili pritvorenika, ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i prevenciju samoubistava, već i kroz doprinos koji se daje u smislu prevencije torture kroz pravilnu identifikaciju povreda.⁴¹

ZIKS⁴² i Standardna praksa delovanja (u daljem tekstu: SPD)⁴³ OZO-a utvrđuje obavezu novoprimljenog zatvorenika da se podvrgne lekarskom pregledu u roku od 24 časa od momenta prijema. Takve obaveze su definisane i međunarodnim aktima za zaštitu prava zatvorenika, kao što su: Mandelina pravila⁴⁴, Evropska zatvorska pravila itd⁴⁵. NMST je tokom izveštajnog perioda, na osnovu izvršenih poseta i izveštaja koje je uputio OZO-u,

41 KSM, Izveštaj o poseti Kosovu 2015, objavljen 2016, stav 62. Videti na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>

42 Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 31.

43 Standardna praksa delovanja, tačka 1. Videti na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf>

44 Mandelina pravila, pravilo 34. Videti na: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

45 Savet Evrope, Preporuka (2006) 2 Saveta ministara državama članicama o evropskim zatvorskim pravilima, stav 42.1. Videti na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>.

primetio da svi novoprimljeni zatvorenici prolaze lekarske preglede u roku od 24 sata od momenta prijema.

Poverljivost medicinskih usluga

Poverljivost medicinskih usluga predviđena je SPD-om⁴⁶, odobrenim od Ministarstva zdravlja, uz ZIKS⁴⁷ i sa Administrativnim uputstvom o kućnom redu u korektivnim centrima⁴⁸, kao i relevantni međunarodni akti o pravima zatvorenika.⁴⁹ I tokom ovog izveštajnog perioda, NMST je, na osnovu intervjua obavljenih sa zatvorenicima i zdravstvenim osobljem, primetio da se ove zdravstvene usluge generalno pružaju pod uslovima koji poštuju poverljivost, odnosno pružaju se bez prisustva korektivnih službenika, osim u slučajevima kada njihovo prisustvo zahteva lekar. Dok medicinskom kartonu zatvorenika ima pristup samo medicinsko osoblje.

Osoblje korektivnih i pritvorskih centara

I tokom izveštajnog perioda, NMST je uočio da u pojedinim korektivnim centrima i pritvornim centrima postoji nedostatak korektivnog osoblja i socijalnih radnika. Takođe, veliki problem za KSK predstavljala je prosečna starost i različita oboljenja pojedinih korektivnih službenika. I pored raspisivanja konkursa za prijem korektivnog osoblja, do sada nisu uočene konkretne promene u ovom pogledu.

Takođe, tokom poseta NMST je uočio sve veće frustracije korektivnih službenika zbog uslova rada, prisustva u pritvorskim centrima i korektivnim centrima za zatvorenike sa psihičkim smetnjama (koji bi, na osnovu preporuka lekara, trebalo da se leče u adekvatnim zdravstvenim ustanovama), male plate, kao i nedostatak uniformi i druge opreme koja im se, prema njihovim rečima, godinama ne daje.

NMST smatra da način na koji osoblje percipira kvalitet radnog života i način na koji se prema njima odnose rukovodioci i njihove kolege ima značajan uticaj na zatvorsku atmosferu i tretman zatvorenika. Korektivni službenici, koji se na svom radnom mestu osećaju cenjenim, poverljivim i poštovanim, verovatnije će primeniti ove vrednosti na tretman zatvorenika. Povoljni uslovi rada u zatvoru su takođe važni za privlačenje i zadržavanje odgovarajućeg zatvorskog osoblja.

Međunarodni standardi u ovom pogledu su jasni i propisuju da zatvorsko osoblje mora biti imenovano sa punim radnim vremenom, imati civilni status, imati adekvatne plate i povoljne beneficije pri zapošljavanju, kao i adekvatne uslove za obavljanje službe. Niske plate, neadekvatni uslovi rada i nedostatak drugih beneficija koje su neophodne za stimulisanje adekvatnog rada u ustanovama kao što su zatvori mogu negativno uticati na motivaciju i obavljanje poslova osoblja angažovanog na radu u zatvorima. Pored toga, takva situacija bi mogla da podstakne korupciju u zatvorima.

I 2021. godine korektivni centri i zatvori su se suočili sa dodatnim opterećenjem jer su se pojedini popravni službenici zarazili COVID-19, ali i zbog dodatnih obaveza koje je izazvala ova pandemija.

46 Standardna praksa delovanja, tačka 11. Videti na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf/>

47 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 49.

48 Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim centrima, član 25, stav 3.

49 Mandelina pravila, Evropska zatvorska pravila, CPT standardi i Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode.

Postupak podnošenja žalbi u popravnim i pritvorskim centrima

Delotvoran sistem podnošenja žalbi je osnovna garancija protiv zlostavljanja u zatvorima i pritvorskim centrima. Lica smeštena u ovim centrima treba da imaju mogućnost da podnesu žalbu u zatvoru ili pritvorskom centru u kome su smeštena i da im se omogući poverljiv pristup odgovarajućem organu.

Član 91. ZIKS-a detaljno utvrđuje postupak, prema kome pritvorenici i osuđenici mogu da se obrate žalbom ili molbom direktoru određene ustanove KSK-a. Tokom izveštajnog periodu, NMST nije primio verodostojne žalbe zatvorenika o neodgovaranju nadležnih organa KSK-a na njihove žalbe i zahteve. Pored NMST-a, zatvorenici mogu da podnesu žalbe i nevladinim organizacijama, koje posećuju mesta lišenja slobode, prema dogovoru koji imaju sa odgovarajućim ministarstvom.

IV. Centri za tražioce azila

Tokom izveštajnog perioda, NMST je posetio centre za azil u Maguri, Vranidolu i Mitrovici.⁵⁰ Svrha poseta gore navedenim centrima za smeštaj tražilaca azila je bila da se proceni poštovanje osnovnih prava tražilaca azila od strane organa Republike Kosovo u skladu sa važećim zakonodavstvom Republike Kosovo i međunarodnim ljudskim pravima i standardima sadržanim u Ustavu Republike Kosovo. Centar za tražioce azila u Mitrovici, nakon što je u jednom delu izbio požar, je zatvoren, a azilanti su prebačeni u Centar za tražioce azila u Vranidolu.

Tokom izvršenih poseta, NMST je identifikovao da je u Centru za tražioce azila u Maguri bilo 57, u Centru za tražioce azila u Mitrovici 55, a u Centru za tražioce azila u Vranidolu 61 tražilac azila.

Svi tražioci azila su se izjasnili o veoma dobrom i humanom tretmanu službenika Ministarstva unutrašnjih poslova i policije Kosova. Pored toga, NMST je primetio veoma prijateljsku i interaktivnu komunikaciju između tražilaca azila i policijskih službenika i službenika Ministarstva unutrašnjih poslova.

50 NMST, Izveštaj sa preporukama o posetama centrima za tražioce azila u Maguri, Mitrovici i Vranidolu, objavljen 23. februara 2021. godine. Pogledajte na: <https://oik-rks.org/2021/02/23/raport-i-mehanizmit-kombetar-per-parandalimin-e-tortures-per-vizitat-ne-qendrat-e-azilkerkuesve/>.

NMST je primetio da su uslovi smeštaja u Centru za tražioce azila Magura na veoma dobrom nivou u pogledu stambenog prostora, osvetljenja, čistoće i grejanja. Uopšteno, u ovom centru su bile smeštene porodice koje su tražile međunarodnu zaštitu. NMST je nakon poseta ocenio da su uslovi smeštaja u Centru za tražioce azila u Mitrovici i Vranidolu prihvatljivi za smeštaj tražilaca azila, iako nisu istog standarda kao u Centru za tražioce azila u Maguri.

NMST, tokom grupnih i pojedinačnih intervjuja, nije primio nijednu žalbu tražilaca azila u vezi sa pravom na vršenje pojedinačnih ili grupni verskih obreda u centru.

Takođe, tokom izveštajnog perioda, NMST je pratio sudsko ročište u Osnovnom sudu u Prištini, na kojoj je podnosilac žalbe, strani državljanin, obavestio sud tokom saslušanja da traži međunarodnu zaštitu u Republici Kosovo. Predstavnik NMST-a je tokom praćenja primetio da je sud postupio u skladu sa važećim zakonima u Republici Kosovo za pružanje međunarodne zaštite.

Što se tiče medicinskih usluga, one se nude od strane najbližih centara porodične medicine i Univerzitetskog kliničkog centra Kosova. NMST nije primio nijednu žalbu tražilaca azila na medicinske usluge, naprotiv, tražioci azila su izjavili da im se neophodne usluge pružaju u najkraćem mogućem roku.

Porodice sa decom (oko 15 dece) smeštene su u Centru za tražioce azila u Maguri. Tokom posete, NMST je upoznat da u Centru trenutno nema dece bez pratnje, niti identifikovanih žrtava nasilja i torture.

NMST je primetio da se unutar Centra i u njegovom dvorištu nalazi igralište za decu, a deca koja ispunjavaju kriterijume pohađaju osnovnu školu u osnovnoj školi u blizini Centra. Takođe, tokom posete NMST je primetio da je jedna NVO (JRS) angažovala vaspitačicu za rad sa decom tražilaca azila, koja takođe govori arapski jezik.

Takođe u dvorištu Centra za tražioce azila se nalazi fudbalski teren i dovoljno prostora za sportske aktivnosti. U ovom Centru se organizuju kursevi albanskog jezika i krojenja. Uopšteno, NMST smatra da Centar za tražioce azila u Maguri ispunjava sve uslove za društvene i vaspitne aktivnosti.

Međutim, smeštajni objekti za tražioce azila u Vranidolu i Mitrovici nisu imali prostor za aktivnosti, čak ni TV i uopšteno nikakve aktivnosti nisu obavljane u ova dva objekta.

Tokom ovog perioda, Centar za tražioce azila je, na osnovu odluka Vlade Republike Kosovo i Ministarstva zdravlja, sa vremena na vreme donosio odluke u cilju sprečavanja i borbe protiv pandemije, koja je ograničavala prava tražilaca azila. Odluke o ovim merama su pojašnjene i na drugim jezicima (arapskom, engleskom, srpskom itd).

NMST je napomenuo da tražiocima azila trenutno besplatnu pravnu pomoć pružaju nevladina organizacija Civil Rights Program Kosovo (CRPK) i Agencija za besplatnu pravnu pomoć.

Tokom poseta, NMST je primetio da Centar za tražioce azila u Mitrovici i Centar za tražioce azila u Vranidolu nemaju stalno osoblje Ministarstva unutrašnjih poslova, već tamo odlaze samo u određenim slučajevima. Što se tiče osoblja u Centru za tražioce azila u Maguri, NMST je primetio da je, uprkos nedostatku dovoljnog osoblja, angažovanje prevodioca od strane IOM-a i socijalnog radnika iz JRS-a značajno doprinelo olakšavanju upravljanja Centrom.

NMST je, putem Izveštaja sa preporukama o posetama ovim centrima, objavljen 23. februara 2021. godine, preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da izbegava tehničke nedostatke u funkcionisanju kanizacionog sistema, kako bi tražioci azila imali dostojanstven i human tretman i da angažuje potrebno osoblje u svim centrima za tražioce azila.

U vezi sa nedostatkom osoblja, NMST je na sastanku sa direktorom Centra za tražioce azila, 1. februara 2021. godine, obavešten da će osoblje uskoro biti zapošljeno i da će biti dovoljno za sve centre.

Tokom izveštajnog perioda, UNHCR (Visoki komesarijat za izbeglice UN-a) i drugi partneri su, putem programa koji je finansirala Služba za spoljnu politiku Evropske unije, omogućili renoviranje Centra za azil u Vrandolu.⁵¹

Pristup ovim ustanovama, pored Ombudsmana i lokalnih nevladinih organizacija, garantovan je i međunarodnim organizacijama, kao što su: UNHCR, KSM, Međunarodni crveni krst i lokalne nevladine organizacije, prema sporazumu.

51 Za više pogledajte na: <https://www.unhcr.org/see/13849-world-refugee-day-2021-the-event-of-inauguration-of-the-refurbished-asylum-center-in-vranidoll-prishtine-pristina-municipality.html>.



V. Pritvorski centar za strance

NMST je, tokom izveštajnog perioda, izvršio opštu posetu Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu (u daljem tekstu: CZS).⁵² U smislu međunarodnih standarda ljudskih prava, pritvor (slanje stranca u pritvor) trebalo bi da bude poslednje sredstvo koje sprovode organi jedne države za uklanjanje stranca sa teritorije koja je predmet prisilnog vraćanja. NMST primećuje da Zakon 04/L-219 o strancima Republike Kosovo predviđa da druge alternativne mere imaju prioritet u odnosu na slanje stranca u pritvor.

Takođe, KSM, u standardima utvrđenim 2017. godine, predviđa da pritvor stranca prema Zakonu o strancima treba da bude poslednje sredstvo i da drugim alternativnim merama treba dati prednost.

Na osnovu odredbi Zakona br. 04/L-219 o strancima u Republici Kosovo, stranac koji se smesti u CZS-u se pismeno obaveštava, na jednom od službenih jezika i na engleskom jeziku, za zadržavanje u CZS-u, koji sadrži razlog za zadržavanje, rokove pritvora, pravo da mu obezbedi pravnu zaštitu, kao i da kontaktira sa svojom rodbinom.

52 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu, objavljen 14. aprila 2021. godine. Pogledajte na: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-qendren-e-mbajtjes-per-te-huajt-ne-vranidoll/>.

Tokom posete NMST-a je primetio da stranci u CZS-u budu obavešteni o svojim pravima, putem brošure pisane na najčešćim jezicima i na arapskom jeziku. Pored toga, o njihovim pravima ih obaveštava prevodilac za arapski jezik, koji je angažovan od strane Međunarodne organizacije za migracije (u daljem tekstu: IOM).

Pored brošura na najčešćim jezicima, u vezi sa obaveštavanjem o svojim pravima, stranci potpisuju izjavu (kao službeni dokument), koja je napisana na tri jezika: albanskom, srpskom i engleskom, u kome zadržani stranci izjavljuju da su obavešteni o svom pravu.

U pogledu tretmana, NMST nije primio nijednu žalbu od sagovornika na fizičko zlostavljanje, prekomernu upotrebu fizičke sile ili ponašanje od strane službenika obezbeđenja i službenika CZS-a, koje ne bi bilo u skladu sa poštovanjem njihovog dostojanstva.

U Izveštaju sa preporukama objavljenom 2019. godine⁵³, NMST je dao preporuku: „CZS se treba pridržavati sledećih protokola: protokoli za usamljenost, samopovređivanje, pokušaj samoubistva, seksualno zlostavljanje i smrtne slučajeve.” Tokom posete NMST-a je primećeno da je dotična preporuka sprovedena, rukovodilac je izradio registre prema preporuci NMST-a. Izveštaji o incidentima su potkrepljeni izjavama, zvaničnim policijskim izveštajima i fotografijama.

Tokom posete NMST-a je izvršena provera matičnih knjiga i dosijea stranih lica smeštenih u ovom Centru. U januaru 2021. godine je identifikovan 1 slučaj pokušaja samoubistva. Na osnovu zdravstvenih kartona, 8 stranaca je bilo na psihijatrijskoj terapiji kojima je teško upravljati, pa NMST podstiče nadležne ustanove da, pored povećanja broja osoblja u CZS-u, angažuju najmanje jednu medicinskog tehničara/medicinsku sestru, kao što je NMST preporučio u Izveštaju sa preporukama tokom 2018. i 2019. godine.⁵⁴

Na osnovu navedenih nalaza, NMST je ponovo dao preporuku MUP-u da CZS ima na raspolaganju najmanje jednu medicinsku sestru/tehničara, koja će deliti terapiju i starati se o medicinskoj dokumentaciji stranaca u centru.

53 Izveštaj sa preporukama za CZS, pogledajte link: <https://www.oik-rks.org/2019/05/03/raport-lidhur-me-viziten-e-mkpt-ne-vranidoll/>.

54 Na istom mestu.

NMST je sa zabrinutošću primetio da se CZS suočava sa ozbiljnim nedostatkom osoblja, pored zdravstvenog osoblja. Tokom posete NMST-a, CZS je imao na raspolaganju samo direktora Centra, koji je obavljao sve poslove. S tim u vezi, NMST se, 3. februara 2021. godine, sastao sa direktorom ODAM-a, kome je izrazio ozbiljnu zabrinutost.

NMST je obavešten da će novom Uredbom MUP-a o unutrašnjoj organizaciji, ODAM imati na raspolaganju 18 radnih mesta za pokrivanje potreba u centrima za azil i centru za zadržavanje stranaca. Prema dotičnoj Uredbi, 5 radnih mesta će biti posvećeno CZS-u.

Dana 21. decembra 2021. godine, NMST je od ODAM-a zatražio da bude obavešten, da je tokom izveštajnog perioda bilo zapošljavanja osoblja u centrima za azil i zadržavanje. ODAM je 21. decembra 2021. godine obavestio NMST da je u CZS-u primljen jedan službenik, a da u centrima za azil nije bilo novih zapošljavanja.

Tokom poseta NMST-a je primećeno da poslove obezbeđenja u centru obavlja Jedinica za bezbednost policije Kosova, koja nije obučena za rad sa stranim licima lišenim slobode.

Međutim, putem naknadnih poseta, NMST je primetio da poslove obezbeđenja sada obavljaju privatne kompanije za fizičko obezbeđenje, kako to propisuje Uredba, koje takođe nisu obučene za rad sa ovom kategorijom. NMST je putem izveštaja sa preporukama, nakon posete, dao preporuku Ministarstvu unutrašnjih poslova da službenici obezbeđenja podlegnu odgovarajućim obukama za rad sa ovom kategorijom.

S tim u vezi, NMST napominje da standardi KSM-a predviđaju da osoblje obezbeđenja u centrima za zadržavanje stranaca treba da bude pažljivo odabrano i da ima odgovarajuće obuke za rad sa ovom kategorijom.

VI. Praćenje operacija prinudnog povratka preko vazdušnih linija

Tokom izveštajnog perioda, NMST je na Međunarodnom aerodromu Priština pratio operaciju prinudnog vraćanja državljana Republike Kosovo od strane švajcarskih organa vlasti. Ovo praćenje je zasnovano na Memorandumu o razumevanju potpisanom između Institucije ombudsmana i Švajcarske nacionalne komisije za sprečavanje torture.⁵⁵ Prilikom praćenja navedenih operacija, NMST je primetio da se prema prinudno vraćenim licima postupalo na human i korektan način od strane policijskih organa Republike Kosovo. Pored toga, NMST je naišao na punu saradnju policije Kosova tokom sprovođenja ovih operacija.

55 Memorandumu o razumevanju između Institucije ombudsmana i Švajcarske nacionalne komisije za sprečavanje torture za praćenje prinudnog povratka, potpisan 24. aprila 2019. godine. Za više pogledajte: <https://www.oik-rks.org/2019/04/25/nenshkruhet-memorandumi-i-mirekuptimit-ne-mes-te-zvicres-dhe-kosoves-per-parandalim-te-tortures-dhe-monitorim-te-perbashket-te-operacioneve-te-kthimit-me-force/>

VII. Ustanove za mentalno zdravlje

Tokom izveštajnog perioda, NMST je posetio Institut za sudsku psihijatriju Kosova (u daljem tekstu: ISPK), Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu Psihijatrijske klinike (u daljem tekstu: HIPN), domove za integraciju u zajednici u Prizrenu i Peći (DIZ), Dom zasnovan na zajednici u Dečanu (DZZ) i Dom za stare i bez porodične nege u Đurakovcu.

Takođe, tokom istraživanja o uticaju zaraze COVID-19 na mentalno zdravlje, sprovedeni su upitnici u svim centrima za mentalno zdravlje i direktno su intervjuisani štićenici domova za integraciju u zajednici (DIZ), gde su dobijene informacije o njihovom lečenju i životu u stambenim ustanovama.

Svrha poseta je bila procena stanja u dotičnim ustanovama, upravljanje stanjem tokom pandemije, napredak nadležnih organa u sprovođenju preporuka NMST-a, dostavljenih putem prethodnih izveštaja sa preporukama.

Kosovski institut za sudsku psihijatriju

Institut za sudsku psihijatriju (ISPK) je otvoren avgusta 2014. godine. Trenutno je pod upravom Univerzitetske kliničke bolničke službe Kosova (UKBSK). U skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju, ISPK je organizaciona jedinica UKBSK-a. U skladu sa važećim Zakonom, ISPK pruža usluge tercijarnog nivoa za čitavu zemlju (jedinu na Kosovu).⁵⁶ Odgovarajući pravni osnov se nalazi u Krivičnom zakoniku⁵⁷ Republike Kosovo, Zakoniku o krivičnom postupku⁵⁸, Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija⁵⁹ i Zakonu o mentalnom zdravlju.

56 Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, član 13. stav 1.2.

57 Krivični zakonik Republike Kosovo, član 18. i članovi od 87. do 90.

58 Zakonik o krivičnom postupku Kosova, članovi od 506. do 508.

59 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. članovi od 174. do 180.

U ISPK-u se smeštaju lica koja su počinila krivično delo u stanju mentalne nesposobnosti ili znatno smanjene uračunljivosti, na koja se primenjuje nalog nadležnog suda za obavezno psihijatrijsko lečenje⁶⁰, kao i lica koja podležu sudskom nalogu za psihijatrijsku procenu sa zadržavanjem u zdravstvenoj ustanovi.⁶¹

Tokom izveštajnog perioda, NMST je, dana 17. juna 2021. godine, posetio Institut za sudsku psihijatriju Kosova (ISPK). Tokom posete ISPK-u i Odeljenju za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu (HIPN) Psihijatrijske klinike, uz podršku Saveta Evrope (SE), psihijatar se pridružio timu NMST-a.

Kapacitet ove ustanove je 36 kreveta (po 12 kreveta na svakom odeljenju). ISPK se sastoji od odeljenja A (prijemni/pacijenti koji ne leže); Odeljenje B (obavezno psihijatrijsko lečenje); Odeljenje C (psihijatrijsko veštačenje); i Odeljenje D resocijalizacije. Ministarstvo zdravlja, odnosno UKBSK, je odgovorno za odeljenja A, B i D. Korektivna služba je odgovorna za upravljanje i bezbednost na odeljenju C.

U Odeljenju C su smešteni pacijenti koje dovodi KSK, koji su u pritvoru, kada sud zahteva procenu psihičkog stanja (psihijatrijsko veštačenje), ili osuđena lica, koja se dovode na lečenje iz zatvora. Na Odeljenju B smešteni su pacijenti kojima je sud izrekao meru obaveznog psihijatrijskog lečenja sa zadržavanjem u ustanovi.

Lečenje (Tretman)

NMST je tokom posete intervjuisao prisutne pacijente i nije dobio nikakve žalbe na zlostavljanje. Takođe, NMST nije primetio znakove fizičkog nasilja kod pacijenata. Štaviše, NMST je primetio dobre i interaktivne odnose između pacijenata i osoblja ISPK-a.

Incidenti između pacijenata

Tokom posete je NMST primetio da je u poslednja tri meseca na Odeljenju B došlo do incidenta (sukob dva pacijenta), koji je osoblje umirilo. Tokom pandemije postojao je veliki broj pacijenata i jedan od tih pacijenata (sada pokojni) je bio problematičniji i često je uznemiravao druge pacijente. Tokom izveštajnog perioda, od januara do trenutka posete NMST-a (jun 2021. godine) dogodila su se 3 incidenta. Takođe, putem ovog izveštaja, NMST ponavlja obavezu ustanove da pruži dovoljnu negu i zaštitu osobama na lečenju. NMST smatra da je neophodno organizovati obuke za svo osoblje o načinima upravljanja problemom nasilja među pacijentima.

Uslovi smeštaja

Materijalni i higijenski uslovi u ISPK-u su uopšteno dobri. Bolesničke sobe imaju po dva kreveta, imaju odgovarajuću ventilaciju i pacijenti imaju pristup prirodnom svetlu, bolesničke sobe imaju ormare, ali su oštećeni i ne mogu se zatvoriti. NMST smatra da nadležni organi treba da preduzmu odgovarajuće mere, kako bi se ovaj nedostatak otklonio. Tu je i prostor za dnevni boravak, opremljen stolicama, televizorom, igrama (šah) i odgovarajući prostor za kuhinju.

Privatnost u tuševima i toaletima je bila odgovarajuća, zato što su vrata toaleta bila prekrivena zavesom. Tokom posete, NMST je primetio da ISPK nema posebno odeljenje za

60 Krivični zakonik Kosova, član 89.

61 Zakonik o krivičnom postupku Kosova, član 508. stav 4.

pacijente žene i maloletnike. NMST je i putem ovog izveštaja ponovio da nadležni organi treba da preduzmu konkretne korake, kako bi izbegli ovaj nedostatak.

NMST je primetio da se i rutina šetnje u odeljenjima razlikuje, npr. Odeljenje D je ograničeno na 2 sata kretanja u svežem vazduhu, zbog neodgovarajuće infrastrukture objekta. Odeljenje D je na drugom spratu i sa odeljenjem B postoji zajednički prostor za šetnju. Iz tog razloga, rutina je kombinovana za dva odeljenja, posebno kada su prisutne pacijentkinje, izlaz se ograničava u svakom trenutku i rutina se menja za sve pacijente. Pored NMST-a⁶², i KSM u svom najnovijem izveštaju o Kosovu⁶³ je dao preporuku nadležnim organima da obrate pažnju na to da pacijenti u ISPK-u i Psihijatrijskoj klinici imaju neograničen pristup otvorenim prostorima tokom dana, izuzev ukoliko aktivnosti lečenja zahtevaju da budu prisutni na odeljenju.

Tokom posete NMST-a (jun 2021. godine), 7 pacijenata je bilo prisutno na Odeljenju B (8 sa anamnezom, gde je jedan bio vikendom); na odeljenju C je bilo 12 pacijenata (prिवoreno je 9 muškaraca i 3 žene, a jedna od žena je imala 17 godina); a na Odeljenju D bilo je 8 pacijenata, od kojih su dva bila na terapijskom vikendu. Bilo je troje pacijenata koji su u ovoj ustanovi boravili oko tri godine. Na osnovu redovnih poseta NMST-a zatvorima, kao i prema saopštenju osoblja ISPK-a, mnogo je slučajeva koji čekaju na lečenje u ovoj ustanovi.

Prema poslednjem saopštenju direktora ISPK-a (septembar 2021. godine), kapacitet ISPK-a sa ukupno 24 kreveta za obavezno lečenje sa zadržavanjem je bio 100% popunjen. Za psihijatrijski pregled je na raspolaganju 12 kreveta.

Takođe, izazov za pravilno funkcionisanje ustanove je i tretman lica koja su korisnici narkotičkih supstanci. Od 24 pacijenta, 11 su korisnici narkotika, što znači da su 50% pacijenti kojima nije mesto u ISPK-u. Većina korisnika narkotika koji se tu nalaze se vraća nekoliko puta u Institut za sudsku medicinu, zato što Klinika za psihijatriju ima samo jedno odeljenje za zavisnike od narkotika, gde ih drže do 2 nedelje radi detoksinizacije.

Dodatni problem predstavlja propust nadležnog suda da promeni meru, uprkos ostvarenju ciljeva za tretman sa tim slučajevima. Prema rečima direktora ISPK-a, oni su podneli zahtev za 7 pacijenata da promene meru, ali nisu dobili odgovore od sudova. Tokom posete, zdravstveni radnici su ukazali na probleme za neke slučajeve koji dolaze uz sudsko rešenje o obaveznom lečenju sa zadržavanjem, a ne ispunjavaju kriterijume za ovo lečenje i da to ne utiče dobro na njihovo mentalno stanje.

Jedan od problema na koji je ukazano je i zakonski staratelj, pošto često nije jasno ko je staratelj lica koje je prihvaćeno sudskim rešenjem, a u odluci nije određen zakonski staratelj, a to predstavlja problem za lekare tokom lečenja i da ustanova ne zna sa kim da održava komunikaciju o pacijentu.

Lečenje i aktivnosti

U ISPK-u se, pored pregleda i lečenja lekovima, nude i psiho-socijalne aktivnosti. Psiho-socijalno lečenje se sastoji od aktivnosti kao što su: igre, gledanje televizije, crtanje, svakodnevni izlasci unutar ustanove (na šetalištu ISPK-a), pojedinačne seanse sa

62 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti ISPK, objavljen 28. avgusta 2018. godine. Pogledajte na: <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatrise-forenzike/>.

63 Pogledajte izveštaj: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo->

psihologom itd. Raspored dnevnih aktivnosti je postavljen na vidnim mestima, ali je ovaj raspored jednolik.

Tokom posete, NMST je primetio da se lečenje u osnovi odvija farmakoterapijom, a sa spiska osnovnih lekova nedostaju neki lekovi. Takođe je primećen nedostatak strukturiranih terapijskih aktivnosti. Štaviše, NMST je primetio da su neki pacijenti imali pojedinačne planove lečenja, ali nisu bili sistematski osmišljeni. Ovaj nalaz je takođe naglašen u poslednjem Izveštaju KSM-a o Kosovu.⁶⁴

Osoblje ISPK-a

U ISPK trenutno radi 43 zaposlena, pored direktora (neuropsihijatra) radi i 6 psihijatarata, 2 psihologa, 22 medicinske sestre, 2 socijalna radnika, administrativno osoblje, kuhinjsko osoblje i osoblje obezbeđenja. Osoblje je u početku imalo osnovnu obuku - hvatanje/kontrola za upravljanje teškim slučajevima, ali zatim takva obuka za njih nikada nije organizovana.

Što se tiče osoblja obezbeđenja ISPK-a, i u Odeljenju za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu (HIPN), situacija je ista od nalaza poslednjeg izveštaja NMST-a, poslatog 2018. godine⁶⁵. Izveštaj naglašava nalaze da osoblje obezbeđenja pomaže medicinskom osoblju u upravljanju kriznim situacijama i da nije završilo odgovarajuću obuku za rad sa ovom kategorijom.

Napredak u implementaciji preporuka NMST-a

NMST je putem obavljene posete i zvanične komunikacije sa nadležnim organima uočio da do sada nije učinjen značajniji napredak u sprovođenju preporuka upućenih putem Izveštaja sa preporukama za posetu ISPK-u, objavljenom 8. avgusta 2018.

Međutim, NMST je krajem 2021. godine, na osnovu zvaničnih informacija koje je objavila Korektivna služba Kosova i informacija koje je dostavilo Odeljenje za zdravstvo zatvora, primetio da su preduzete određene radnje kako bi se izbegli određeni nedostaci u tretmanu zatvorenika sa mentalnim poremećajima, u cilju izgradnje kapaciteta u postojećim ustanovama i prilagođavanja jednog odeljenja u KCD-u, kao i angažovanja odgovarajućeg osoblja.

Korektivna služba Kosova je, 20. decembra 2021. godine, objavila zvanično saopštenje⁶⁶ u kojem je, između ostalog, istaknuto:

„Kao nikada do sada, izglasavanjem budžeta Skupštine Kosova za Korektivnu službu Kosova biće finansiran Projekat za tretman lica sa posebnim potrebama, a ukupna vrednost projekta je 412.924. Zdravstvena ustanova za lečenje osoba sa posebnim potrebama će se nalaziti u Korektivnom centru Dubrava i pokriće zdravstvene usluge lica lišenih slobode, posebno osetljivih grupa sa posebnim potrebama, lica u opasnosti od samoubistva i akutnih privremenih, mentalni poremećaja, lečenje bolesti zavisnosti, zamensko lečenje radnom terapijom i rehabilitacijom, gde će se odgovarajuća stručna zdravstvena zaštita obezbediti

64 KSM, Izveštaj o poseti Kosovu 2020. godine, objavljen u oktobru 2021. godine, stav 154. Pogledajte na: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo

65 Pogledajte izveštaj: <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatrise-forenzike/>

66 Pogledajte na: https://shkk.rks-gov.net/al/lajmi_single/3080.

bez ugrožavanja bezbednosti. Ustanova će ovim kategorijama lica sa posebnim potrebama pružiti human, dostojanstven, stručan i odgovarajući tretman”.

Takođe, na osnovu zvaničnog pisma koje je upućeno od strane OZZ-a, vidi se da je planirano povećanje kapaciteta ISPK-a putem obezbeđivanja donacija. Ovakvi planovi su predstavljeni i tokom konferencija i okruglih stolova od strane NMST-a, uz podršku Kancelarije Saveta Evrope, radi razgovora sa nadležnim organima, kako bi se unapredio odgovarajući tretman osoba sa posebnim potrebama u zatvorima i pritvorskim centrima.⁶⁷

Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu

Tokom izveštajnog perioda, NMST je, 16. juna 2021. godine, posetio Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu (HIPN), koje funkcioniše u okviru Psihijatrijske klinike Univerzitetskog kliničkog centra Kosova

U skladu sa Zakonom o zdravstvu, članom 13. Zakona o mentalnom zdravlju Republike Kosovo i članom 6. Statuta UKBSK-a, Psihijatrijska klinika je organizaciona jedinica UKBSK-a. Prema važećem Zakonu, HIPN pruža usluge tercijalnog nivoa za čitavu zemlju (jedina klinika na Kosovu), ali je u obavezi da pruža usluge sekundarnog nivoa za region Prištine, u nedostatku opšte bolnice.

HIPN je zatvorena jedinica i radi u okviru Psihijatrijske klinike. Starost smeštenih pacijenata je obično od 16 do 65 godina. Na ovom odeljenju se leče slučajevi raznih psihotičnih poremećaja, bipolarnih poremećaja i poremećaja ličnosti, koji se ne mogu lečiti na drugim odeljenjima. Ovo odeljenje je jedino na čitavoj teritoriji Kosova. U drugim regionalnim bolnicama, na psihijatrijskim odeljenjima, ne funkcionišu posebne prostorije u kojima se leče hitni slučajevi. Takvi slučajevi iz čitavog Kosova se dovode na odeljenje HIPN-a.

NMST, i putem ovog izveštaja, smatra da bi psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama trebalo da aktiviraju posebne prostorije za lečenje hitnih slučajeva. NMST je, putem izveštaja sa preporukama u 2018,⁶⁸ dalo preporuku nadležnim organima za aktiviranje ovih posebnih prostorija za lečenje hitnih slučajeva, ali situacija je ista i ova preporuka još uvek nije sprovedena.

Lečenje

Tokom posete, NMST je proverio registar prijema slučajeva i konstatovao da je tokom 2020. godine i od januara do juna 2021. godine bilo prisutno najviše 10 pacijenata. NMST nije primetio prenaseljenost u HIPN-u. Prilikom posete NMST-a, juna 2021. godine, bila su prisutna 4 pacijenta, od kojih je jedan bio stariji od 65 godina. NMST je intervjuisao dvojicu i nije primio žalbe na fizičko maltretiranje ili nedolično ponašanje osoblja, a druga dva su bila u izolaciji, a kod jednog pacijenta je ovo bio peti dan u izolaciji. Pacijenti koji su bili u izolaciji nisu mogli da razgovaraju sa timom NMST-a, već ih je tim posmatrao samo sa vrata prostorije za izolaciju.

⁶⁷ NMST je, uz podršku Saveta Evrope - Kancelarija u Prištini, organizovao konferencije i okrugle stolove na kojima su učestvovali predstavnici svih odgovarajućih ustanova, kao što su Ministarstvo pravde, Korektivna služba, OZZ, predstavnici ISPK-a, tužioci i sudovi, kao i predstavnici nevladinih organizacija, uključeni u praćenje javnih ustanova koje zbrinjavaju različite kategorije lica sa posebnim potrebama lišenih slobode.

⁶⁸ NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Psihijatrijskoj klinici u Prištini, objavljen 26. oktobra 2018. Pogledajte na: <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-kliniken-pskiatrike-ne-qkuk/>.

Uslovi smeštaja u HIPN-u

Kapacitet ovog odeljenja je 14 kreveta, a odeljenje je podeljeno na dva krila: 7 kreveta za muškarce i 7 kreveta za žene. NMST je uočio da uslovi smeštaja ne zadovoljavaju standarde za smeštaj pacijenata ove kategorije, nije izvršeno renoviranje prema preporukama NMST-a u 2018. godini.

Kupatila su vlažna, voda kaplje u kuhinji i hodnicima, zidovi odavno nisu krečeni, neki prozori su popucali, prozori spolja imaju гвозdene kapke. Sobe nemaju ukrasa, ali su neke slike nalaze na zidovima dnevne sobe i trpezarije.

Odeljenje ima 4 prostorije za izolaciju i prema proceni NMST-a nijedna ne bi trebalo da se koristi, zbog nebezbednih vrata i porušenih zidova. Međutim, koriste se 2 prostorije za izolaciju, iako predstavljaju opasnost od samopovređivanja. Tokom poslednje posete, NMST je primetio da je HIPN snabdeven odgovarajućim dušecima za prostorije za izolaciju.

Odgovarajuća nabavka dušeka je bila jedna od preporuka NMST-a za HIPN, koja je i sprovedena. NMST je takođe primetio da su prostorije za izolaciju udaljene od zdravstvenog osoblja, a dugme za alarm nije u funkciji. NMST smatra da bi se odeljenje HIPN-a Psihijatrijske klinike trebalo što pre renovirati, kako bi pacijentima bio obezbeđen smeštaj u skladu sa međunarodnim i nacionalnim standardima za smeštaj pacijenata ove kategorije.

NMST takođe napominje da je KSM u svom izveštaju o poseti Kosovu, objavljenom u oktobru 2021. godine, preporučio nadležnim organima da preduzmu konkretne korake, kako bi izbegli uočene nedostatke u pogledu uslova smeštaja.⁶⁹

Lečenje i aktivnosti u odeljenju HIPN-a

Tokom poseta ovom odeljenju, NMST je primetio da je glavni tretman lekovima. Snabdevanje lekovima je bilo zadovoljavajuće. Međutim, NMST je primetio da psiho-socijalne aktivnosti nisu dovoljne.

Tokom prve faze pandemije, pacijenti su uživali pravo na svež vazduh, ali su imali ograničenja u psiho-socijalnim aktivnostima, a porodične posete su bile zabranjene. U međuvremenu su postojali uslovi u smislu ograničavanja porodičnih poseta u zavisnosti od situacije sa pandemijom COVID-19 (koje su bile dozvoljene na rastojanju), na osnovu odluka Vlade i procena javnih zdravstvenih ustanova. Tokom ovog perioda, pacijenti su mogli da kontaktiraju porodicu putem telefonskih poziva.

Pacijenti na odeljenju tokom dana prolaze kroz dnevnu rutinu, koja se sastoji od aktivnosti kao što su: provetravanje (dva sata dnevno, ali pacijenti mogu da ostanu duže), gledanje televizije, jelo, izlazak u baštu.

NMST je primetio da nedostaje multidisciplinarni tim, kao što su: psiholog, socijalni radnik, radni terapeut i pojedinačni plan lečenja. NMST smatra da organi vlasti i ustanove treba da obezbede neophodnu raznovrsnost psiho-socijalnih stručnjaka, kao preduslov za odgovarajuće lečenje pacijenata.

Pacijente ovde uglavnom dovode članovi porodice ili policija i to su pacijenti koji su smešteni protiv njihove volje. Ima i slučajeva kada se pacijenti dovode prema sudskom rešenju. Kako

69 KSM, Izveštaj o poseti Republici Kosovo, objavljen u oktobru 2021. godine, stavovi 124. i 125. Pogledajte na: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

navode u direkciji, nakon prijema pacijenta, sledećeg dana njegovo zdravstveno stanje procenjuje nadležna lekarska komisija.

NMST je primetio da nadležni sud nije obavešten o prijemu pacijenta na prinudno lečenje. Članovima 22. i 23. Zakona o mentalnom zdravlju je uređeno pitanje prinudnog prijema pacijenata bez rešenja nadležnog suda. Članom 22. stav 4. propisano je: „*Lekar u specijalizovanoj službi mentalnog zdravlja sa krevetima, koji odlučuje o prinudnom lečenju, detaljno opisuje u medicinskom kartonu sve postupke i o tome daje obaveštenje načelniku službe za prinudnu hospitalizaciju, u roku od dvadeset četiri (24) sata.*”

S tim u vezi, NMST napominje da je članom 23. stav 4. Zakona o mentalnom zdravlju propisano: „*Ukoliko nakon preispitivanja, načelnik službe utvrdi da postoje razlozi za dalje lečenje bez dobrovoljnog pristanka, nastavlja se sa podvrgavanjem lica na prisilno lečenje u ovoj službi. Nakon ove odluke, u roku od četrdeset i osam (48) sati, rukovodilac ustanove u kojoj se pružaju specijalizovane usluge mentalnog zdravlja za hospitalizaciju, prema preporuci načelnika službe, obraća se osnovnom sudu sa zahtevom da sud proceni obavljen postupak. Jedna kopija zahteva se stavlja na raspolaganje pacijentu, jedan članu uže porodice i/ili njegovom pravnom zastupniku.*”

Ova odredba jasno obavezuje zdravstvenu ustanovu da u slučaju prijema pacijenta na prinudno lečenje obavesti nadležni sud za dalje postupanje.

NMST je u izveštajnom periodu, ali i tokom prethodnih poseta, uočio da se ovaj zakonski kriterijum ne primenjuje, odnosno da se ne obaveštava nadležni sud, kao što je to zakonom utvrđeno. Štaviše, ovo nesprovođenje zakona se nastavlja godinama i pored NMST-a, ovu situaciju je sa zabrinutošću konstatovao i KSM u izveštaju o poseti Kosovu 2007, 2010, u izveštaju o poseti Kosovu 2015. i konačno u izveštaju o poseti Kosovu, objavljenom u oktobru 2021.⁷⁰ U svim ovim izveštajima, ovaj Komitet je izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog nesprovođenja odgovarajućeg zakona po ovom pitanju. S tim u vezi, NMST je tokom 2021. godine organizovao niz konferencija i okruglih stolova sa svim odgovarajućim zainteresovanim stranama (pogledajte niže poglavlje aktivnosti).

Takođe, 2021. godine, Skupština Republike Kosovo je osnovala Parlamentarnu grupu za zdravstvo, koju čine poslanici profesija, kao što su: lekari, psihijatri i drugi. Grupa je osnovana u cilju procene Zakona o mentalnom zdravlju i utvrđivanja njegovih nedostataka u primeni.

Parlamentarna grupa za zdravstvo je obišla neke od ustanova za mentalno zdravlje i od njih se očekuje procena i donošenje konkretnih zaključaka. NMST će nastaviti da prati rad ove grupe na izmeni i dopuni ili donošenju podzakonskih akata Zakona o mentalnom zdravlju.

Mere prinude

HIPN ne koristi mehaničko obuzdavanje, već samo meru izolacije i hemijsko obuzdavanje. NMST je tokom posete primetio da se u kartotekama pacijenata nalaze ocene tri lekara,

⁷⁰ Evropski komitet za sprečavanje mučenja (KSM), Izveštaj o poseti Kosovu 2007. godine, stav 131, objavljen 2009. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/168069727c>. Izveštaj KSM-a o poseti Kosovu 2010. godine, stav 88, objavljen 2011. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806972c7>. Izveštaj KSM-a o poseti Kosovu 2015. godine, stav 111, objavljen 2016. godine. Pogledajte na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Izveštaj KSM-a o poslednjoj poseti Kosovu 2020. godine, objavljen u oktobru 2021. godine, stavovi 142. i 143. Pogledajte na: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

anamneza, istorijat bolesti, obrazac za smeštaj u sobe za izolaciju, zahtev za hospitalizaciju, ali ne postoji saglasnost za lečenje i nema informisanog odobrenja.

NMST smatra da, sve dok odeljenje koristi meru izolacije, ovaj alat za obuzdavanje treba da bude predmet detaljne politike za pacijente koji su smešteni u sobe za izolaciju, koja treba da sadrži informacije o situacijama u kojima se izolacija može koristiti, ciljevima, trajanju i potrebi za redovnim preispitivanjem odluke o izolaciji, postojanju istinskih ljudskih kontakata, potrebi da osoblje bude posebno pažljivo.

NMST je primetio da odeljenje nema poseban registar za lica smeštena u izolaciju. Stoga, NMST konstatuje da još nije sprovedena preporuka za uspostavljanje ovakvog registra, koja je upućena nadležnim organima putem izveštaja sa preporukama, objavljenog 26. oktobra 2018.⁷¹

Čak je i KSM, u izveštaju o poseti Kosovu 2020. godine, objavljenom u oktobru 2021. godine, primetio da je izolacija pacijenata bila uobičajena praksa kombinovana sa prinudnim davanjem lekova. KSM je naglasio da upotreba mera obuzdavanja treba da bude predmet sveobuhvatne politike i poslao je niz konkretnih preporuka u tom pogledu.

Osoblje

Tokom posete HIPN-u na raspolaganju su bila 3 psihijatra i 15 medicinskih sestara, koje su radile na smene, i glavna sestra. NMST je primetio da je sa početkom pandemije COVID-19 osoblje bilo prinuđeno da se prebaci na Odeljenja na kojima su lečeni pacijenti oboleli zarazom COVID-19, što je predstavljalo ozbiljan izazov za ovo odeljenje, zato što su u jednoj smeni bile na raspolaganju samo 3 medicinske sestre.

NMST podstiče nadležne organe da, koliko je to moguće, ne prebacuju medicinske sestre obučene za kategoriju osoba sa mentalnim oboljenjima na druga odeljenja, već da budu na raspolaganju pacijentima u HIPN-u.

Problem za ovo odeljenje je nedostatak socijalnog radnika. NMST se putem izveštaja sa preporukama, objavljenim 26. oktobra 2018. godine, pozabavio pitanjem nedostatka socijalnog radnika i dao preporuku nadležnim organima za povećanje broja zaposlenih, prema proceni potreba, međutim ova preporuka nije još uvek sprovedena.

NMST je primio žalbe od osoblja na uslove rada i opasnosti sa kojima se suočavaju u svakodnevnom radu. Takođe, NMST smatra da je veoma važno obezbediti stalnu stručnu obuku u upravljanju slučajevima sa hroničnim psihijatrijskim oboljenjima. Što se tiče osoblja obezbeđenja, situacija ostaje ista, opisana je gore u tekstu za osoblje u ISPK-u. Tokom ovog perioda, osoblje je dobilo rukavice, maske i sredstva za dezinfekciju.

Incidenti

Na osnovu informacija osoblja odeljenja HIPN-a i odgovarajuće dokumentacije, incidenti su veoma retki.

71 Na istom mestu. <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-kliniken-pskiatrike-ne-qkuk/>.

Osooblje obezbeđenja

Obezbeđenje u odeljenju vršilo je privatno obezbeđenje koje su obavljale dve osobe. Iako intervencija u slučaju incidenta nije mandat obezbeđenja, medicinsko osoblje ih je nekoliko puta pozivalo da intervenišu.

NMST smatra da je od suštinskog značaja da osoblje dodeljeno na zadatke povezane sa bezbednošću u psihijatrijskoj ustanovi bude pažljivo odabrano i podvrgnuto adekvatnoj obuci pre preuzimanja svojih dužnosti. Oni takođe moraju biti pod strogim nadzorom u obavljanju svojih dužnosti i moraju se povinovati autoritetu kvalifikovanog medicinskog osoblja.

Kontakt sa spoljnim svetom

Zbog izbijanja pandemije COVID-19, a na osnovu odluka nadležnih organa kojima se predviđaju mere za sprečavanje COVID-19, obustavljene su porodične posete, osim u veoma specifičnim slučajevima, kada je obavljena poseta u trajanju od 5 minuta, ali u distanci, ali to se dešavalo veoma retko. Tokom pandemije izostala je mogućnost direktnog kontakta sa porodicom, pozivi su se ponekad obavljali i preko ličnih telefona zdravstvenog osoblja. Standardi KSM-a u vezi sa prinudnim lečenjem naglašavaju da je kontakt pacijenta sa spoljnim svetom neophodan ne samo u smislu sprečavanja zlostavljanja, već i sa terapeutske tačke gledišta.

Pacijentima treba dati mogućnosti da šalju i primaju prepisku, da imaju pristupe telefonu i primaju posete porodice i prijatelja. Direktor klinike treba da ograniči izlazak i druge psihosocijalne aktivnosti, u skladu sa situacijom sa COVID-19 i preporukama nadležnih organa. Ovo ograničenje ni na koji način ne bi trebalo da bude princip i trebalo bi da bude predmet povremenog razmatranja.

Centri za mentalno zdravlje i domovi za integraciju u zajednici

Relevantno zakonodavstvo za ove ustanove nalazi se u Zakonu br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju i u Administrativnom uputstvu (u zdravstvu) br. 07/2009 o Stručnoj službi za mentalno zdravlje u Republici Kosovo. Članom 10. Zakona o mentalnom zdravlju definisane su kategorije službi putem kojih se pruža zaštita mentalnog zdravlja, kao što su: primarna, sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita. Službe za mentalno zdravlje sekundarnog nivoa (deo UBKSK) uključuju: Odeljenja psihijatrije u okviru opštih bolnica; centre za mentalno zdravlje i domove za integraciju u zajednici; Centar za integraciju, rehabilitaciju, resocijalizaciju hroničnih psihijatrijskih pacijenata u Štimlju. Usluge mentalnog zdravlja tercijalnog nivoa uključuju: Psihijatrijsku kliniku; Institut za sudsku psihijatriju; Relevantne ustanove bolesti zavisnosti.

Na osnovu odredaba navedenih zakonskih akata, Dom za integraciju u zajednici (DIZ) pruža zdravstvenu zaštitu u cilju rehabilitacije i socijalne reintegracije bolesnih pacijenata sa hroničnim poremećajima mentalnog zdravlja.⁷²

Raspoređivanje rezidenata se zasniva na kriterijumima navedenim u administrativnom uputstvu i odluci relevantne komisije za ocenjivanje. Stav 7. Administrativnog uputstva br. 07/2009, član 9. navodi da se u DIZ primaju samo pacijenti sa bolešću i hroničnim

⁷² Administrativno uputstvo (u zdravstvu) br. 07/2009 o Stručnoj službi za mentalno zdravlje u Republici Kosovo, član 9. stav 1.

psihotičnim poremećajima u remisiji. Slučajevi sa mentalnom retardacijom, demencijama svih vrsta, bolestima zavisnosti i socijalnim slučajevima ne primaju se u DIZ.

Ustanove mentalnog zdravlja kojima upravlja Ministarstvo zdravstva (MZ), odnosno Univerzitetska bolnička i klinička služba Kosova (UBKSK) su odgovorne za osobe sa psihijatrijskim poremećajima. Za drugu kategoriju, za osobe sa mentalnim smetnjama - mentalnom retardacijom odgovorne su ustanove kojima upravlja Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ).

Na Kosovu postoje mnoge ustanove koje pružaju usluge za osobe sa psihijatrijskim poremećajima, kao što su: Centri za mentalno zdravlje u zajednici (CMZ), koji pružaju svakodnevne usluge, lečenje lekovima i psiho-socijalne aktivnosti. Centri za mentalno zdravlje postoje u različitim gradovima kao što su Priština, Đakovica, Podujevo, Prizren, Peć, Gnjilane, Uroševac, Mitrovica. U CMZ-u rad je organizovan na dva načina: u unutrašnjem, gde se psiho-socijalne aktivnosti odvijaju unutar Centra, daje se terapija besplatnim lekovima; i onom koji so odvija na terenu od strane mobilnog tima Centra koji pokriva regione tog grada u kojem se nalazi CMZ. Ove posete mobilnog tima vrše se u cilju psiho-socijalne podrške, pružanja redovne terapije, istovremeno pružaju podršku i porodici.

U okviru centara za mentalno zdravlje nalaze se i domovi za integraciju u zajednici (DIZ), u svakom gradu na Kosovu. Ovi domovi su stambeni i svaki ima kapacitet za 10 stanovnika, osim DIZ-a u Mitrovici, koji ima kapacitet za 20 stanara. Domovi za integraciju u zajednici pružaju zdravstvenu zaštitu za rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju klijenata sa hroničnim psihijatrijskim bolestima i poremećajima.

U okviru istraživanja koje je sprovedla Institucija ombudsmana o uticaju COVID-19 na mentalno zdravlje⁷³, predstavnik NMST-a je posetio sve centre za mentalno zdravlje na Kosovu i domove za integraciju u zajednici, obavljani su intervjui sa rezidentima, zdravstvenim osobljem u vezi sa lečenjem pacijenata tokom pandemije. Intervjui su obavljani tokom juna, jula 2021. godine.

Snabdevanja u DIZ-u - prema rečima direktora centara za mentalno zdravlje, snabdevanje hranom je bilo zadovoljavajuće i nije bilo problema sa grejanjem ili odećom. Tokom obavljanja istraživanja nisu prijavljeni nikakvi problemi u nabavci zaštitnih materijala tokom pandemije, kao ni nedostatak osnovnih psihijatrijskih lekova, osim drugih lekova koji nisu u ugovoru o nabavci, a koji su obezbeđeni preko drugih budžetskih linija.

Incidenti u DIZ-u - na osnovu informacija iz CMZ-a i intervjua sa nekim stanovnicima, nije bilo incidenata sa stanovnicima. Desilo se da je došlo do koškanja među stanovnicima, ali prema rečima medicinskog osoblja, takvim se slučajevima dobro upravljalo.

73 Izveštaj sa preporukama Ombudsmana, Hitna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, objavljen 10. decembra 2021. godine, Mentalno zdravlje i uticaj pandemije COVID 19, Glava IV, str. 25. Pogledajte na: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves>

VIII. Aktivnosti i sastanci NMST-a sa nadležnim institucijama tokom 2021. godine

Tokom perioda za koji se izveštava, NMST je sproveo značajan broj aktivnosti. Neke od ovih aktivnosti podržala je Kancelarija Saveta Evrope u Prištini kroz projekat za jačanje kapaciteta institucija Republike Kosovo u borbi protiv i prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Tokom perioda za koji se izveštava, NMST je nastavio da održava povremene sastanke sa predstavnikom Kazneno-popravne jedinice misije EULEX-a na Kosovu. Tako je 18. januara 2021. godine održan sastanak na kome su razmotreni nalazi obe institucije, kao i izazovi nadležnih organa da unaprede poštovanje osnovnih ljudskih prava osuđenih lica.

NMST je 3. februara 2021. godine održao sastanak sa predstavnicima ODAM-a na kojem su razmotreni nalazi i preporuke NMST-a nakon poseta centrima za tražioce azila i Pritvorskom centru za strance.

Direktor NMST-a je 8. marta 2021. godine učestvovao na sastanku u organizaciji Kancelarije Saveta Evrope, sa generalnim direktorom Kosovske policije i koordinatorom obuka Kosovske policije, gde je predstavljen projekat Saveta Evropa za jačanje kapaciteta javnih institucija za sprečavanje i borbu protiv korupcije i mogućnosti saradnje.

Kazneno-popravna jedinica EULEX-a je 17. marta 2021. godine, u okviru međusobne saradnje, održala sastanak sa osobljem NMST-a u vezi sa tretmanom koji je planiran za sprovođenje sa NMST-om u pogledu tretmana zatvorenika sa mentalnim bolestima, iz tačke gledišta popravnog osoblja, u kom slučaju oni su delili sa osobljem NMST-a svoju praksu kao bivši direktori zatvora u Švedskoj i Holandiji.

Predstavnica NMST-a je 14, 15. i 16. aprila 2021. godine učestvovala na radionici koju je organizovalo Ministarstvo zdravstva za izradu Nacrta vodiča za COVID-19, za kazneno-popravne ustanove, Centar za azil i Pritvor za strance.

Dana 29. aprila 2021. godine, u okviru međusobne saradnje sa Kazneno-popravnim jedinicom EULEX-a, sprovedena je obuka za osoblje NMST-a, za tretman zatvorenika sa mentalnim bolestima u zatvorima, u kom slučaju sa osobljem NMST-a oni su delili svoje prakse kao bivši direktori zatvora u Švedskoj i Holandiji.

Kosovski centar za bezbednosne studije (KCBS) je 27. aprila 2021. godine obavio intervju sa predstavnikom NMST-a u vezi sa politikama i merama preduzetim za migracije, koliko je migraciona kriza od 2015. godine do sada uticala na upravljanje procesom migracija, posledice migracije na bezbednosna pitanja, efekte pandemije COVID-19 i druga pitanja.

Kosovski centar za rehabilitaciju preživelih od torture (KCRPT) je 28. aprila 2021. godine organizovao okrugli sto na temu: „*Sprovođenje pritvora za počiniocima sa mentalnim poremećajima – njihov tretman i smeštaj*“. Svrha okruglog stola je bila da se razgovara o potrebi osnivanja specijalizovane institucije za smeštanje ove kategorije, da se daju konkretne preporuke nadležnim institucijama i da se nastavi sa zagovaranjem dok se ovaj standard ne ispuni.

Dana 12. maja 2021. godine, NMST je održao sastanak sa Korektivnom službom Kosova u vezi sa slučajevima registrovanim u IO i izazovima ove institucije u ispunjavanju svog mandata.

Zamenica Ombudsmana i direktor NMST-a su 14. maja 2021. godine održali sastanak sa ministarkom pravde na kojem je razgovarano o različitim aspektima, između ostalog i o sprovođenju preporuka i jačanju međuinstitucionalne saradnje.

Dana 18. maja 2021. godine, NMST je putem fizičkog i *online* prisustva učestvovao na okruglom stolu koji je organizovala Misija EULEX-a na Kosovu, povodom specijalnog izveštaja koji je objavila ova misija o uticaju pandemije COVID-19 na vladavinu prava u Republici Kosovo.

NMST je 19. maja 2021. godine održao sastanak sa predstavnicima KSK-a u vezi sa uticajem pandemije COVID-19 na rad ove ustanove, kao i izazovima sa kojima se suočavala tokom perioda pandemije u obavljanju svojih svakodnevnih zadataka.

Predstavnik NMST-a je 20. maja 2021. godine učestvovao na sastanku Ombudsmana sa šefom Kancelarije Visokog komesarijata OUN-a za izbeglice, tokom kojeg je razgovarano o modalitetima međusobne saradnje u budućnosti.

Dana 27. maja 2021. godine, u organizaciji Saveta Evrope, održana je online video konsultacija između NMST-a i eksperata angažovanih od strane Saveta Evrope, na kojoj su razmotreni različiti aspekti u vezi sa posetom NMST-a institucijama regiona Peći, kao u policijskim stanicama, u DIZ-u i u Pritvorskom centru u Peći.

Predstavnici NMST-a su se 18. juna 2021. godine sastali sa nadležnim službenicima Kosovske policije pri čemu je razgovarano o uticaju pandemije COVID-19 na rad Kosovske policije.

Dana 18. juna 2021. godine, povodom obeležavanja 20. juna – Svetskog dana izbeglica, održan je sastanak UNHCR-a u Vranom Dolu (Centar za tražioce azila), na kome su predstavljene renovacije izvršene u ovom centru. Svečanosti je prisustvovala zamenica Ombudsmana, odgovorna za NMST, gđa Naile Alaj.



Fotografija iz posete 18.06.2021. godine

NMST i Kancelarija Saveta Evrope u Prištini su 25. juna 2021. godine, povodom Međunarodnog dana podrške žrtvama torture (26. juna), organizovali konferenciju na temu: „Uticaj Covid-a 19 i prava osoba lišenih slobode”. Pored domaćih, međunarodnih institucija, civilnog društva, ovoj konferenciji prisustvovali su i predstavnici NMST-a Jugoistočne Evrope i bivši i sadašnji stručnjaci Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja (KSM).



Fotografija iz konferencije povodom Međunarodnog dana podrške žrtvama torture (26. jun).

Direktorka NMST-a je 13. jula 2021. godine učestvovala na okruglom stolu koji je organizovao Program Evropske unije za sektor pravde na Kosovu (Projekat EUKOJUST), u saradnji sa Korektivnom službom (KSK) i Probacionom službom Kosova (PSK), za predstavljanje početnih nalaza i ocenu administrativnog jaza u dosadašnjem funkcionisanju Korektivne i Probacione službe.

Dana 7. jula 2021. godine, predstavnici NMST-a održali su sastanak sa PIK-om, kako bi razgovarali o različitim aspektima istrage slučajeva navoda građana za fizičko zlostavljanje od strane službenika Kosovske policije.

Ovom prilikom najavljeno je da će Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) i Međunarodna krivična reforma (PRI) pokrenuti svoju novu publikaciju: „Zaštita ljudskih prava u zatvorima uz sprečavanje radikalizacije koja vodi terorizmu ili nasilju: Vodič za posmatrača pritvora“. Publikacija naglašava važnost nezavisnog nadzora pritvora i detaljno razmatra niz specifičnih oblasti rizika po ljudska prava u sprečavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma i radikalizma koji dovode do terorizma u zatvorskom kontekstu.

NMST je 22. jula 2021. godine, u saradnji sa Kancelarijom EK-a u Prištini, organizovao sastanak radne grupe za procenu primene pojedinih odredbi Zakona o mentalnom zdravlju, za prinudni smeštaj u zatvorene zdravstvene ustanove mentalnog zdravlja lica lišenih slobode. Sastanak je organizovan u okviru projekta Jačanje kosovskih institucija u borbi protiv torture, zlostavljanja i drugog ponižavajućeg postupanja, koji finansira Vlada Norveške, a sprovodi Savet Evrope, u bliskoj saradnji sa Institucijom ombudsmana.



Fotografija sa sastanka radne grupe sa predstavnicima ustanova za mentalno zdravlje - 22. jula 2021. godine

Dana 2. avgusta 2021. godine, održane su *online* konsultacije sa stručnjacima angažovanih od strane Saveta Evrope, u vezi sa posetama NMST-a mestima lišavanja slobode u regionu Mitrovice, u okviru projekta Saveta Evrope za jačanje institucija u borbi protiv torture, zlostavljanja i drugog ponižavajućeg tretmana.

NMST i Kancelarija Saveta Evrope u Prištini organizovali su 6. i 7. septembra 2021. godine dvodnevnu radionicu za finalizaciju Strategije NMST-a za petogodišnji period, kao i raspravu o Zakonu o mentalnom zdravlju.



Fotografija sa sastanka Radne grupe za Strategiju NMST-a - 6. 7. septembra 2021. godine.

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture, uz podršku Saveta Evrope, održao je 29. septembra 2021. godine okrugli sto na temu: „*Prinudno lečenje uz zadržavanje lica sa*

mentalnim poremećajima i primena Zakona o mentalnom zdravlju“. Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici svih ustanova za mentalno zdravlje. Svrha ovog sastanka je bila da se razgovara o izazovima i problemima sa kojima se zdravstveni radnici direktno suočavaju i koji zahtevaju pažnju pravosuđa.

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture, u saradnji sa Savetom Evrope, održao je 30. septembra 2021. godine drugi okrugli sto na temu: „*Prinudno lečenje uz zadržavanje lica sa mentalnim smetnjama i primena Zakona o mentalnom zdravlju*“, kome su prisustvovali predstavnici pravosuđa, tužilaštva, policije, predstavnici Akademije pravde, angažovani stručnjaci iz Saveta Evrope kao i pojedini predstavnici ustanova za mentalno zdravlje. Tokom diskusije su predstavljeni izazovi sa kojima se suočavaju stručnjaci za mentalno zdravlje u prinudnom lečenju uz zadržavanje slučajeva sa hroničnim psihijatrijskim poremećajima. Institucije pravosuđa su upoznate i sa nedostacima ustanova za mentalno zdravlje u rešavanju ovih slučajeva u cilju postizanja međuinstitucionalne koordinacije za upravljanje i prinudno lečenje slučajeva sa mentalnim poremećajima.



Fotografija iz okruglog stola sa predstavnicima pravosudnih institucija i predstavnicima mentalnog zdravlja - 30. septembra 2021. godine



Fotografija iz okruglog stola sa predstavnicima pravosudnih institucija i predstavnicima mentalnog zdravlja - 30. septembra 2021. godine

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture Ombudsmana je 11. oktobra 2021. godine⁷⁴, uz podršku Saveta Evrope, obeležio Svetski dan mentalnog zdravlja (10. oktobar), organizujući regionalnu konferenciju na temu: „*Standardi ljudskih prava i prisilno smeštanje u zatvorene objekte za mentalno zdravlje*”. Svrha konferencije je bila podizanje svesti javnosti o međunarodnim standardima za prinudni smeštaj i lečenje u zatvorenim psihijatrijskim ustanovama. Konferencija je organizovana na osnovu nalaza i preporuka NMST-a i nalaza KSM-a nakon poslednje posete Republici Kosovo tokom 2020. godine. Konferenciji su prisustvovali visoki predstavnici nadležnih institucija, kao što su: ministarka pravde, gđa Albulena Haxhiu, i predstavnici drugih institucija, koji su predstavili svoje planove za rešavanje ovog problema. Gospođa Haxhiu je najavila i da će se u okviru programa koji će biti adekvatan za ovu kategoriju, u Institutu za sudsku psihijatriju povećati kapaciteti do 50 mesta.



Fotografija iz konferencije - Obeležavanje 10. oktobra, Svetskog dana mentalnog zdravlja.

74 Pogledajte saopštenje za javnost Institucije ombudsmana: <https://oik-rks.org/2021/10/11/iap-shenoi-diten-boterore-te-shendetit-mendor/>, pogledajte saopštenje Ministarstva pravde: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2582>.



Fotografija iz konferencije - Obeležavanje 10. oktobra, Svetskog dana mentalnog zdravlja.



Fotografija iz konferencije - Obeležavanje 10. oktobra, Svetskog dana mentalnog zdravlja.

Direktorka NMST-a je 21. oktobra 2021. godine učestvovala na zajedničkom okruglom stolu rasprave o trgovini ljudima, koji je organizovala Kosovska policija, odnosno Direkcija za istragu trgovine ljudima, uz podršku *Terre des hommes*, kojoj su prisustvovali predstavnici javnih institucija, uključujući verske zajednice na Kosovu, povodom obeležavanja meseca borbe protiv trgovine ljudima.

Dana 20. i 21. oktobra 2021. godine NMST je, uz podršku Saveta Evrope, obavio posete opšte evaluacije relevantnim institucijama u regionu Prizrena.



Fotografija iz posete regionu Prizrena - oktobar 2021. godine

Dana 25. oktobra 2021. godine, predstavnici NMST-a su učestvovali na konsultacijama koje su organizovali *online* Savet Evrope i relevantna odeljenja Saveta Evrope u vezi sa članom 3. EKLJP, u okviru HELP platforme.

NMST je 2, 3. i 4. novembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, obavio opšte posete institucijama u regionu Gnjilana, Uroševca i Lipljana.



Fotografija iz posete regionu Gnjilana - novembra 2021. godine



Fotografija iz terenske posete, zatvor visoke bezbednosti

Dana 10. novembra 2021. godine, zamenica Ombudsmana gđa Alaj, i predstavnici NMST-a, učestvovali su na radionici koju je organizovalo Odeljenje za zdravstvo zatvora Ministarstva zdravlja, na temu: „Sprovođenje standardne prakse delovanja (SPD), preporuke KSM-a i unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga u zatvorima”.



Fotografija iz radionice u organizaciji OZZ-a – novembar 2021. godine

Dana 6. decembra 2021. godine zamenica Ombudsmana gđa Alaj, dala je intervju za RTK, gde je govorila o ulozi i mandatu NMST-a.



Fotografija tokom intervjua zamenice gđe Alaj.

NMST je 7. decembra 2021. godine, u okviru Institucije ombudsmana, uz podršku Kancelarije Saveta Evrope u Prištini, organizovao okrugli sto na temu: „Mandat i izazovi socijalnih radnika u mestima lišenja slobode“. Svrha okruglog stola je bila razmena iskustava između NMST-a, stručnjaka sa Prištinskog univerziteta i socijalnih radnika, koji rade u popravnim centrima i pritvorskim centrima, za unapređenje socijalnog rada sa licima lišenim slobode.



Fotografija iz okruglog stola sa socijalnim radnicima, 7. decembra 2021. godine

Savet Evrope je 20. decembra 2021. godine održao radionicu sa Forumom NVO-a na temu: „Prevenција torture i zlostavljanja, standardi i prakse“. O članu 3. EKLJP govorio je profesor Univerziteta u Glazgovu g. Jim Murdoch, ekspert EK-a, dok je vezu u praksi i mandat NMST-a predstavila direktorka NMST-a.



Fotografija iz aktivnosti 20. decembra 2021. godine

NMST je 21. decembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, održao okrugli sto na temu: „Alternativne kazne – Koliko se one primenjuju kod nas?“



Fotografija iz okruglog stola na temu: „Alternativne kazne - koliko se primenjuju kod nas?“ - 21. decembra 2021. godine

Obuke za NMST

I tokom perioda za koji se izveštava, uz podršku Saveta Evrope i projekta EU-a o jačanju IO-a, predstavnici NMST-a su učestvovali u raznim obukama koje su značajne za obavljanje poslova u okviru mandata koji ima NMST.

Dana 19. februara 2021. godine, u okviru projekta Saveta Evrope za jačanje kapaciteta javnih institucija u borbi protiv torture, surovog i ponižavajućeg postupanja, održane su konsultacije u vezi sa obukom o praćenju korupcije i preferencijalnom tretmanu u zatvorima.

Predstavnik NMST-a je 6. i 7. maja 2021. godine učestvovao na *online* obuci koju je organizovao Projekat jačanja Institucije ombudsmana za postupanje u predmetima *Amicus curiae*.

Predstavnici NMST-a su od 14. juna do 14. avgusta 2021. godine učestvovali na *online* obuci u organizaciji Evropske unije i Saveta Evrope na temu: „*Prava dece migranata i izbeglica*”.

Članovi NMST-a su 16. i 17. juna 2021. godine učestvovali na obuci Projekta osnaživanja IO-a, u vezi sa različitim aspektima člana 6. Evropske konvencije o osnovnim ljudskim pravima.

Dana 18. juna 2021. godine, u organizaciji Kancelarije Saveta Evrope, održana je video-konferencija između osoblja NMST-a i međunarodno angažovanih eksperata pri čemu su razmotreni različiti aspekti u vezi sa posetom nadzora NMST-a Klinici psihijatrije Univerzitetskog kliničkog centra i Institutu za sudsku psihijatriju u Prištini.

Predstavnici NMST-a su 11. i 12. avgusta 2021. godine učestvovali na obuci u organizaciji Kancelarije Saveta Evrope, na temu: „*Zakon o zaštiti od diskriminacije i uloga Ombudsmana, primena i izazovi*”.

Predstavnici NMST-a su od 8. do 10. septembra 2021. godine učestvovali na obuci za trenere, koju su organizovali Kancelarija Saveta Evrope i Akademija pravde, o Istambulskom protokolu. Obuka namenjena za kosovske institucije (sudije, tužioce, policajce) i za NMST.



Fotografije iz obuke o Istambulskom protokolu, od 8. do 10. septembra 2021. godine

Dana 14. septembra 2021. godine studenti programa „Evropski studenti Master studija: Ljudska prava i demokratizacija“ (EMA), sa sedištem u Beču, Austrija i Veneciji, Italija, posetili su Instituciju ombudsmana i primio ih je Ombudsman, g. Nail Qelaj, zamenice Ombudsmana, gđa Naile Alaj i gđa Marija Radulović. Gospodin Qelaj je govorio o mandatu i aktivnostima IO-a, dok je gđa Naile Alaj predstavila ulogu i mandat NMST-a.

Tim NMST-a je 1. i 2. oktobra 2021. godine učestvovao na obuci na temu: „*Komunikacija sa medijima*“, koju je organizovao IO, uz podršku projekta: „*Podrška Instituciji ombudsmana na Kosovu*“, koji finansira Evropska unija.



Fotografija iz obuke „Komunikacija sa medijima“ – 1. i 2. oktobra 2021 godine.

Predstavnici NMST-a su od 3. do 6. oktobra 2021. godine učestvovali na obuci za trenere, koju su organizovali Kancelarija Saveta Evrope i Akademija pravde, u vezi sa članom 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima.



Fotografija iz obuke od 3. do 6. oktobra 2021. godine

NMST je 1. novembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, održao obuku o nadzoru korupcije u mestima lišenja slobode na Kosovu, na temu: „Korupcija u institucijama lišavanja slobode, identifikacija, prijavljivanje“. Priručnik za obuku za NMST izradili su stručnjaci EK-a.



Fotografija iz obuke održane 1. novembra 2021. godine na temu: „Korupcija u institucijama lišavanja slobode, identifikacija, prijavljivanje”.

NMST je 5. novembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, organizovao međunarodnu konferenciju, kojom prilikom je predstavljen priručnik „Praćenje korupcije i preferencijalni tretman u mestima lišenja slobode - Perspektive KSM-a i NMST-a”.

Svrha konferencije je bila predstavljanje priručnika i diskusija o modalitetima njegove upotrebe u izgradnji kapaciteta mehanizama za praćenje kroz NMST mrežu Jugoistočne Evrope. Konferenciji su prisustvovali i predstavnici NMST-ova iz Mreže NMST-a Jugoistočne Evrope.

Predstavnici NMST-a su 8, 9. i 10. novembra 2021. godine učestvovali na obuci koju je organizovao Savet Evrope, na temu: „Upravljanje stresom i besom i emocionalna samokontrola”.

NMST je 17. i 18. novembra 2021. godine učestvovao na obuci o članu 5. EKLJP-a, koju je organizovao EU Projekat za jačanje IO-a.

NMST je 30. novembra 2021. godine učestvovao na obuci u organizaciji Saveta Evrope o *Veštinama komunikacije*.



Fotografija iz obuke „Veštine komunikacije“, 30. novembra 2021. godine

Dana 13. i 14. decembra 2021. godine NMST, Tužilački savet Kosova, Sudski savet Kosova i Akademija pravde, uz podršku Saveta Evrope, učestvovali su u studijskoj poseti Strazburu (Francuska), gde su posetili Sud. Evropski sud za ljudska prava, gde su se bliže upoznali sa mandatom, radom i drugim aspektima funkcionisanja ovog Suda. Tokom posete održane su i interaktivne sesije sa relevantnim odeljenjima Saveta Evrope.



Fotografija iz studijske posete Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu (Francuska), 13. i 14. decembra 2021. godine.

Međunarodna saradnja

U periodu za koji se izveštava, NMST je nastavio međunarodnu saradnju, učestvujući na sastancima putem video konferencija organizovanih od strane NMST Mreže Jugoistočne Evrope, u Radnoj grupi za azil i migracije Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) i od strane Saveta Evrope.

NMST je takođe nastavio saradnju sa relevantnim međunarodnim organizacijama, odgovarajući na upitnike upućene u vezi sa situacijom lica lišenih slobode i pitanjima koja se odnose na azil i migraciju. Pored toga, NMST je obavio stalnu razmenu informacija sa Evropskim NMST forumom, izveštavajući s vremena na vreme o stanju ljudskih prava lica lišenih slobode i razmenjujući informacije i sa drugim NMST-ima u okviru ove Mreže.

Dana 10. februara 2021. godine NMST je učestvovao na video konferenciji koju je organizovala Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), na kojoj se raspravljalo o zabrinutostima u vezi sa nacrtom Dodatnog protokola Konvencije Ovidea.

NMST je 12. marta 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, putem video konferencije razgovarao o različitim aspektima u vezi sa istragom smrti u zatvorima, sa Ombudsmanom zatvora Severne Irske.

NMST je 19. maja 2021. godine učestvovao na video konferenciji u organizaciji Ombudsmana Hrvatske na temu: „Zločini iz mržnje”.

NMST je 1. juna 2021. godine učestvovao kao član radne grupe inicijative Evropskog foruma nacionalnih preventivnih mehanizama protiv torture, na inauguracionoj konferenciji koju je organizovalo Udruženje za osnivanje međunarodnog centra za obuku za posete mestima lišenja slobode.

NMST je 2. i 3. juna učestvovao na video konferenciji na visokom nivou koju je organizovala Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI), na temu: „*Garantovanje poštovanja ljudskih prava imigranta na granici: uloga KILJP-a*”.

Predstavnici NMST-a su 18. juna 2021. godine održali naredni konsultativni sastanak kao članovi radne grupe u organizaciji Udruženja za osnivanje međunarodnog centra za obuku za posete mestima lišenja slobode.

Predstavnici NMST-a su 21. juna 2021. godine održali naredni konsultativni sastanak kao članovi radne grupe u organizaciji Udruženja za osnivanje međunarodnog centra za obuku za posete mestima lišenja slobode.

Predstavnik NMST-a je 22. juna 2021. godine učestvovao na *online* sastanku u organizaciji Equinet-a, na temu: „*Trenutno stanje, jednakost i nediskriminacija u pristupu zdravstvenoj zaštiti*”.

Predstavnica NMST-a je 28. juna 2021. godine učestvovala na video konferenciji u organizaciji Equinet-a, na temu: „*Usluge zdravstvene zaštite i sistemska jednakost: Pojava izazova*”.

Predstavnici NMST-a su 30. juna 2021. godine učestvovali na video konferenciji u organizaciji Equinet-a, na temu: „*Zajednički rad ka ravnopravnom pružanju zdravstvene zaštite*”.

Predstavnik NMST-a je 7. jula 2021. godine učestvovao na video konferenciji koju je organizovao Specijalni izvestilac OUN-a za ljudska prava i migrante.

Predstavnici NMST-a su 15. jula 2021. godine učestvovali na video konferenciji u organizaciji ODIHR & PRI, na temu: „*Nezavisni nadzor pritvora u zaštiti ljudskih prava u zatvorima prevencijom i suzbijanjem nasilnog ekstremizma i radikalizacije protiv terorizma*”.

Predstavnici NMST-a su 21. jula 2021. godine učestvovali na tematskom sastanku održanom *online*, u organizaciji Kancelarije OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), na temu: „*Organi praćenja posvećeni pitanju rodnog i seksualnog nasilja u pritvoru*”.

Predstavnik NMST-a je 17. septembra 2021. godine učestvovao na virtuelnoj sednici 71. sednice Regionalnog komiteta Svetske zdravstvene organizacije za Evropu (RC71) o zdravlju u zatvorima: „*Rešavanje jaza u javnom zdravstvu kako bi se garantovalo da niko neće biti zlostavljen*”.

Predstavnik NMST-a je od 20. do 22. septembra 2021. godine učestvovao na video konferenciji u organizaciji Evropskog foruma NMST-a, uz sufinansiranje Evropske unije, Saveta Evrope i Odeljenja Saveta Evrope za izvršenje suđenja Evropskog suda za ljudska prava, da razgovaraju o njihovoj efikasnoj primeni presuda Evropskog suda za ljudska prava (Sud) i preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (KSM).

Predstavnik NMST-a je 29. i 30. septembra 2021. godine učestvovao na konferenciji koju je organizovao komesar za osnovna ljudska prava Mađarske (Mađarska je bila predsedavajući Mreže NMST-a Jugoistočne Evrope), na temu: „*Tehnike za intervjuisanje ranjivih grupa*”.

SKRAČENICE

IO	Institucija ombudsmana
NMST	Nacionalni mehanizam za prevenciju torture
EKLJP	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda
SE	Savet Evrope
EKSM	Evropski Komitet za sprečavanje mučenja
MP	Ministarstvo pravde
MZ	Ministarstvo zdravstva
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
PIK	Polijski inspektorat Kosova
KSK	Korektivna služba Kosova
OZZ	Zdravstveno odeljenje kosovskih zatvora
ODAM	Odeljenje za državljanstvo, azil i migraciju
ZVB	Zatvor visoke bezbednosti
KCD	Korektivni centar u Dubravi
PCP	Pritvorski centar u Peći
KCŽ	Korektivni centar za žene u Lipljanu
KCM	Korektivni centar za maloletnike u Lipljanu
KCS	Korektivni centar u Smrekovnici
PCG	Pritvorski centar u Gnjilanu
CPS	Centar za pritvor stranaca
UBKSK	Univerzitetska bolnička i klinička služba Kosova
CMZ	Centar za mentalno zdravlje
DIZ	Domovi za integraciju u zajednici
DBZ	Domovi sa bazom u zajednici
KISP	Kosovski institut za sudsku psihijatriju
HIPN	Hitna i intenzivna psihijatrijska nega
ZIKS	Zakon o izvršenju krivičnih sankcija
UNHCR	(Visoki komesarijat OUN-a za izbeglice)
JRS	Isusova služba za izbeglice, međunarodna katolička organizacija
ENNHRI	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava
ODIHR	Demokratske institucije i ljudska prava
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KCBS	Kosovski centar za bezbednosne studije

**GODIŠNJI IZVEŠTAJ
NACIONALNOG MEHANIZMA
ZA SPREČAVANJE TORTURE**

Br. 5



Republika e Kosovës · Republika Kosovo · Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit · Institucija Ombudsmana · Ombudsperson Institution



ANNUAL REPORT OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM AGAINST TORTURE

No. 5

Prishtina, 2022

Table of contents

Ombudsperson's Foreword	4
CHAPTER I	8
I. National Preventive Mechanism against Torture	8
NPM's visit methodology	9
Visits conducted during 2021.....	10
Correctional Centres, Detention Centres, Detention Centres for Foreigners and Centres for Asylum Seekers, visited in 2021.....	11
Detention Centres and Police Stations visited in 2021.....	11
Visits by officials of the OIK regional offices in places of deprivation of liberty	12
CHAPTER II	14
II. Kosovo Police	14
II-treatment	14
Safeguards	15
Physical conditions	17
III. CORRECTIONAL AND DETENTION CENTRES	20
Restriction of certain rights of prisoners during the COVID-19 pandemic.....	20
Treatment.....	21
Complaints of corruption and favouritism	22
Inter-detainee incidents	22
Accommodation conditions in correctional and detention centres	23
Regime	28
Contacts with the outside world	29
Health care in correctional and detention centres.....	30
Complaints regarding medical treatment	31
Presence of prisoners with mental illness in correctional and detention centres.....	31
Medical examinations for newly arrived prisoners	32
Confidentiality of medical services	32
Staff of correctional and detention centres.....	32
Complaints procedures	33

IV. Reception Centre for Asylum Seekers	34
V. Detention Centre for Foreigners	38
VI. Monitoring operations of forced return through airlines.....	42
Kosovo Forensic Psychiatry Institute	43
VII. Mental health institutions	43
Treatment.....	44
Incidents between patients.....	44
Accommodation conditions	44
Treatment and activities.....	46
KFPI staff	46
Progress in implementing the NPM recommendations.....	46
Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward	47
Treatment.....	48
Accommodation conditions in EPIC.....	48
Treatment and activities in the EPIC	48
Means of restraint	50
Staff.....	50
Incidents	51
Security staff	51
Contact with the outside world	51
Mental Health Centres and Integrated Community Homes	51
CHAPTER III.....	54
VIII. NPM activities and meetings with competent institutions during 2021	54
Trainings for NPM	67
International cooperation	71
ACRONYMS	73

Ombudsperson's Foreword

Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, which has entered into force on 26 June 2015, stipulates that the Ombudsperson acts, *inter alia*, as a National Preventive Mechanism against torture and other cruel, inhuman or degrading treatments or punishments (NPM).

This mechanism was established pursuant to the provisions of the Optional Protocol to the Convention against Torture, which is a part of the legal and constitutional system of the Republic of Kosovo and prevails, in case of conflict, over provisions and laws and other acts of public institutions.

Despite the presence of COVID-19 pandemic in the country, the NPM, during the reporting period, has continued regular and unannounced visits to all places where persons deprived of their liberty are held, always respecting the "Do No Harm" principle and respecting health measures approved by the Government of the Republic of Kosovo and the competent health bodies.

Even in 2021, the competent authorities, depending on the situation with COVID-19, were forced to take various measures to prevent and combat the COVID-19 pandemic. These measures restricted the fundamental freedoms and rights guaranteed by international conventions, the Constitution of the Republic of Kosovo and the legislation in force. Such restrictions of rights and freedoms were undertaken in all institutions of deprivation of liberty in the Republic of Kosovo.

In December 2021, the Ombudsperson published a special report on restrictions of fundamental rights and freedoms due to the COVID-19 pandemic. A special part of this report was dedicated to the restriction of fundamental rights in places where persons deprived of liberty are held.

In this report, among other things, I ascertained that the presence of the pandemic, and the declaration of the same as a global pandemic by the WHO, increased the need for concrete measures by the Government of the Republic of Kosovo, in order to combat and prevent COVID- 19.

The protection of public health is an obligation of all competent authorities and citizens of a country. Through this report, the Ombudsperson found that the restriction of certain rights and freedoms of persons deprived of their liberty was necessary, proportionate, based on local laws, and pursuant to recommendations of competent health institutions of the country and WHO, as well as other international organizations, which monitor the observance of the rights of persons deprived of their liberty.

Thus, during the reporting period, the NPM conducted 62 visits to all places where persons deprived of their liberty are held. Of these, 42 were general visits, 16 *ad-hoc* visits, 3 follow-up visits and 1 visit to Prishtina International Airport in the framework of monitoring operations of forced return from Switzerland, in cooperation with the Swiss National Commission for Prevention of Torture.

The NPM has noted progress in achieving national and international standards for the adequate and humane treatment of persons deprived of their liberty. However, more work remains to be done, especially within the re-socialization domain.

Prisoners with mental illness continue to be a serious challenge for detention and correctional centres, due to the lack of capacity to accommodate prisoners of this category within relevant health institutions.

During this period, I have noticed the authorities' commitment to avoid this shortcoming, by dedicating an allocated budget, space and by starting the recruitment of necessary staff to work in Ward D of the Correctional Centre in Dubrava, where accommodation and treatment of prisoners with special needs is planned. I herein welcome the commitment of the competent authorities in order to avoid this situation, and that the treatment of prisoners of this category be in accordance with international standards and local legislation. The NPM will continue to play its constructive role in this regard, through monitoring visits and

constructive dialogue with the competent authorities in order to improve respect for the fundamental rights of persons deprived of their liberty.

Even during this period, the strong support of the Council of Europe for strengthening the capacity of the NPM to prevent and combat torture and inhuman and degrading treatment continued, supporting field visit, consultations with prominent international experts regarding the findings from the visits, as well as through various activities (roundtables, conferences, etc.) with the competent authorities to discuss the main challenges in respecting the fundamental rights of persons deprived of their liberty. Support has also continued through relevant trainings for the NPM provided by the EU Support for the Ombudsperson Institution Project.

Finally, I would like to thank all the competent institutions of the Republic of Kosovo, which at all times respected the legal mandate of the NPM and cooperated effectively with the NPM during this period, as well as our international partners, the Council of Europe and the EU Support for the Ombudsperson Institution Project, for the continuous support.

Naim Qelaj
Ombudsperson

CHAPTER I

I. National Preventive Mechanism against Torture

Republic of Kosovo is not a signatory party to the United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and the Optional Protocol to this Convention, since it is not yet a member of the United Nations. However, Article 22 of the Constitution of the Republic of Kosovo determines that human rights and fundamental freedoms guaranteed by international agreements and instruments are guaranteed by this Constitution. These international agreements and instruments are directly applicable in the Republic of Kosovo and prevail, in case of conflict, over the provisions of laws and other acts of public institutions. United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment is among the conventions foreseen within this Article, a convention adopted on 10 December 1984 and entered into force on 26 June 1987.¹

Whereas, on 18 December 2002, the United Nations General Assembly, at its fifty-seventh (57) session, with the Resolution A/RES/57/199, adopted the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. This protocol entered into force on 22 June 2006.² The main purpose of the protocol in question is to establish a system of regular visits, undertaken by independent international and national bodies in places

1 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, at: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>.

2 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, at: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

where persons deprived of their liberty are held, with the aim of preventing torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment.³

Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, which entered into force on 26 June 2015, stipulates, in Article 17, paragraph 1, that the Ombudsperson acts as National Preventive Mechanism against Torture and other Cruel, Inhuman and Degrading Treatments or Punishments (hereinafter NPM).⁴

Regular and unannounced visits to all places where persons deprived of their liberty are held, including police detention, detention on remand, stay at health institutions, customs detention, detention at immigration centres and every other place when it is suspected that there are violations of human rights and freedoms, are duties of the NPM defined by law.⁵

Law on Ombudsperson stipulates that, when exercising functions of the NPM, the Ombudsperson and his/her representatives shall have the right to access information about the health status of any person held in places of deprivation of liberty, including access to relevant medical records, as well as, with consent of the person, they shall be entitled to access to his/her personal data.⁶ NPM was officially established by the decision of the Ombudsperson on 16 January 2016.

NPM's visit methodology

NPM's visit methodology consists of observation, documentation and interviewing of the persons deprived of liberty, correctional and police officers as well as healthcare providers. Article 17 of the Law on Ombudsperson stipulates that NPM conducts unannounced visits to places where persons deprived of their liberty are held. This methodology includes preparation of the visit, determination of the type of the visit, as well as actions taken upon arrival at the institution being visited.

3 Article 1 of the Optional Protocol to the Convention against Torture.

4 Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, Article 17, paragraph 2.2.

5 Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, Article 17, paragraph 2.

6 Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, Article 17, paragraph 4.

The final meeting with the head of the institution focuses on the most important concerns, such as: relations between personnel and the prisoners, incidents amongst prisoners, accommodation conditions, inadequate health care, and failure to apply the procedural safeguards (access to the defense counsel, the right to health services, contacts with family, etc.). During the final meeting, the monitoring team uses constructive language and respects the work of the institution's officials.

NPM's composition in 2021

NPM's current composition is multidisciplinary and in compliance with the provisions of the Law No. 05/L-019 on Ombudsperson, which foresees that NPM shall contain personnel coming from different fields, including law practitioners, doctors, psychologists and social workers with experience in this field. The current composition of the NPM is as follows:

Deputy Ombudsperson, in charge of the NPM.

NPM Director.

Senior Legal Advisor for Prevention of Torture.

Legal Advisor for Prevention of Torture.

Advisor-Doctor.

Advisor-Psychologist.

Advisor-Social Worker.

Visits conducted during 2021

During the reporting period, due to the outbreak of the COVID-19 pandemic worldwide, NPM from time to time was forced to change the methodology of the visits to adapt to the situation with COVID-19 in the country, based on the "Do No Harm" principle.

Thus, during the reporting period, the NPM conducted 62 visits to all places where persons deprived of their liberty are held. Of these, 42 were general visits, 16 *ad-hoc* visits, 3 follow-up visits and 1 visit to Prishtina International Airport in the framework of monitoring operations of forced return from Switzerland, in cooperation with the Swiss National Commission for Prevention of Torture.

The NPM has constantly contacted the prisoners via telephone numbers which are found in all places of deprivation of liberty (80 calls were made to prisoners), and through the complaint boxes set up by the Ombudsperson Institution, which are accessible only by the OIK staff, as well as through their family members and other sources. Moreover, the NPM had constant communication with the competent authorities via official e-mail, phone, as well as through direct contacts in certain cases.

During the reporting period, the NPM visited the following institutions:

Correctional Centres, Detention Centres, Detention Centres for Foreigners and Centres for Asylum Seekers, visited in 2021

Institution visited	No. of visits
1. Correctional Centre in Dubrava	3
2. Correctional Centre in Smrekonica	1
3. Correctional Centre for Women - Lipjan	1
4. Correctional Centre for Juveniles - Lipjan	2
5. Detention Centre in Peja	1
6. Detention Centre in Mitrovica	1
7. Detention Centre in Gjilan	1
8. Detention Centre in Prishtina	8
9. Detention Centre in Prizren	1
10. High Security Prison	4
11. Detention Centre for Foreigners - Vranidoll	1
12. Centre for Asylum Seekers - Magure	3
13. Centre for Asylum Seekers - Mitrovica	1
14. Centre for Asylum Seekers - Vranidoll	2

Detention Centres and Police Stations visited in 2021

Institution visited	No. of visits
1. Regional Detention Centre in Prishtina	4
2. Police Station in Peja	2
3. Police Station in Deçan	1
4. Police Station in Klina	1
5. Police Station in Istog	1
6. Police Station in Mitrovica-South	1
7. Police Station in Lipjan	1
8. Police Station in Malisheva	1
9. Police Station in Gjilan	1
10. Police Station in Viti	1
11. Police Station in Kamenica	1
12. Police Station in Ferizaj	1
13. Police Station in Shterpce	1
14. Police Station in Rahovec	1
15. Police Station in Shtime	1
16. Police Station in Suhareka	1
17. Police Station in Prishtina-North	1
18. Police Station in Vushtrri	1
19. Police Station in Prizren	1

Mental health and social care institutions visited in 2021

Institution visited	No. of visits
1. Forensic Psychiatry Institute	2
2. Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward	2
3. Community-Based Home in Deçan	1
4. Community-Based Home in Kamenica	1
5. Integrated Community Home in Peja	1
6. Integrated Community Home in Prizren	1
7. Home of Elderly People in Gurrakoc	1

Visits by officials of the OIK regional offices in places of deprivation of liberty

During the reporting period, in addition to the NPM, visits to places of deprivation of liberty were also made by officials from the regional offices of the OIK in North and South Mitrovica, Peja, Gjilan, Ferizaj, Prizren and in the police stations of the Gjakova region. During 2021, the officials of the regional offices, every month, regularly opened the complaint boxes in order to address the individual complaints of those deprived of their liberty.

Reports with recommendations published during 2021

During the reporting period, the NPM has published 13 reports with recommendations after visits to places of deprivation of liberty. Through these reports, the NPM has addressed 46 recommendations to the competent institutions in order to advance the fundamental rights of persons deprived of their liberty.⁷

So far, the competent authorities have implemented 9 recommendations fully, 2 recommendations have been partially implemented, while 35 are pending implementation. All responses of the competent authorities were positive and in the spirit of mutual cooperation, recognizing the need to implement the recommendations and the will to improve respect for the fundamental rights of those deprived of their liberty.

Regarding visits to Detention Centres, Police Stations, Detention Centres for Foreigners and Centres for Asylum Seekers, the NPM has published reports with recommendations, as follows:

⁷ All reports with recommendations published in 2021 can be found at: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-mkpt-1/>.

Report with recommendations for the visit to:	Date of publication
1. Correctional Centre in Dubrava	22 April 2021
2. Correctional Centre in Smrekonica	18 October 2021
3. Correctional Centre for Women and Juveniles in Lipjan	23 December 2021
4. Detention Centre in Peja	7 September 2021
5. Detention Centre in Mitrovica	18 October 2021
6. Detention Centre in Gjilan	15 December 2021
7. Detention Centre in Prishtina	1 December 2021
8. Detention Centre in Prizren	1 December 2021
9. High Security Prison	14 July 2021
10. Detention Centre for Foreigners – Vranidoll	13 April 2021
11. Centres for Asylum Seekers	23 February 2021
12. Raport për vizitat në stacionet policore: Pejë, Istog, Klinë Deçan	27 gusht 2021
13. Raport për vizitat në stacionet policore: Gjilan, Prizren, Ferizaj, Lipjan, Shtime, Shtërpce, Rahovec, Kamenicë, Viti, Suharekë, Malishevë.	22 dhjetor 2021

Cooperation with visited institutions

During the NPM's visits to the institutions where persons deprived of their liberty are held, to mental health and social care institutions, the officials of the visited institutions provided the monitoring team with full cooperation and immediate access. The team immediately had access to all visited premises. The team was provided with all information necessary to carry out the task and was given the opportunity to have interviews with detained, detained on remand and convicted persons, without the presence of correctional officers, police officers, health personnel and psychiatric institutions' and social care personnel.

CHAPTER II

II. Kosovo Police

II-treatment

During the visits to places of deprivation of liberty managed by the Kosovo Police, the NPM received no complaints from arrested or detained persons at the time of the visit in terms of physical ill-treatment or failure to respect the fundamental rights guaranteed to persons deprived of their liberty by the Constitution of the Republic of Kosovo, Law No. 04/L-076 on Police, Criminal Procedure Code and international standards for the protection of fundamental rights of persons deprived of their liberty.

Also, during the reporting period, in the visits to detention and correctional centres, the NPM did not receive any credible complaints from detainees about ill-treatment or failure to respect the fundamental rights during the period they were arrested or detained by the Kosovo Police.

In 2021, Ombudsperson Institution has registered 5 cases for investigation against

the Kosovo Police upon receiving allegations of citizens that they have been physically abused.⁸

In general, the NPM, based on the visits made during this year and previous visits, the review of complaints received, as well as ex-officio investigations, considers that there is no systematic or widespread physical ill-treatment by the Kosovo Police, but these are isolated cases.

Safeguards

The rights of persons arrested by the Kosovo Police are defined and guaranteed by the Constitution of the Republic of Kosovo, the Criminal Procedure Code, the Law on Police and international instruments included in the Constitution of the Republic of Kosovo.

Article 13 of the Criminal Procedure Code stipulates that any person deprived of liberty shall be notified promptly, in a language which he or she understands, of the right to legal assistance of his or her choice, of the right to notify a family member or another appropriate person about the arrest, and that these rights apply throughout the time of deprivation of liberty.

⁸ **Case 495/2021**, the complainant complained of ill-treatment by the Kosovo Police, and after the investigation it was found that the complainant's complaint is unfounded and was closed according to Article 22, para. 1 of the Law on Ombudsperson. **Case 311/2021**, the complainant complained of ill-treatment by the Kosovo Police. The NPM was informed by the Police Inspectorate of Kosovo (PIK) that the case for disciplinary treatment was referred to the Directorate for Internal Investigations & Past Verification of the Kosovo Police, as the PIK, during the investigation, did not find elements of a criminal offense. **Case 196/2021**, the complainant complained of ill-treatment by the Kosovo Police. PIK informed the NPM that the case was processed with a criminal report in the Basic Prosecution. **Case 100/21**, the complainant complains of ill-treatment by the Kosovo Police. PIK informed the NPM that the complainant's case was processed with a special report to the Basic Prosecution in Prizren. **Case 24/21 OIK/KP**, ex officio case, related to the arrest of members of the Social Democratic Party, who were arrested during a protest. The NPM was informed by the PIK that this case is still under investigation. Also, according to the PIK, regarding this case, an official who managed the police actions was suspended, and at the same time, an administrative procedure for command responsibility was initiated against him.

With regard to notification of arrest, Article 168 of the Criminal Procedure Code further stipulates that an arrested person has the right to notify a family member or another appropriate person of his or her choice about the arrest and the place of detention, immediately after arrest; the notification of a family member or other person regarding the arrest may be delayed for up to twenty-four (24) hours where the state prosecutor determines that the delay is required by the exceptional needs of the investigation of the case. This delay does not apply in the case of minors.

According to the Law on Police⁹, the right to notify the family or other person of the arrest also applies to persons who are in “*temporary police custody*” for the purpose of identification or for their own protection and the protection of others.

According to the Criminal Procedure Code, Article 13, paragraph 2.3, Article 163, paragraph 2, Article 164, paragraph 5, against suspects stipulates that the time of police detention in detention centres should not exceed forty-eight hours (48) from the time of the arrest, unless the pre-trial judge orders otherwise. According to Article 60 of the Juvenile Justice Code, the detention of a juvenile cannot exceed a period of twenty-four (24) hours, and after the expiration of this period, the police shall release the juvenile, unless a juvenile judge has ordered detention on remand.¹⁰

Regarding the right to defense counsel, a detained/arrested person, under Article 166 of the Criminal Procedure Code, has the right to immediate assistance of a defense counsel of his or her own choice upon arrest.¹¹ However, if the arrested person does not engage a defense counsel for him or her, he or she shall be provided with a defense counsel at public expense.¹²

Also, a detained person may waive the assistance of a defense counsel, this right may be waived pursuant to Article 53, paragraph 3 of the Criminal Procedure Code: “*The right to the assistance of a defense counsel may be waived, except in cases of mandatory defense, if such waiver is made following clear and complete information on his right to defense being provided. A waiver must be in writing and signed by the suspect or the defendant and the witnessing competent authority conducting the proceedings, or made orally on video- or audio-tape, which is determined to be authentic by the court*”.

Persons under the age of eighteen (18) may waive the right to the assistance of defense counsel with the consent of a parent, guardian or a representative of the Centre for Social Work, except that in cases of domestic violence involving the parent or guardian, such parent or guardian may not consent to the waiver of such right¹³.

In this regard, the NPM notes that the European Committee for the Prevention of Torture (hereinafter: CPT), in the report on the visit to the Republic of Kosovo, published in October 2021, expressed concern about this provision of the Criminal Procedure Code (Article 53, paragraph 3) and recommended to the competent authorities that the juvenile shall never be subject to police interrogation or make any statement without the presence of defense counsel or a trusted adult.¹⁴

9 Law on Police, Article 20.

10 Juvenile Justice Code, Article 60.

11 Criminal Procedure Code, Article 166, paragraph 1.

12 Criminal Procedure Code, Article 166, paragraph 2.

13 Criminal Procedure Code, Article 53, paragraph 5.

14 For further information, see the report in question, in particular paragraph 32 at: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo->.

Regarding the right of arrested/detained person to medical examination, Article 169 of the Criminal Procedure Code stipulates that the arrested/detained person has the right to medical examination, upon request, to be examined by a doctor or dentist of his or her own choice.¹⁵ Also, if an arrested person displays signs of mental illness, the police may immediately order an examination by a psychiatrist.¹⁶

Whereas, if the arrested person is a foreign national, according to Article 167 of the Criminal Procedure Code, he or she has the right to notify and to communicate orally or in writing with the embassy, liaison office or the diplomatic mission of the state of which he or she is a national, or with the representative of the competent international organization, if he or she is a refugee or is otherwise under the protection of an international organization¹⁷.

NPM did not receive complaints from arrested and detained persons during the visits to the above-mentioned police stations, whom it has interviewed, for non-compliance of these fundamental rights, which are guaranteed by the Constitution of the Republic of Kosovo, Law No. 04/L-076 on Police, the Criminal Procedure Code and international standards for the protection of the fundamental rights of persons deprived of their liberty.

On 1 October 2020, the Kosovo Police approved the Standard Operating Procedures, the purpose of which is to create a basic document, which defines the rules and procedures of police work, which shall be in accordance with the Constitution of the Republic of Kosovo and laws in force, in order to respect the human rights of persons detained and held in detention centres.

The NPM welcomes the approval of this important document by the Kosovo Police. This document refers to the international and domestic standards of fundamental human rights of persons deprived of their liberty and of detainees held in detention centres.

Moreover, during the visits to the above-mentioned police stations, no problems were reported in terms of ensuring a defense counsel in cases of arrests or detentions, as well as a social worker or in the provision of health care, as fundamental rights guaranteed by local legislation in force and by international standards on the fundamental rights of persons deprived of their liberty.

Physical conditions

The Standard Operating Procedure, which was adopted by the Kosovo Police in October 2020, stipulates that detention centres shall comply with the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter: ECHR) and the recommendations of the CPT, based on the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.¹⁸

Regarding the physical conditions in the detention centres within the police stations, the NPM, during the visits carried out in 2021, has noticed that most of the visited police stations, in terms of space, natural and artificial lighting, and hygiene, meet the necessary conditions for accommodation of detained persons.

¹⁵ Criminal Procedure Code, Article 169, paragraph 1.

¹⁶ Criminal Procedure Code, Article 169, paragraph 4.

¹⁷ Criminal Procedure Code, Article 167, paragraphs 1 and 2.

¹⁸ Kosovo Police, Standard Operating Procedures for Detention Centres, DDO-04/0121/2016, point 1.6, page 4.

However, the NPM, during the visit to the **Police Station in Deçan, on 26 May 2021**, has noticed that there are no changes compared to the observations made in previous visits. Cells where detainees are held do not have enough natural light, but they do have enough artificial light. Lamps inside cells are still a concern because detainees can take them, i.e. those who eventually intend to perform any action harmful to them and others.

The NPM also visited the interview rooms at the Police Station in Deçan, and the physical conditions in these rooms were not good, the inventory was demolished and outdated. In general, the NPM noted that the police station facility needs renovations and inventory, in order to create better working conditions for police officers.

The NPM also noticed that the electrical system in the Detention Centre at the Police Station in Deçan had problems, as the lights were turning on and off on their own. The NPM, through the report with recommendation published on 27 August 2021, among others, recommended the Kosovo Police to carry out the necessary renovations within this detention centre.

Regarding this recommendation, the Kosovo Police, on 24 September 2021, informed the NPM that actions have been taken based on these recommendations, and other actions are planned as well, according to which interventions are foreseen in the Detention Centre at the Police Station in Deçan, in order to provide adequate ventilation and artificial lighting, as well as to fix the electrical system and other deficiencies identified so far.

The NPM, during the visit to the detention centre at the **Police Station in Malisheva**, has noticed that certain renovations are needed due to damages. Also, the NPM, even at the **Police Station in Prizren**, has noticed that the detention centre is damaged and in need of renovation, and the mattresses in the Detention Centre in Prizren are very old and broken. The NPM informed the competent authorities about this finding through the report with recommendations, published on 22 December 2021.

At the Police Station in Shterpce, NPM has noticed that immediate renovations are needed as the physical conditions in the station do not provide an adequate working environment for police officers, or for work in pairs. Based on the above findings, the NPM has recommended to the Kosovo Police to make the necessary renovations in these detention centres. Also, during the visit at the **Detention Centre at the Police Station in Gjakova**, it was noticed that the inner walls (corridors) have moisture, the cells smell bad, while the police officer stated that the renovation of the Detention Centre is expected to take place.

The NPM considers that all deficiencies observed should be avoided so that the physical conditions of accommodation in all detention centres are in accordance with international standards for basic human rights and applicable legislation in the Republic of Kosovo.

In all visited stations, the NPM has noticed that detainees are not supplied with personal hygiene items. Also, not all detention centres provide detainees with sheets for beds. The NPM, based on these findings, recommended to the Kosovo Police that detainees be provided with hygiene items and sheets. On 27 September 2021, the Kosovo Police informed the NPM that in September the detainees were supplied with hygienic items and sheets.

Through the previous report with recommendations, published in 2020, and the report published on 27 August 2021, the NPM recommended that a call system be installed in all

detention rooms, so that detainees can communicate more easily with police officials in case of need. Kosovo Police, on 27 September 2021, informed the NPM that the Kosovo Police has purchased 86 bells which will be installed in 86 units of detention centres nationwide. However, the NPM during the conducted visits noticed that none of the visited stations had a call system.

In terms of medical services, as a fundamental right, persons who are arrested or detained by the police have these services provided by public institutions, such as: Family Medicine Centres and University Clinical Centre, depending on the needs for treatment. The NPM did not receive any complaints from the interviewees for non-compliance with this right. Also, from the reviewed documentation it was noticed that the police have recorded in their personal files the notice for the right to have medical services.

Through visits during the reporting period, but also during previous visits, the NPM has noticed that in no Police Detention Centre **detainees were offered access to fresh air if they were detained for more than 24 hours**. In this regard, the NPM notes that the basic domestic legislation does not contain provisions which guarantee detainees access to fresh air if they remain in detention for more than 24 hours.

Whereas, the SOP, item 1.13 (PROCEDURES) stipulates that detainees who stay in detention for more than 24 hours must be provided with fresh air for at least one hour if the infrastructural conditions of the Detention Centre allow this. Through official letters sent earlier, after receiving the recommendation, the Kosovo Police has informed the NPM that due to the infrastructure, it is currently not able to offer detainees access to fresh air.

Also, the CPT, in the published standards for police detention, emphasizes the importance of going out into the fresh air for persons who stay in police detention for more than 24 hours, whenever possible.¹⁹

Regarding the right to file a complaint as regards their treatment by the Kosovo Police, detainees have the right to file a complaint at the Police Station where they are being held, as well as at the Police Inspectorate of Kosovo (hereinafter: PIK). In addition, the arrested persons may file a complaint with the Ombudsperson. In order to provide easier access to the services of this institution and to enable the arrested persons to file complaints in a confidential manner, the Ombudsperson has installed complaint boxes in police stations where there are cells for detaining those arrested.

The Ombudsperson also has regional offices in every city in Kosovo, and regional officials visit police stations, open complaint boxes, and handle individual complaints. In addition, all police stations can be visited without notice by non-governmental organizations, which sign agreements with the Kosovo Police to monitor compliance with the fundamental rights of persons arrested or detained by police.

¹⁹ European Committee for the Prevention of Torture, Standards in respect of Police Custody, General Report 12, paragraph 47, Strasbourg, 2002. See: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

III. CORRECTIONAL AND DETENTION CENTRES

Restriction of certain rights of prisoners during the COVID-19 pandemic

Even during the reporting period, due to the COVID-19 pandemic, some rights of prisoners, which are guaranteed by the Constitution of the Republic of Kosovo, by Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions (hereinafter: LEPS), by other relevant laws and international standards for the rights of prisoners, depending on the situation with COVID-19, were restricted and restored after improvement of the situation with COVID-19. These rights are generally the right to contacts with the outside world, the conduct of family visits and free visits, the development of various activities within prisons, such as: the rights to sports activities, work, training and education, as well as the right to religious freedom in certain aspects (prayer in congregation).

Regarding the restrictions of the fundamental rights of persons deprived of their liberty, the Ombudsperson, on 10 December 2021,

published the report with recommendations²⁰, in which he stated that the appearance of the pandemic and its declaration by the WHO as a pandemic of global proportions, raised the need for concrete measures to be taken by the Government of the Republic of Kosovo in order to combat and prevent COVID-19.

The protection of public health is the obligation of all competent authorities and citizens of a country. Through this report, the Ombudsperson found that the restriction of certain rights and freedoms of persons deprived of their liberty was necessary, proportionate, based on local laws, the recommendations of the competent health institutions of the country and the recommendations of WHO, as well as other international organizations, which monitor the observance of the rights of persons deprived of their liberty.

Through the report in question, the Ombudsperson recommended to the competent institutions, as follows:

- Decisions on restrictions of the rights of prisoners should have legal support and basis in the provisions of the LEPS and in the Administrative Instruction on House Rules in Correctional Institutions.
- Communication of prisoners through SKYPE and other online means should be regulated by concrete legal acts.
- Contact and communication with the defense counsel should be guaranteed even in pandemic times and ensure that this contact is maintained in a secure and confidential manner.

Treatment

During visits to correctional centres and detention centres in 2021, the NPM did not receive credible complaints of physical ill-treatment or excessive use of physical force by correctional officers. Overall, the NPM has observed good communication and relations between prisoners and correctional officers.

20 Report with recommendations of the Ombudsperson, Health Emergency and the impact of the COVID-19 pandemic on human rights in the Republic of Kosovo, published on 10 December 2021, The rights of persons deprived of liberty and the impact of the COVID-19 pandemic, from the point of view of NMPT, Chapter VII, p. 57. See at: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>.

However, the NPM, through family members, in the office of the Ombudsperson Institution has received two complaints with allegations of physical ill-treatment in the Detention Centre in Gjilan.

The NPM has reviewed cases by reviewing relevant documentation and interviewing prisoners. The NPM noted that in the case of D.O., the authorities of the Detention Centre in Gjilan conducted an internal investigation into these allegations and concluded that there was no excess of force by the correctional officers against the detainee D.O. The NPM was notified by the Detention Centre in Gjilan that the pre-trial judge and the Kosovo Correctional Service were informed about this.

Whereas, regarding the complaint of the complainant H.S. against the correctional officers of the Detention Centre in Gjilan for physical ill-treatment, the NPM requested official information from the DCGJ and was informed that this case was investigated and reprimands were issued against the correctional officers for degrading treatment to detainee H.S.

Complaints of corruption and favouritism

During a visit to the **Correctional Centre** in Dubrava (hereinafter: CCD), the NPM received from prisoners allegations of corruption and favouritism, involving not only correctional staff but also health staff. According to these allegations, based on a certain payment of money, or in any other way, prisoners can benefit from favourable treatment in terms of opportunities to work, family visits, temporary removal from the institution, medical treatment, etc. The NPM also received a number of allegations from prisoners that certain prisoners of certain categories were treated favourably compared to other prisoners.

Regarding these allegations, the NPM has noted the efforts of the Ministry of Justice and the Kosovo Correctional Service (KCS) to combat these phenomena. There were also cases of arrests and convictions of correctional officers who were found to have committed disciplinary offenses or to have committed criminal offenses related to corrupt practices.

Even through this report, the NPM, while not prejudicing whether such allegations are true or not, considers that the management of the CCD and the competent bodies of the KCS should conduct comprehensive and independent investigations whenever there are allegations of corruption and favouritism. The authorities in question need to step up their efforts to combat these phenomena through preventive measures, education and the application of adequate sanctions.

Inter-detainee incidents

During the reporting period, there were generally no serious incidents between prisoners. NPM, during the visits and through official communication with the competent authorities, has noticed that these incidents are evidenced in the relevant forms, in other administrative documents, as well as in the adequate protocols of the health units. Furthermore, based on official notifications and documentation received by the Ombudsperson Institution from the authorities, internal investigations and, in certain cases, investigations by the Kosovo Police were conducted, disciplinary measures were imposed based on the findings of the disciplinary commissions, as well as measures were taken to ensure the physical safety of prisoners.

Accommodation conditions in correctional and detention centres

Article 3 of Law No. 05/L-129 on Amending and Supplementing the Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions explicitly states: “*The premises in which a convicted person lives and works must be of sufficient space for each convicted person to have at a minimum eight (8) square meters of space for single cells and four (4) square meters for the convicted persons in joint cells, and an adequate amount of natural and artificial lighting for work and reading, heating and ventilation.*”

During the visit to the **Correctional Centre for Women (CCW) and Correctional Centre for Juveniles (CCJ) in Lipjan**, the NPM noticed that the cells accommodating prisoners in the CCW and juveniles detained in the CCJ have sufficient natural and artificial lighting, and have no moisture. Regarding the living space for prisoners, the NPM noted that the available space is in accordance with the provisions of the LEPS and the standards set by the CPT. Also, the NPM, during the visit, did not notice overcrowding in these two centres.

However, the NPM, during the visit, based on its observations and the complaints of the prisoners, noticed that in the CCW there were 6 shower cabins available to the prisoners, but only 2 were operational. Also, as a result of the technical condition, very hot water came out of the shower and the prisoners were forced to find alternative forms of having a shower, heating the water in their cells. In this regard, the NPM, through the report with recommendations, published on 23 December 2021, recommended to the Ministry of Justice to make technical adjustments to the showers so that they can be used adequately by prisoners.

During the visit to the **Correctional Centre in Dubrava**²¹, the NPM has noticed that the number of prisoners was significantly reduced due to the COVID-19 pandemic. Thus, 572 prisoners were present during the visit, while the official capacity of the CCD is 1030. The NPM has noted that accommodation conditions can generally be considered in accordance with the LEPS and international standards on the rights of prisoners, except in wards 2, 3 and 5, where the NPM has noticed that certain renovations are needed, while in some cells moisture had penetrated.

The NPM has paid special attention to the conditions of accommodation of prisoners who have been disciplined for solitary confinement due to disciplinary violations. The NPM has noticed that the accommodation conditions in these cells are in accordance with the standards set by the LEPS and the standards set by the CPT.

The NPM noted that prisoners at the **Correctional Centre in Dubrava** were generally supplied with new mattresses and blankets, as well as sheets, which in the past was a serious issue, as the previous mattresses were of poor quality and had moisture.

However, the NPM has encountered cases where prisoners were not yet supplied with mattresses, sheets and blankets. In this regard, the NPM immediately expressed concern to the competent officials, who informed the NPM that there is no shortage of supplies in this regard and that this shortcoming will be eliminated as soon as possible. During the follow-up visit to this centre, on 25 November 2021, the NPM was informed that Ward 2 was closed due to renovations and that new renovations are expected in 2022.

21 NPM, Report with recommendations on the visit to Correctional Centre in Dubrava, published on 22 April 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-me-rekomandime-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendre-korrektuese-ne-dubrave/>.

In the report on the visit to the **Detention Centre in Peja**²² (DCP), NPM, regarding the accommodation conditions in this centre, has noticed that the cells, in terms of lighting and ventilation, are neither in accordance with LEPS²³ nor with the standards set by the CPT.²⁴

During the visit, the NPM noticed that the prisoners' rooms were whitewashed, as part of the efforts to create better accommodation conditions for the prisoners. However, despite the whitewashing, some rooms still had moisture. The NPM has been informed that this centre has been supplied with new mattresses, sheets and pillows. Prisoners could take a shower twice a week, while those who were engaged at work could take a shower every day. However, the NPM has noticed that the areas where prisoners take a shower and the sanitary facilities are in very poor condition and need immediate renovation.

Even through this report, the NPM has reiterated the recommendation that the conditions of accommodation in the DCP, while this centre is in use, shall be in accordance with the standards set out in the LEPS; with the standards of the CPT and other international standards for the protection of the rights of prisoners.

Regarding this recommendation, on 16 September 2021, the Ministry of Justice informed the NPM that it plans to build a new facility for this institution in a not too distant future and that this ministry intends to guarantee the minimum standards provided by applicable legislation in the Republic of Kosovo, the standards of the CPT and other international instruments applicable in the Republic of Kosovo.

In the report with recommendations on the visit to the **High Security Prison**²⁵ (HSP), the NPM has emphasized that in general the accommodation conditions are at a satisfactory level in most of the wards and other spaces, in terms of space, cleanliness, as well as access to natural and artificial light. All cells have TVs, separate toilets and prisoners can take showers whenever they want. In addition, the cells are equipped with beds, sheets, desks, chairs and a call system.

However, the NPM has noticed that the floors in Ward 2 (wings D and E in the corridors and across the cells) have been severely damaged. Through the report on the visit to HSP, the NPM reiterated the recommendation to take action to avoid damage to the floors in the corridor and some cells in Ward 2. On 1 September 2021, the director of HSP informed the NPM that the floor of Ward 2 is being renovated and the renovations on the second floor have been completed.

In the report with recommendations on the visit to the **Correctional Centre in Smrekonica** (CCS)²⁶, the NPM noted that in general, in terms of size and natural and artificial lighting, most of the cells where the convicts were accommodated complied with the standards

22 NPM, Report with recommendations on the visit to Detention Centre in Peja, published on 3 September 2021. For more, see: <https://oik-rks.org/2021/09/04/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-peje/>.

23 Article 3 of Law No. 05/L-129 on Amending and Supplementing the Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions.

24 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, see: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

25 NPM, Report with recommendations on the visit to the High Security Prison, published on 14 July 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/07/28/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-burgun-e-sigurise-se-larte/>.

26 NPM, Report with recommendations on the visit to the Correctional Centre in Smrekonica, see at : <https://oik-rks.org/2021/10/18/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-korrektuese-nem-smrekonice/>

set by the CPT²⁷ and by the LEPS.²⁸ In addition, the ward which was hitherto used as quarantine following the outbreak of the COVID-19 pandemic is now available to prisoners for housing and will provide even more living space for prisoners.

The NPM noticed that on the second floor of the building, it is necessary to renovate the roof, from where the atmospheric precipitation leak and in some cells the penetration of moisture in the ceilings was noticed. In this regard, the NPM again recommended to the Ministry of Justice to renovate the roof of the ward where convicts are accommodated. On 3 November 2021, the Ministry of Justice informed the NPM that it is aware of the need for urgent renovation of the roof on the second floor and that planning for renovation has been made, preferably within 2021.

In the report on the visit to the **Detention Centre in Prishtina**²⁹, in terms of accommodation conditions, the NPM has noticed that the cells where prisoners are accommodated have sufficient natural light, living space, which goes beyond the standard set by the LEPS and the standards set by the CPT. The NPM also noted that there were adequate cells available to prisoners with disabilities. However, some cells lack adequate furniture to store things. Through the aforementioned report, the NPM recommended to the Ministry of Justice to supply the prisoners' cells with the necessary furniture to store their belongings. The Ministry of Justice responded that the KCS has started in December 2021 the procedures for supplies of necessary furniture and inventory and that such a recommendation is also in the report of the CPT on the visit to the Republic of Kosovo in 2020.

Furthermore, the NPM noted that several renovations were carried out in order to avoid damage to certain parts of this centre, as, although it is a new facility, it faced numerous infrastructural problems immediately after its commissioning.

In the report on the visit to the **Detention Centre in Prizren**³⁰, the NPM noticed that the cells where the detainees were staying had sufficient natural and artificial lighting and had no moisture. Regarding the living space for prisoners, the NPM, as in the previous report with recommendations, finds that the living space, in some cells, is not in accordance with the provisions of the LEPS nor with the standards set by CPT. The NPM has noticed that not all cells are supplied with new mattresses. Thus, in some cells the mattresses are outdated and have not been replaced for a long time and, as a result, in some beds moisture has penetrated. Through the report with recommendations after the visit, the NPM recommended to the Ministry of Justice that this centre be fully supplied with new and quality mattresses. The Ministry of Justice, regarding this recommendation, through an official letter informed the NPM that, at the end of November 2021, the centre was supplied with 70 mattresses, 70 pillows, 140 fire blankets and that procedures have been initiated for another 20 mattresses for the needs of this centre.

The NPM received complaints from some foreign nationals about the lack of clothing. Foreign nationals, who practice the Islamic religion, claimed that due to the lack of adequate clothes, they are not able to perform the prayer according to the Islamic religious provisions. In this regard, the NPM notes that Article 41, paragraph 1 of the LEPS explicitly

27 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, see: <https://rm.coe.int/16806cc449>.

28 Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions, Article 36, paragraph 2.

29 NPM, Report with recommendations on the visit to the Detention Centre in Prishtina, published on 1 December 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prishtine/>

30 NPM, Report with recommendations on the visit to the Detention Centre in Pziren, published on 1 December 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-mkpt-es-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prizren/>.

states: *“A convicted persons has the right to have free of charge underwear, clothes and shoes which are suited to the local climatic conditions and the time of year.”*

Based on the above findings, the NPM recommended to the Ministry of Justice that prisoners be supplied with clothing as needed. The Ministry of Justice, in the response sent, stated that it will ask the KCS to provide, in accordance with the LEPS, free clothing for prisoners, suited to the climatic conditions and the time of the year.

During the visit to the **Detention Centre in Gjilan**³¹, the NPM has noticed that the cells where the prisoners are accommodated are in accordance with the LEPS and the standards of the CPT, have sufficient lighting, do not have humidity and also have adequate heating and cleanliness. There are one or two prisoners in each cell. The NPM received complaints from prisoners about unsuitable beds, as they were designed as double floor beds and the persons sleeping on the top had no side rails (no protection) and were high, and some of them were placing the mattress on the floor (ground).

The NPM has noticed in this centre that prisoners lack adequate space (cabinets) to store their belongings, as well as there was lack of inventory, such as: tables and chairs. From the prisoners accommodated on the upper floors, the NPM received complaints about the lack of hot water and water pressure. According to the director, the problem is intended to be fixed through the capital investment plan, by installing large boilers.

In the **Detention Centre in Mitrovica**³², the conditions of accommodation were generally acceptable, except in certain cases, in terms of living space for a prisoner, where the conditions of accommodation are not in accordance with the LEPS, the international standards for the protection of the rights of prisoners or the CPT standards.

The NPM also received complaints from prisoners due to high temperatures in their cells. The NPM considers that the competent authorities should take action to avoid this shortcoming, which is more pronounced during the summer season.

Through the report with recommendations on the visit to this centre, the NPM recommended to the Ministry of Justice that while this centre is in use, prisoners should be guaranteed accommodation conditions in accordance with the LEPS, international standards for fundamental rights of prisoners, as well as CPT standards.

The Ministry of Justice, in the response sent regarding this recommendation, stated that the air conditioning project is being prepared together with donors organized by NGOs for 2022 and that it plans to carry out large-scale renovations within the next two years to improve accommodation conditions.

Overcrowding

No overcrowding was observed in any detention or correctional centre. The NPM welcomes the significant reduction in the number of prisoners in the CCD.

31 NPM, Report with recommendations on the visit to the Detention Centre in Gjilan, published on 15 December 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/12/16/raporti-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-gjilan/>

32 NPM, Report with recommendations on the visit to the Detention Centre in Mitrovica, published on 18 October 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-mitrovice/>.

Regime

In order to re-socialize prisoners, the LEPS and the Criminal Procedure Code³³, as well as international standards for the rights of prisoners, explicitly define the obligation of the competent authorities to engage prisoners at work, cultural, educational and sports activities.³⁴

During the visit to the CCD, the NPM, based on the relevant documentation, noticed that there are about 262 prisoners engaged at work. Engagement at work is higher during the summer season. Convicts are usually engaged in the kitchen, cleaning and CCD farms. Within the CCD there is also a high school, in which 35 students attend classes in three classrooms. Convicts could move freely inside the wards where they were placed and were entitled to 3 hours of walking per day during the summer season, and up to 2 hours per day during winter.

Also, within the CCD there are three workshops, which in fact are also vocational training centres, where trainings are organized for welding, construction, adjuster, carpentry, technical maintenance, plumber and electricity installation. Courses are organized in these workshops, lasting three months. The prisoners in the CCD have the gym and a football field available. The sports hall, due to COVID-19, was not being used during the visit of the NPM.

Regarding the regime, during the visit to the **Detention Centre in Mitrovica**, it was noticed that about 16 convicts are engaged at work. Within this centre there were five workshops, in which convicts can be engaged at work and various trainings. Convicts are entitled to at least 2 hours of walking per day. The library, promenades and the gym are also available to prisoners. Detainees are not engaged at work as engagement at work and other activities is subject to permission from the competent court. The NPM received complaints from detainees who, according to them and the director, spend most of their time in their cells (about 22 hours).

The NPM, through the report with recommendations, recommended to the Ministry of Justice that whenever it is possible and the legal criteria are met, the detainees shall be offered work and other genuine activities. The Ministry of Justice, in the response sent, stressed that by the law on the KCS, it has provided for the activation of economic units in correctional centres and this will enable the engagement of detainees in some work activities, but due to their status as detainees, currently, the opportunities for their engagement at work and in genuine activities remain limited.

Regarding the regime in the **High Security Prison**, during the visits conducted in 2021, the NPM noticed that about 70% of the prisoners are engaged at various works, such as maintenance, cleaning of wards, work in the kitchen, in the workshop for the production of toilet paper and bags, from where other KCS institutions are supplied with.

Convicts could move freely inside the wards where they were placed, except in the case of detainees. Prisoners are entitled to 3 hours of walking per day during the summer season, and up to 2 hours per day during winter. Also, 10 prisoners completed their anger management training. The gym is also at the disposal of the prisoners, with prisoners from Ward 2 being able to use it every day, while the others twice a week.

33 Criminal Procedure Code, Article 199, paragraph 2, and Article 200.

34 Law on Execution of Penal Sanctions, Article 55, as well as Article 200, paragraph 1.

Even during the reporting period, the NPM reiterated the recommendation to avoid deficiencies regarding the reflective white coating on sports fields, which is an obstacle to the activities outside the cells, since during the last visit it noticed that this deficiency is still present. Regarding this, on 1 September 2021, the director of HSP informed the NPM that: *“KCS has taken concrete steps and we have removed the reflective coating from the walls of the promenades where we have painted all the walls, as well as in 3 of the 6 promenades the floors have been painted with anti-reflective coating and we will continue with the 3 remaining ones.”*

During the visit to the **Correctional Centre for Women**, the NPM noticed that most of the convicts are engaged at work in the bakery, in the kitchen, in cleaning, while during the summer season they are engaged in the gardens and the greenhouse of the centre. Detainees, on the other hand, are very little engaged at work and other activities, as their engagement is subject to the permission of the competent court. The NPM received complaints from convicts, especially those with long-term imprisonment, who claimed that the number of activities and other engagements available was significantly lower than in the period when they were accommodated in the other part of the Correctional Centre.

In this regard, the NPM notes that the CPT, in the report on the visit to the Republic of Kosovo in 2015, in paragraph 45 of the report, among other things, recommends to the competent authorities of the Republic of Kosovo to take priority actions to provide and implement a comprehensive regime of out-of-cell activities for all convicts (work, education, sports, recreation, etc.). Further, this report emphasizes that special attention should be paid to prisoners with long-term sentences.³⁵

The NPM notes that the convicts confirmed these complaints even to the Minister of Justice during her visit to the CCW in Lipjan³⁶. The NPM considers that the competent authorities should act in accordance with the CPT recommendation regarding the provision of an adequate regime for this category.

Regarding the regime for juveniles in CCJ, the NPM has noticed that, in addition to daily access to fresh air, they are offered a comprehensive regime including education, training in various fields, work, as well as sports and recreational activities. There were four juveniles in CCJ who had to attend primary school classes, while two of them did not even finish the first grade of primary school and could not read and write.

As regards the regime in both of the aforementioned centres, the NPM, through the report with recommendations, recommended to the Ministry of Justice to increase the out-of-cell activities for prisoners (including detainees, when possible), paying special attention to prisoners serving long-term sentences and organizing special courses for prisoners who are illiterate.

Regime

However, the regime offered to detainees in all detention centres remains a concern to the NPM even for this reporting period. The NPM has noticed that most detainees, despite the efforts of the authorities of the detention centres, spend most of their time locked in their cells, due to the infrastructure (Detention Centres in Prizren and Peja and partly the

³⁵ European Committee for the Prevention of Torture, Report on the visit to the Republic of Kosovo in 2015, published in 2016.

³⁶ Regarding the visit of the Minister of Justice to the Women's Correctional Center in Lipjan, see the press release, at: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2597>

one in Mitrovica) and because their engagement in out-of-cell activities is subject to the permission of the competent court.

Regarding the engagement of detainees at work and out-of-cell activities, the NPM notes that Article 199, paragraph 2 of the Criminal Procedure Code stipulates the following: *“Detainees on remand may perform work that is necessary to maintain order and cleanliness in their area. To the extent that the institution has the facilities and on condition that it is not harmful to the conduct of criminal proceedings, detainees on remand shall be allowed to work in activities which suit their mental and physical abilities. The pre-trial judge, single trial judge or presiding trial judge shall decide on this in agreement with the management of the detention facility.”* Whereas Article 200, paragraph 1 of the LEPS, regarding the engagement of the detainee at work, stipulates the following: *“A detainee may work in the workshop, workshops of the economic units within the respective correctional institution only with the approval of the competent court.”*

During the reporting period, the NPM, in all reports with recommendations after visits to detention centres, has considered that based on the legislation in force, the competent authorities should make efforts to increase out-of-cell engagements for the detainees in other detention centres, as far as possible and to the extent that criminal proceedings are not obstructed.

Regarding the right to fresh air, in general in all correctional centres and detention centres, this right was exercised without restrictions, in accordance with the LEPS,³⁷ except in cases where there was suspicion that the prisoner might be infected with COVID-19, where going out for fresh air was reduced to one hour.

Contacts with the outside world

Legislation in force³⁸, in the case of convicted persons, stipulates that convicted prisoners have an unlimited right to correspondence (subject to certain exemptions), are entitled to a monthly visit, which lasts a minimum of one hour, as well as to visits by children and their spouses, at least once every 3 months, with a minimum duration of three hours. In addition, they have the right to make phone calls.

Regarding phone calls, Administrative Instruction on House Rules in Correctional Institutions³⁹ determines that the convicted person has the right to phone calls with close family members and other persons. During visits to correctional centres and detention centres, the NPM did not receive any complaints from detainees or convicts regarding this right.

In the case of detainees, Article 200 of the Criminal Procedure Code of Kosovo stipulates that detainees may receive visits *“within the limits of the rules of the detention facility”*, based on the permission of the pre-trial judge and under his supervision. The Code further stipulates that correspondence and other visits are subject to the decision of the pre-trial judge.

The Ombudsperson or his representatives may visit and correspond with detainees, without prior notice and without the supervision of the pre-trial judge, or the single trial judge or

37 Official Gazette of the Republic of Kosovo, Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions, Article 37.

38 Law on the Execution of Penal Sanctions, Articles 62-65.

39 Administrative Instruction on House Rules in Correctional Institutions, Article 54.

the presiding judge or other appointed persons by such a judge. The letters of the detainee sent to the Ombudsperson Institution cannot be checked. The Ombudsperson and his representatives may communicate verbally or in writing, confidentially, with detainees.

In the case of foreign nationals, they are offered the opportunity to contact in writing or verbally the diplomatic mission or the relevant office of the state of which he or she is a national.⁴⁰ During the reporting period, due to the COVID-19 pandemic, the KCS from time to time was forced to suspend family visits, free visits, meetings with defense counsels and other contacts with the outside world. After the situation improved, these rights were restored and the prisoners enjoyed them in full or in part.

The NPM finds that the restriction of certain rights and freedoms of persons deprived of their liberty was in principle necessary, proportionate, based on local laws, the recommendations of the competent health institutions of the country and the recommendations of the WHO, as well as of other organizations, which monitor the observance of the rights of persons deprived of their liberty.

While the restriction of the right to contacts with the outside world was compensated through the provision of other types of communication (SKYPE, increase of phone calls). Also, in certain periods, depending on the situation with COVID-19, there were restrictions of the right to meet and communicate with defense counsel.

In this regard, the NPM reiterates that the right to contact a defense counsel is a fundamental right of a person deprived of his liberty, guaranteed by the Constitution of the country, the Criminal Procedure Code and international standards for fundamental human rights. Therefore, the competent authorities, even in times of pandemic, must ensure that this contact continues in a safe and confidential manner.

Health care in correctional and detention centres

Article 4 of Law No. 05/L-129 on Amending and Supplementing the Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions establishes the right of the convicted person to enjoy the same standards of health care, which are available in the community. The convicted person has access to the necessary free health services.

The number of medical staff at all levels was generally adequate in all correctional and detention centres. Prisoners are also sent to other public health institutions on the recommendation of the competent doctor.

The facilities in which medical services are provided are generally at a satisfactory level, except in the Detention Centre in Peja and the Detention Centre in Mitrovica. During the visit to the Detention Centre in Mitrovica, the NPM noticed that the space where medical services are provided is not adequate for the provision of medical services and does not protect the confidentiality of medical services. The Ministry of Justice informed the NPM through an official letter that it is aware of the apparent lack of space in this centre and that it is planning large-scale renovations to avoid these shortcomings.

While in the Detention Centre in Peja, despite the previous recommendations of the NPM, in terms of infrastructure where medical services are provided, the situation remains the same. During the visit to this centre, the NPM has noticed that the infrastructure where

40 Law on Execution of Penal Sanctions, Article 33, paragraph 1.

medical services are provided does not meet even the minimum conditions as it lacks natural light and has no special room for patient visits or therapy application. Through the report with recommendations after the visit to this centre, the NPM recommended to the Ministry of Justice to create adequate working conditions for medical staff. In the response sent on 16 September 2021, the Ministry of Justice stated that it is aware of the spatial restrictions for medical and correctional staff and it plans to build a new facility for this institution.

Complaints regarding medical treatment

During the reporting period, the NPM received complaints from prisoners regarding medical treatment in correctional and detention centres. Some of these complaints were recorded for further investigation. The NPM, in all cases, in addition to visits, requested from the PHD detailed reports on the health treatment of the complainants in question. In none of the cases did the NPM find serious violations of the right to health treatment, except in some cases when due to transportation the prisoner was not immediately sent for medical treatment upon the doctor's recommendation.

Presence of prisoners with mental illness in correctional and detention centres

The presence of prisoners with mental illness continues to be a challenge for detention and correctional centres, due to the lack of capacity to accommodate prisoners of this category in relevant health institutions. Even during the visits made in 2021, the NPM has noticed that due to the inability to accommodate in the relevant institutions according to the recommendation of the competent doctor, prisoners with serious mental problems continue to be held in detention and correctional centres.

In this regard, the NPM notes that Article 43 of Law No. 05/L-129 on Amending and Supplementing the Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions stipulates: "*The convicted person who cannot be offered appropriate medical treatment in the correctional institution shall be sent to the hospital of correctional institution, to the adequate psychiatric institution, or to any other health care institution*".

The NPM, regrettably, notes that, on 19 August 2021, a prisoner with mental health problems committed suicide in the DCP. On 3 July 2021, the Basic Court in Prishtina decided that the prisoner (now deceased) be detained on remand and that detention on remand be held at the Forensic Psychiatry Institute. Due to the lack of space in the IKFP, the prisoner was accommodated in the DCP, where he underwent a psychological evaluation and was given psychiatric therapy as recommended.

The NPM considers that any death of prisoners should be subject to a thorough investigation by the authorities to ascertain, inter alia, the cause of death, including contributing factors, and whether the death could have been avoided. The NPM welcomes the fact that during the visit to the DCP, after the news of the prisoner's death, it noted that all the competent authorities immediately initiated investigations based on their mandate.

The NPM, in cooperation with the Council of Europe, organized roundtables and conferences where, together with the competent authorities, the challenges of treating prisoners with mental health problems, as well as other challenges regarding compulsory psychiatric treatment, were discussed.

During these meetings, the participants agreed that the competent authorities should take adequate action to treat prisoners of this category in accordance with domestic legislation and international standards for the fundamental rights of prisoners. The competent ministries, during these meetings, presented their plans to find adequate solutions for this category of prisoners.

The NPM considers that the competent authorities should make continuous efforts to treat these persons in relevant institutions, whether in a special psychiatric unit within the prison, in a hospital or in a civilian psychiatric institution.

Medical examinations for newly arrived prisoners

The CPT, in its report on the visit conducted to Kosovo in 2015, has emphasized the essential importance of medical screenings, especially in cases of newly-admitted prisoners or detainees, not only for detecting transmissible diseases and preventing suicides, but also for contributing to the prevention of torture through the proper recording of injuries.⁴¹

LEPS⁴² and Standard Operating Procedure (hereinafter: SOP)⁴³ of the PHD determine the obligation for the newly-admitted prisoner to undergo a medical examination within 24 hours from the moment of admission. Such obligations are also defined by international acts for the protection of prisoners' rights, such as: Nelson Mandela Rules⁴⁴, European Prison Rules, etc.⁴⁵ During the reporting period, the NPM, based on the visits made and the reports sent by the PHD, noticed that all newly-admitted prisoners were provided with medical examinations within 24 hours of their admission.

Confidentiality of medical services

Confidentiality of medical services is provided by the SOP⁴⁶, approved by the Ministry of Health, by LEPS⁴⁷ and the Administrative Instruction on House Rules in Correctional Centers⁴⁸, as well as relevant international acts on the rights of prisoners.⁴⁹ Even during this reporting period, the NPM, based on interviews conducted with prisoners and health personnel, has noticed that in general these health services are provided under conditions that respect confidentiality, namely they are provided without the presence of correctional officers, except in cases when their presence is required by the doctor. While only the medical staff has access to the prisoner's medical file.

Staff of correctional and detention centres

Even during this reporting period, the NPM has noticed that in some correctional and detention centres there is a lack of correctional staff and social workers. Also, the average

41 CPT, Report on the visit to Kosovo in 2015, published in 2016, paragraph 62. See at: <https://rm.coe.int/16806a1efc>

42 Law No. 04/L-149 on the Execution of Penal Sanctions, Article 31.

43 Standard Operating Procedures, point 1. See at: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Vepri-min-n%C3%AB-DShB.pdf>

44 Mandela Rules, Rule 34. See at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf.

45 Council of Europe, Recommendation (2006) 2 of the Council of Ministers to the Member States on European Prison Rules, paragraph 42.1. See at: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>.

46 Standard Operating Procedures, point 11. See at: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standarde-te-Vepri-min-n%C3%AB-DShB.pdf>

47 Law on Execution of Penal Sanctions, Article 49.

48 Administrative Instruction on House Rules in Correctional Institutions, Article 25, paragraph 3.

49 Nelson Mandela Rules, European Prison Rules, CPT Standards, and the United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty.

age and various diseases of some correctional officers were a major problem for the KCS. Despite the announcement of vacancies for the recruitment of correctional staff, no concrete changes in this regard have been observed so far.

Also, during the visits, the NPM noticed the growing frustrations of correctional officers due to working conditions, presence in detention and correctional centres of prisoners with mental problems (who, based on the doctor's recommendations, should be treated in adequate health institutions), low salaries, as well as the lack of uniforms and other equipment, which, according to them, are not given to them for years.

The NPM considers that the way staff perceives the quality of life at work and the way they are treated by managers and their colleagues has a significant impact on the prison atmosphere and the treatment of prisoners. Correctional officers, who feel valued, trusted and respected in their workplace, are more likely to apply these values to the treatment of prisoners. Favourable working conditions in prison are also important in attracting and retaining appropriate prison staff.

International standards in this regard are clear and stipulate that prison staff must be appointed full-time, have civil status, have adequate salaries and favourable employment benefits, and adequate conditions to perform their service. Low salaries, inadequate working conditions and lack of other benefits which are necessary to stimulate adequate work in facilities such as prisons can have a negative impact on the motivation and performance of tasks by staff engaged in the work in prisons. In addition, such a situation could foster corruption in prisons.

Even in 2021, correctional centres and prisons faced additional burden because some correctional officers were infected with COVID-19, as well as due to additional engagements, caused by this pandemic.

Complaints procedures

An effective complaint filing system is a fundamental guarantee against ill-treatment in prisons and detention centres. Persons accommodated in these centres should have the opportunity to file a complaint within the prison or detention centre where they are accommodated and be provided with access to the appropriate authority confidentially.

Article 91 of the LEPS sets out in detail the procedure according to which detainees and convicted person may address a complaint or petition to the director of a certain KCS institution. During the reporting period, the NPM did not receive credible complaints from prisoners about KCS competent bodies' failure to respond to their complaints and claims. In addition to the NPM, prisoners may also file complaints with non-governmental organizations that visit places of deprivation of liberty, according to the agreement they have with the relevant ministry.

IV. Reception Centre for Asylum Seekers

During the reporting period, the NPM visited the Centres of Asylum Seekers in Magura, Vranidoll and Mitrovica.⁵⁰ The purpose of the visits to the above-mentioned accommodation centres of asylum seekers was to assess the observance of the fundamental rights of asylum seekers by the authorities of the Republic of Kosovo, in accordance with the applicable legislation of the Republic of Kosovo and international human rights standards embodied in the Constitution of the Republic of Kosovo. Centre of Asylum Seekers in Mitrovica, after a fire broke out in some parts of the facility, was closed, while the asylum seekers were transferred to the Centre of Asylum Seekers in Vranidoll.

During the visits conducted, the NPM has identified that in the Centre of Asylum Seekers in Magura there were 57 asylum seekers, in the Centre of Asylum Seekers in Mitrovica there were 55 asylum seekers, while in the Centre of Asylum Seekers in Vranidoll there were 61.

All asylum seekers have expressed that they receive a very good and humane treatment by officials of the Ministry of Internal Affairs and the Kosovo Police. In addition, the NPM has

⁵⁰ NPM, Report with recommendations on visits to the centres of asylum seekers in Magura, Mitrovica and Vranidoll, published on 23 February 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/02/23/raport-i-mekanizmit-kombetar-per-parandalimin-e-tortures-per-vizitat-ne-qendrat-e-azilkerkuesve/>.

noticed very friendly and interactive communication between asylum seekers and police officers and those of the Ministry of Internal Affairs.

The NPM noted that the accommodation conditions at the Centre of Asylum Seekers in Magura are of a very good standard in terms of living space, lighting, cleanliness and heating. Generally, this centre accommodated families who sought international protection. The NPM, after the visits conducted, considered that the accommodation conditions at the Centre of Asylum Seekers in Mitrovica and Vranidoll were acceptable for accommodation of asylum seekers, although they are not of the same standard as those in the Centre of Asylum Seekers in Magura.

The NPM, during group and individual interviews, did not receive any complaints from asylum seekers regarding the right to practice religious rites at the centre, individually or in groups.

Also, during the reporting period, the NPM monitored a court hearing at the Basic Court in Prishtina, in which the complainant, a foreign national, informed the court during the hearing that he was seeking international protection in the Republic of Kosovo. The representative of the NPM, during the monitoring, noticed that the court acted in accordance with the legislation in force in the Republic of Kosovo for the provision of international protection.

In terms of medical services, they are provided by the nearest Family Medicine Centre and by the University Clinical Centre of Kosovo. The NPM has not received any complaints from asylum seekers regarding medical services, on the contrary, the asylum seekers have stated that the necessary services are provided to them as soon as possible.

Families with children (about 15 children) were accommodated in the Centre of Asylum Seekers in Magura. During the visit, the NPM was informed that there are currently no unaccompanied children in the Centre, nor identified victims of violence and torture.

The NPM has noticed that inside the Centre and in its yard, there is a playground for children, while children who meet the criteria receive primary education at the primary school near the Centre. Also, during the visit, the NPM noticed that an NGO (JRS) had hired an educator to work with the children of asylum seekers, who also speaks Arabic.

Also, the yard of the Centre of Asylum Seekers has a football field and enough space for sports activities. Albanian language and tailoring courses are organized in this Centre. In general, the NPM considers that the Centre of Asylum Seekers in Magura meets all the conditions for social and educational activities.

Whereas, the facilities for accommodation of asylum seekers in Vranidoll and Mitrovica did not have space for activities, nor TV and in general did not carry out any activity in these two facilities.

During this period, the Centre of Asylum Seekers, based on decisions taken by the Government of the Republic of Kosovo and the Ministry of Health, from time to time, took decisions aimed at preventing and combating the pandemic which restricted the rights of asylum seekers. Decisions on these measures have been clarified in other languages (Arabic, English, Serbian, etc.).

The NPM has noted that asylum seekers are currently provided with free legal aid by the non-governmental organization Civil Rights Program in Kosovo (CRPK) and the Free Legal Aid Agency.

During the visits, the NPM noticed that in the Centre of Asylum Seekers in Mitrovica and the Centre of Asylum Seekers in Vranidoll, there is no permanent staff of the Ministry of Internal Affairs, but they pay visits there only in certain cases. Regarding the staff at the Magura Centre of Asylum Seekers, the NPM has noted that, despite the lack of sufficient staff, the engagement of an IOM translator and a social worker from the JRS has significantly contributed to facilitating the Centre's management.

Through the report with recommendations on visits to these centres, published on 23 February 2021, the NPM recommended to the Ministry of Internal Affairs to avoid technical shortcomings in the functioning of the sewerage system so that asylum seekers have a dignified and humane treatment and to engage the necessary staff in all asylum centres.

Regarding the lack of staff, during the meeting with the Director of the Centre of Asylum Seekers, on 1 February 2021, the NPM was informed that additional staff will soon be engaged and that it will be sufficient for all centres.

During the reporting period, the UNHCR (UN High Commissioner for Refugees) and other partners, through a program funded by the European External Action Service, facilitated the renovation of the Centre of Asylum Seekers in Vranidoll.⁵¹

Access to these institutions, in addition to the Ombudsperson and local NGOs, is also guaranteed to international organizations, such as: UNHCR, CPT, International Red Cross and local NGOs, according to the agreement.

51 For more information, see at: <https://www.unhcr.org/see/13849-world-refugee-day-2021-the-event-of-inauguration-of-the-refurbished-asylum-center-in-vranidoll-prishtine-pristina-municipality.html>.



V. Detention Centre for Foreigners

During the reporting period, the NPM conducted a general visit to the Detention Centre for Foreigners in Vranidoll (hereinafter: DCF).⁵² In the light of international human rights standards, detention on remand of a foreigner (detaining a foreigner) should be a measure of last resort taken by the authorities of a state to remove a foreigner, who is subject to forced removal, from the territory. The NPM notes that Law No. 04/L-219 on Foreigners of the Republic of Kosovo provides that other alternative measures prevail over sending a foreigner to detention.

Also, the CPT, in the standards set in 2017, stipulates that the detention of a foreigner under the law on foreigners should be a measure of last resort and that other alternative measures should be given priority.

Based on the provisions of Law No. 04/L-219 on Foreigners of the Republic of Kosovo, the foreigner who is accommodated in DCF shall be notified in written form, in one of the official languages and in English, for his/her detainment at DCF, which shall contain the reasons for the detention, the detention

⁵² NPM, Report with recommendations on the visit to the Detention Centre for Foreigners in Vranidoll, published on 14 April 2021. See at: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-qendren-e-mbajtjes-per-te-huajt-ne-vranidoll/>.

period, the right to provide him/her with legal protection, as well as to contact his/her relatives.

During the visit, the NPM noticed that foreigners in DCF are informed about their rights through brochures written in the most common languages and in Arabic. In addition, they are informed about their rights by an Arabic translator, who is engaged by the International Organization for Migration (hereinafter: IOM).

In addition to the brochures in the most common languages, regarding the notification on their rights, foreigners sign the declaration (as an official document), which is written in three languages: Albanian, Serbian and English, where the detained foreigners declare that they have been notified of their rights.

In terms of treatment, the NPM did not receive any complaints from interviewees about physical ill-treatment, excessive use of physical force or conduct by security officials and DCF officials, which would not be in line with respecting their dignity.

In the Report with recommendations published in 2019⁵³, the NPM has recommended: *“DCF should maintain protocols as follows: protocol on solitude, self-harm, attempted suicide, sexual abuse and deaths.”* During the visit by the NPM, it was noticed that the recommendation in question has been implemented, the head had created the registers according to the recommendation of the NPM. Incident reports were substantiated with statements, official police reports and photographs.

During the visit by the NPM, the registers and files of foreigners accommodated in this Centre were checked. In January 2021, 1 case of attempted suicide was identified. Based on the health files, 8 foreigners were under psychiatric therapy and difficult to manage, therefore, the NPM encourages the competent institutions to, in addition to increasing the number of staff in the DCF, hire at least one nurse, as recommended by the NPM in the Report with recommendations during 2018 and 2019.⁵⁴

53 Report with Recommendations on DCF, see at: <https://www.oik-rks.org/2019/05/03/raport-lidhur-me-viziten-e-mkpt-ne-vranidoll/>.

54 Ibid.

Based on the abovementioned findings, the NPM again recommended to the Ministry of Internal Affairs that the DCF should have at its disposal at least one nurse, who would deliver the therapy and maintain medical records of the foreigners in the centre.

The NPM has noted with concern that the DCF faces a serious shortage of other staff, in addition to the health care staff. During the NPM visit, DCF had at its disposal only the Director of the Centre, who performed all the work. In this regard, the NPM, on 3 February 2021, met with the Director of DCAM, to whom it expressed this serious concern.

The NPM was informed that with the new Regulation on Internal Organization of the MIA, the DCAM will have 18 positions available to cover the needs in the centres of asylum seekers and the detention centre for foreigners. According to the Regulation in question, 5 positions will be dedicated to DCF.

On 21 December 2021, the NPM requested the DCAM to be notified if during the reporting period there was staff recruitment in centres of asylum seekers and detention centres. On 21 December 2021, the DCAM informed the NPM that one official was hired at the DCF, while there were no new recruitments in the centres of asylum seekers.

During the NPM visits, it was noted that the security tasks in the centre were performed by the Kosovo Police security unit members who are not trained to work with foreigners deprived of their liberty.

However, through subsequent visits, the NPM has noted that security tasks are now performed by private physical security companies, as required by the Regulation, which are also not trained to work with this category. Through the Report with recommendations, after the visit, the NPM recommended to the Ministry of Internal Affairs that security staff should undergo adequate training to work with this category.

In this regard, the NPM notes that the CPT standards stipulate that security staff in detention centres for foreigners should be carefully selected and have appropriate training to work with this category.

VI. Monitoring operations of forced return through airlines

During the reporting period, the NPM monitored an operation of forced return of citizens of the Republic of Kosovo by the Swiss authorities at the Prishtina International Airport. This monitoring is based on the Memorandum of Understanding signed between the Ombudsperson Institution and the Swiss National Commission for the Prevention of Torture.⁵⁵ During the monitoring of the operations in question, the NPM observed that the forced returnees were treated in a humane and correct manner by the police authorities of the Republic of Kosovo. In addition, the NPM has found full cooperation by the Kosovo Police during the implementation of these operations.

⁵⁵ Memorandum of Understanding between the Ombudsperson Institution and the Swiss National Commission for the Prevention of Torture for the Monitoring of Forced Return Operations, signed on 24 April 2019. For more information, see at: <https://www.oik-rks.org/2019/04/25/nenshkruhet-memorandumi-i-mirekuptimit-ne-mes-te-zvicres-dhe-kosoves-per-parandalim-te-tortures-dhe-monitorim-te-perbashket-te-operacioneve-te-kthimit-me-force/>

VII. Mental health institutions

During the reporting period, the NPM visited the Kosovo Forensic Psychiatry Institute (hereinafter: KFPI), Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward (hereinafter: EPIC), Integrated Community Homes (ICH) in Prizren and Peja, Community-Based Home (CBH) in Deçan, and Home for Elderly People without Family Care in Gurrakoc.

Also, during the research on the impact of COVID-19 on mental health, questionnaires were conducted in all mental health centres and residents of Integrated Community Homes (ICH) were interviewed directly, where information was obtained on their treatment and living in residential institutions.

The purpose of the visits was to assess the situation of the institutions in question, management of the situation during the pandemic, the progress of the competent authorities in implementing the recommendations of the NPM, sent through previous reports with recommendations.

Kosovo Forensic Psychiatry Institute

Kosovo Forensic Psychiatry Institute (KFPI) was opened in August 2014. It is currently under the management of the Hospital and University Clinical Service of Kosovo (HUČSK). Pursuant to the Law on Mental Health, the KFPI is an organizational unit of the HUČSK. According to the law in force, KFPI provides tertiary level services for the whole country (the only one in Kosovo).⁵⁶ The relevant legal basis is found in the Criminal Code⁵⁷ of the Republic of Kosovo, the Criminal Procedure Code⁵⁸, the Law on Execution of Penal Sanctions⁵⁹ and the Law on Mental Health.

⁵⁶ Law No. 05/L-025 on Mental Health, Article 13, paragraph 1.2.

⁵⁷ Criminal Code of the Republic of Kosovo, Article 18 and Articles 87-90.

⁵⁸ Criminal Procedure Code of Kosovo, Articles 506-508.

⁵⁹ Law on Execution of Criminal Sanctions, Articles 174-180.

The KFPI accommodates persons who have committed a criminal offense in a state of mental incompetence or substantially diminished mental capacity, who are subject to the order of the competent court for mandatory psychiatric treatment⁶⁰, as well as persons who are subject to a court order for psychiatric examination with a ruling on custody in a health care institution.⁶¹

During the reporting period, the NPM visited the Kosovo Forensic Psychiatry Institute (KFPI) on 17 June 2021. During the visit to the KFPI and to the Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward (EPIC) of the Psychiatric Clinic, with support of the Council of Europe (CoE), a psychiatrist has joined the NPM team.

The capacity of this institution is 36 beds (12 beds in each ward). KFPI consists of Ward A (Admission/outpatients); Ward B (Mandatory psychiatric treatment); Ward C (Psychiatric Expertise); and Ward D for resocialization. The Ministry of Health, namely the HUCSK, is responsible for wards A, B and D. The Correctional Service is responsible for the management and safety in Ward C.

Ward C accommodates patients who are brought by the KCS, who are detained persons, when the court requires an examination of mental condition (psychiatric expertise), or convicted, who are brought for treatment from the prisons. Ward B accommodates patients to whom the court has imposed the measure of mandatory psychiatric treatment in custody in the institution.

Treatment

The NPM, during the visit, interviewed the patients present and did not receive any complaints of ill-treatment. Also, the NPM did not notice any signs of physical violence in patients. Furthermore, the NPM noted good and interactive relationships between patients and KFPI staff.

Incidents between patients

During the visit, the NPM noticed that in the last three months in Ward B there was an incident (fight between two patients), which was managed by the staff. During the pandemic, there were large numbers of patients and one of those patients (now deceased) was more problematic and often harassed other patients. During the reporting period, from January until the time of the NPM visit (June 2021) there were 3 incidents. Also, through this report, the NPM reiterates the obligation of the institution to provide adequate care and protection for persons under treatment. The NPM considers it very necessary to organize trainings for all staff on ways to manage the issue of violence between patients.

Accommodation conditions

Material and hygienic conditions in KFPI are generally good. Patient rooms have two beds each, with adequate ventilation and patients have access to natural light, patient rooms have lockers but are damaged and cannot be closed. The NPM considers that the competent authorities should take adequate action to avoid this shortcoming. There is also a common room, furnished with chairs, TV, games (chess) and a suitable space for the kitchen.

60 Criminal Code of Kosovo, Article 89.

61 Criminal Procedure Code of Kosovo, Article 508 paragraph 4.

Privacy in showers and toilets was adequate as the toilet doors were covered with curtains. During the visit, the NPM noticed that the KFPI does not have a separate ward for female and juvenile patients. The NPM, through this report, reiterates that the competent authorities should take concrete steps to avoid this shortcoming.

The NPM has noticed that the routine of walking in wards also changes, e.g. Ward D is limited to 2 hours of walking per day, due to inadequate infrastructure of the facility. Ward D is on the second floor and there is a common space with Ward B which is available for walking. For this reason, the routine is combined for the two wards, especially when there are female patients, their access is limited at all times, and the routine is changed for all patients. In addition to the NPM62, the CPT, in its latest report on Kosovo63, recommended that the authorities should pay attention to the fact that patients in the KFPI and the Psychiatric Clinic have unlimited access to outdoor spaces during the day, unless treatment activities require them to be present in the ward.

At the time of the NPM visit (June 2021), 7 patients were present in Ward B (8 with a medical record, where one patient was on weekend); in ward C there were 12 patients (9 males and 3 detained females, one of the females was 17 years old); and in Ward D there were 8 patients, two of whom were on therapeutic weekend. There were three patients who stayed in this institution for about three years. Based on the regular visits of the NPM to the prisons, as well as according to the announcement of the KFPI staff, there are many cases waiting to receive treatment in this institution.

According to the last announcement of the Director of KFPI (September 2021), the capacity of KFPI with a total of 24 beds for mandatory treatment in custody was 100% full. 12 beds are available for psychiatric examination.

Also, the treatment of persons who are users of narcotic substances is a challenge to the proper functioning of the institution. Out of 24 patients, 11 of them are narcotics users, which means that 50% are patients who do not belong in KFPI. Most drug users inside return several times to the Forensic Institute, as the Psychiatric Clinic has only one drug addiction ward, where they are kept for up to 2 weeks for detoxification.

An additional problem is the failure of the competent court to change the measure, despite the achievement of the objectives for handling those cases. According to the Director of KFPI, they have made a request to change the measure for 7 patients, but have not received a response from the courts. During the visit, problems were pointed out by the healthcare staff for some cases that come with a court ruling on mandatory treatment in custody who do not meet the criteria for such treatment and therefore causing negative effects on their mental state.

One of the problems pointed out is the legal guardian, as it is often not clear who is the legal guardian of a person who is accepted by a court ruling and the latter does not specify a legal guardian. This is causing problems to doctors during treatment and the institution does not have a clear understanding as to with whom to maintain communication for the patient.

62 NPM, Report with recommendations on the visit to KFPI, published on 28 August 2018. See: <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatriise-forenzike/>.

63 See the report: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/the-cpt-publishes-report-on-kosovo->

Treatment and activities

In KFPI, in addition to assessment and treatment with medication, psycho-social activities are also provided. Psycho-social treatment consists of activities such as: games, watching TV, drawings, daily outings within the institution (promenade of KFPI), individual sessions with a psychologist, etc. The schedule of daily activities was posted in visible places, but this schedule is uniform.

During the visit, the NPM noticed that the treatment is basically with pharmacotherapy and there was a shortage of some medication on the essential list. Lack of structured therapeutic activities was also observed. Furthermore, the NPM noted that some patients had individual treatment plans but the latter were not systematically designed. This finding is also highlighted in the CPT's latest Report on Kosovo.⁶⁴

KFPI staff

There are currently 43 employees in KFPI, in addition to the Director (neuropsychiatrist), there are also 6 psychiatrists, 2 psychologists, 22 nurses, 2 social workers, administrative staff, kitchen staff and security staff. The staff initially underwent a basic training - catch/control for difficult case management, but then no such training was ever conducted for them.

Regarding the security staff in KFPI and in the Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward (EPIC), the situation remains the same since the findings of the last report of the NPM sent in 2018⁶⁵. The report highlights the findings that security staff assist medical staff in managing crisis situations and have not undergone adequate training to work with this category of patients.

Progress in implementing the NPM recommendations

The NPM, through the conducted visits and official communication with the competent authorities, has noticed that so far no significant progress has been made in the implementation of recommendations sent through the report with recommendations on the visit to KFPI, published on 8 August 2018.

However, the NPM, at the end of 2021, based on official information published by the Kosovo Correctional Service and information sent by the Prison Healthcare Department, has noticed that certain actions have been taken to avoid certain shortcomings in treatment of prisoners with mental disorders, aiming at capacity building in existing institutions and the adaptation of a ward in the CCD, as well as the engagement of adequate staff.

On 20 December 2021, the Kosovo Correctional Service issued an official announcement⁶⁶ which, among other things, emphasized the following:

64 CPT, Report on the visit to Kosovo in 2020, published on October 2021, paragraph 154. See at: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

65 See the report: <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatri-se-forenzike/>

66 See at: https://shkk.rks-gov.net/al/lajmi_single/3080.

“As never before, with the voting of the budget by the Assembly of Kosovo for the Kosovo Correctional Service, the Project for the Treatment of Persons with Special Needs will be funded with a total value of 412,924. The Healthcare Institution for the Treatment of Persons with Special Needs will be located within the Correctional Centre in Dubrava and will cover the healthcare services for persons deprived of their liberty, especially vulnerable groups with special needs, persons at risk of suicide and persons with acute, temporary, mental disorders, addiction treatment, substitution treatment, occupational therapy and rehabilitation, where adequate occupational healthcare will be provided without compromising safety. The institution will provide humane, dignified, professional and adequate treatment for these categories of persons with special needs.”

Also, based on the official letter sent by the PHD, it can be observed that the increase of KFPI capacities is planned through the provision of donations. Such plans were also unveiled during conferences and roundtables organized by the NPM, with the support of the Office of the Council of Europe, to talk to the competent authorities in order to advance the adequate treatment of persons with special needs in prisons and detention centres.⁶⁷

Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward

During the reporting period, the NPM, on 16 June 2021, visited the Emergency and Psychiatric Intensive Care Ward (EPIC), which operates within the Psychiatric Clinic of the University Clinical Centre of Kosovo.

Pursuant to the Law on Health, Article 13 of the Law on Mental Health of the Republic of Kosovo and Article 6 of the Statute of the HUCSK, the Psychiatric Clinic is an organizational unit of the HUCSK. According to the law in force, EPICW provides tertiary level services for the whole country (the only clinic in Kosovo), but is obliged to provide secondary level services for the Prishtina region, due to the absence of a general hospital.

EPIC is a closed unit and operates within the Psychiatric Clinic. The age of hospitalized patients is usually 16-65. This ward provides treatment to cases of various psychotic disorders, bipolar disorders and personality disorders, which cannot be treated in other wards. This ward is the only one in the entire territory of Kosovo. In other regional hospitals, in the psychiatric wards, the special rooms where cases of emergency are treated are not functional. Such cases from all over Kosovo are brought to the EPIC of the Psychiatric Clinic in Prishtina.

The NPM, through this report, considers that psychiatric wards in other regional hospitals should activate special rooms for the treatment of emergency cases. NPM, through the report with recommendations in 2018⁶⁸ has recommended to the competent authorities the activation of these special rooms for handling emergency cases, but the situation remains the same and this recommendation has not been implemented yet.

⁶⁷ The NPM, with the support of the Council of Europe – Office in Prishtina, organized conferences and roundtables attended by representatives of all relevant institutions, such as the Ministry of Justice, the Correctional Service, the PHD, representatives of the KFPI, prosecution offices and courts, as well as representatives of NGOs, involved in monitoring public institutions that accommodate different categories of persons deprived of their liberty, who have special needs.

⁶⁸ NPM, Report with recommendations on the visit to the Psychiatric Clinic in Prishtina, published on 26 October 2018. See at: <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-kliniken-pskiatrike-ne-qkuk/>.

Treatment

During the visit, the NPM checked the case admission register and noted that in 2020 and from January to June 2021, a maximum of 10 patients were present. The NPM has not observed overcrowding in EPIC. During the visit of the NPM, in June 2021, 4 patients were present, where one of them was over 65 years old. The NPM interviewed two of them and did not receive a complaint of physical ill-treatment or misconduct of staff, while two others were in isolation rooms, while in the case of one patient this was the fifth day of isolation. Patients who were in isolation were not able to talk to the NPM team, but the team only observed them from the door of the isolation room.

Accommodation conditions in EPIC

The capacity of this ward is 14 beds, while the ward is divided into two parts: 7 beds for men and 7 beds for women. The NPM has noticed that the accommodation conditions do not meet the standards for accommodation of patients of this category, and no renovation has been carried out based on the recommendations of the NPM in 2018.

The bathrooms have moisture, water is dripping in the kitchen and in the hallways, the walls have not been painted for a long time, some windows are cracked, the windows from outside have iron bars. The rooms have no decorations, but some paintings are on the walls of the common room and the dining room.

The ward has 4 isolation rooms and according to the assessment of the NPM, none of them should be used, due to unsafe doors and demolished walls. However, 2 isolation rooms are used even though they pose a risk of self-harm. During the last visit, the NPM noticed that EPIC was supplied with adequate mattresses for isolation rooms.

Adequate mattress supply was one of the NPM recommendations for EPIC, which was implemented. The NPM has also noticed that the isolation rooms are far from the healthcare staff and the alarm button is out of order. The NPM considers that the EPIC of the Psychiatric Clinic should be renovated as soon as possible in order to provide patients with accommodation in accordance with international and national standards for accommodation of patients in this category.

The NPM also notes that the CPT in its report on the visit to Kosovo, published in October 2021, recommended to the competent authorities to take concrete steps to avoid the shortcomings identified in terms of accommodation conditions.⁶⁹

Treatment and activities in the EPIC

During the visits to this ward, the NPM has noticed that the main treatment is with medication. The supply of medication was satisfactory. However, the NPM noted that psycho-social activities were not sufficient.

During the first phase of the pandemic, patients enjoyed the right to fresh air but had restrictions on psycho-social activities and family visits were banned. In the meantime, there were facilities in terms of limiting family visits depending on the situation with the

⁶⁹ CPT, Report on the visit to the Republic of Kosovo, published in October 2021, paragraphs 124 and 125. See at: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-

COVID-19 pandemic (which were allowed remotely), based on Government decisions and assessments of public healthcare institutions. During this period, patients were able to contact the family through telephone calls.

Patients in the ward during the day undergo a daily routine, which consists of activities such as: getting fresh air (two hours a day, but patients can stay longer), watching TV, eating, going out in the garden.

The NPM has noticed that there is a lack of a multidisciplinary team, such as: psychologist, social worker, occupational therapist and a lack of an individual treatment plan. The NPM considers that the authorities and institutions should ensure the necessary diversity of psycho-social professionals as a precondition for an adequate treatment of patients.

Patients are generally brought here by family members or the police and are patients who are accommodated against their will. There are also cases when patients are brought by court ruling. According to the directorate, after admitting the patient, the next day, his/her health condition is assessed by the relevant medical commission.

The NPM has noticed that the competent court is not notified of the patient's admission for involuntary treatment. Articles 22-23 of the Law on Mental Health regulate the issue of involuntary admission of patients without a ruling of the competent court. Article 22, paragraph 4 stipulates the following: *"The doctor in the service of mental health care specialized with beds, who decides on the involuntary treatment, describes in detail in the medical card all procedures followed and provides notification of the chief of the service for involuntary hospitalization, within twenty-four (24) hours."*

In this regard, the NPM notes that Article 23, paragraph 4 of the Law on Mental Health stipulates the following: *"If, after reassessment, the head of service determines that there are reasons to hold the person under conditions of involuntary treatment, the same person continues to receive involuntary treatment in the service. Following this decision, within forty-eight (48) hours, the head of the institution where the service is provided by mental health service specialized with beds, referred by the chief of service addresses to the basic court to assess the performed procedure. A copy of the application is available to patient, a close family member and/or his legal representative"*.

This provision clearly obliges the healthcare institution, in case of admission of the patient for involuntary treatment, to notify the competent court for further proceedings.

The NPM, during the reporting period, but also during previous visits, has noticed that this legal criterion is not being applied, i.e. the competent court is not notified as defined by law. Moreover, this failure to implement the law continues for years and in addition to the NPM, this situation was also noted with concern by the CPT in the report on the visit to Kosovo in 2007, 2010, in the report on the visit to Kosovo in 2015 and most recently in the report on the visit to Kosovo, published in October 2021.⁷⁰ In all these reports, this Committee had expressed serious concern due to the non-implementation of the relevant law on this

⁷⁰ European Committee for the Prevention of Torture (CPT), Report on the Visit to Kosovo in 2007, paragraph 131, published in 2009. See at: <https://rm.coe.int/168069727c>. Report of the CPT on the visit to Kosovo in 2010, paragraph 88, published in 2011. See at: <https://rm.coe.int/16806972c7>. Report of the CPT on the visit to Kosovo in 2015, paragraph 111, published in 2016. See at: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Report of the CPT on the last visit to Kosovo in 2020, published in October 2021, paragraphs 142 and 143. See at: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo

point. In this regard, the NPM, during 2021, has organized a number of conferences and roundtables with all relevant actors (see activity chapter below).

Also, in 2021, the Assembly of the Republic of Kosovo has established a Parliamentary Group on Health, which consists of MPs with professions such as: doctors, psychiatrists and others. The group was established in order to evaluate the Law on Mental Health and to identify its shortcomings in implementation.

The Parliamentary Group on Health has visited some of the mental health institutions and an evaluation as well as concrete conclusions are expected from the Group. The NPM will continue to monitor the work of this group regarding the supplement/amendment or issuance of bylaws of the Law on Mental Health.

Means of restraint

EPIC does not use mechanical restraint, but only the measure of isolation and chemical restraint. During the visit, the NPM noticed that the patients' records contained the evaluation of three doctors, the anamnesis, the disease record, the form for placement in isolation rooms, the request for hospitalization, but there is no consent for treatment and no informed approval.

The NPM considers that as long as the ward uses the isolation measure, this restraint means should be subject to a detailed policy for patients who are placed in isolation rooms, which should contain information on situations where isolation can be used, target objectives, the duration and the need for regular review of the isolation decision, the existence of genuine human contacts, the need for staff to be particularly vigilant.

The NPM has noticed that the ward does not have a separate register for persons placed in isolation. Therefore, the NPM ascertains that the recommendation to establish such a register has not been implemented yet, which was sent to the competent authorities through the report with recommendations, published on 26 October 2018.⁷¹

Even the CPT, in its report on the visit to Kosovo in 2020, published in October 2021, has noted that the isolation of patients was a common practice combined with the forced administration of medicines. The CPT stressed that the use of restraint means should be subject to a comprehensive policy and has sent a number of specific recommendations in this regard.

Staff

During the visit, 3 psychiatrists and 15 shift nurses, as well as a head nurse were available in EPIC. The NPM has noticed that with the outbreak of the COVID-19 pandemic, the staff was forced to transfer to wards where COVID-19 patients were being treated, which posed a serious challenge for this ward, as only 3 nurses were available in one shift.

The NPM encourages the competent authorities to, as far as possible, not transfer to other wards the nurses trained for the category of persons with mental illness, and allow them to be available to patients at EPIC.

71 Ibid. <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-klinikene-pskiatrike-ne-qkuk/>.

Another problem for this ward is the lack of social workers. The NPM, through the report with recommendations, published on 26 October 2018, has addressed the issue of lack of social workers and has recommended to the competent authorities to increase the number of staff, according to the needs assessment, however this recommendation has not yet been implemented.

The NPM received complaints from staff regarding the working conditions and the danger they face in their daily work. Also, the NPM considers that it is very important to provide on-going professional training in the management of cases with chronic psychiatric illness. Regarding the security staff, the situation remains the same, as described above in the text for the staff in KFPI. During this period, the staff was provided with gloves, masks and disinfectants.

Incidents

Based on EPIC staff information and relevant documentation, incidents are very rare.

Security staff

Security in the ward was provided by private security, which was performed by two people. Although intervention in cases of incidents is not a security mandate, they have been invited several times by medical staff to intervene.

The NPM considers that it is essential that staff assigned to security-related tasks in a psychiatric institution be carefully selected and be subject to adequate training before taking on their duties. They must also be closely supervised in the performance of their duties and must obey the authority of qualified medical staff.

Contact with the outside world

Due to the outbreak of the COVID-19 pandemic and based on the decisions of the authorities which provide measures to prevent COVID-19, family visits have been suspended, except in very specific cases, where a 5-minute visit took place, but at a distance, and this has happened very rarely. During the pandemic, the possibility of direct contact with the family was lacking, calls were sometimes made through the personal telephones of the health staff. The CPT standards regarding involuntary treatment emphasize that the patient's contact with the outside world is essential not only in terms of preventing ill-treatment, but also from a therapeutic point of view.

Patients should be able to send and receive correspondence, access the telephone, and receive visits from family and friends. The director of the clinic should restrict going out and other psycho-social activities in accordance with the situation with COVID-19 and the recommendations of the competent authorities. This restriction should not be a principle in any way and should be subject to occasional review.

Mental Health Centres and Integrated Community Homes

Relevant legislation for these institutions is found in Law No. 05/L-025 on Mental Health and in the Administrative Instruction (in Health) No. 07/2009 for Professional Services of Mental Health in the Republic of Kosovo. Article 10 of the Law on Mental Health defines the categories of services through which mental health care is provided, such as: primary,

secondary and tertiary health care. Secondary level mental health services (part of HUCSK) include: psychiatry departments within general hospitals; Mental Health Centres and Integrated Community Homes; Centre for Integration, Rehabilitation, Resocialization of Chronic Psychiatric Patients in Shtime. Tertiary level mental health services include: Clinic of Psychiatry; Forensic Psychiatry Institute; Respective Institute of Addiction Diseases.

Based on the provisions of the above-mentioned legal acts, the Integrated Community Home (ICH) provides health care for the purpose of rehabilitation and social reintegration of clients with chronic mental health diseases and disorders.⁷²

The placement of residents is based on the criteria set out in the administrative instruction and the decision of the relevant evaluation committee. Paragraph 7 of Article 9 of the Administrative Instruction No. 07/2009 states that only clients with remission psychotic chronic diseases and disorder are admitted in the ICH. Cases with mental retardation, dementias of all kinds, addiction diseases and social cases are not admitted in the ICH.

For people with psychiatric disorders are responsible mental health institutions managed by Ministry of Health (MoH), namely the Hospital and University Clinical Service of Kosovo (HUCSK). For the second category, for persons with mental disabilities - mental retardation are responsible the institutions managed by the Ministry of Labour and Social Welfare (MLSW).

There are many institutions in Kosovo that provide services for people with psychiatric disorders, such as: Community-Based Mental Health Centres (MHC), which provide daily services, medication treatment and psycho-social activities. There are Mental Health Centres in different cities such as Prishtina, Gjakova, Podujeva, Prizren, Peja, Gjilan, Ferizaj, Mitrovica. At MHC, the work is organized in two ways: in the internal one, where psycho-social activities take place inside the Centre, they give you therapy with free medicines; and the one that is done in the field by the Centre's mobile team, which covers the regions of the city where the MHC is located. These visits of the mobile team are made for the purpose of providing psycho-social support, giving regular therapy, at the same time providing support for the family.

Within the Mental Health Centres are also the Integrated Community Homes (ICH), in every city of Kosovo. These homes are residential and each with a capacity for 10 residents, except for ICH in Mitrovica, which has a capacity for 20 residents. Integrated Community Homes provide health care for the rehabilitation and social reintegration of clients with chronic psychiatric illnesses and disorders.

Within the research conducted by the Ombudsperson Institution on the impact of COVID-19 on mental health⁷³, the representative of the NPM has visited all Mental Health Centres in Kosovo and Integrated Community Homes, and has conducted interviews with residents and health personnel regarding the treatment of patients during the pandemic. The interviews were conducted during the months of June and July 2021.

72 Administrative Instruction (in Health) No. 07/2009 on the Professional Mental Health Service in the Republic of Kosovo, Article 9 paragraph 1.

73 Report with recommendations of the Ombudsperson, Health Emergency and the impact of the COVID-19 pandemic on human rights in the Republic of Kosovo, published on 10 December 2021, Mental health and the impact of the COVID-19 pandemic, Chapter IV, p. 25. See at: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves>.

Supplies in ICH - according to the directors of the Mental Health Centres, food supplies were satisfactory and there were no reports of problems with heating or clothing. During the research, no problems were reported regarding the supply of protective equipment during the pandemic, neither lack of basic psychiatric medications, except for other medications, which are not in the supply contract, and which were provided through other budget lines.

Incidents in ICH - Based on information from MHCs and interviews with some residents, there were no incidents with residents. There have been some debates among the residents, but according to the medical staff, such cases were managed well.

CHAPTER III

VIII. NPM activities and meetings with competent institutions during 2021

During the reporting period, the NPM has carried out a considerable number of activities. Some of these activities were supported by the Council of Europe Office in Prishtina through the project for strengthening the capacities of the institutions of the Republic of Kosovo in fighting and preventing torture, humiliating and degrading treatment.

During the reporting period, the NPM continued to hold occasional meetings with the representative of the Correctional Unit of the EULEX Mission in Kosovo. Thus, on 18 January 2021, a meeting was held where the findings of both institutions as well as the challenges of the competent authorities to improve respect for the fundamental human rights of prisoners were discussed.

On 3 February 2021, the NPM held a meeting with the representatives of the DCAM, in which the findings and recommendations of the NPM after visits to the centres of asylum seekers and the Detention Centre for Foreigners were discussed.

On 8 March 2021, the Director of the NPM participated in the meeting organized by the Council of Europe Office, with the Director General of the Kosovo Police and the Kosovo Police Training Coordinator, where the project of the Council of Europe for strengthening the capacities of public institutions for

the prevention and fight against corruption and opportunities for cooperation were presented.

On 17 March 2021, the EULEX Correctional Unit, in the framework of mutual cooperation, held a meeting with the NPM staff, regarding the treatment which was planned to be carried out for the NPM regarding the treatment of prisoners with mental illness, from the perspective of correctional staff, in which case they shared with NPM staff their practices as former directors of prisons in Sweden and the Netherlands.

On 14, 15 and 16 April 2021, the representative of the NPM participated in the workshop organized by the Ministry of Health for the drafting of the Draft Guide for COVID-19 for correctional institutions, the Asylum Centre and the Detention Centre for Foreigners.

On 29 April 2021, in the framework of mutual cooperation with the EULEX Correctional Unit, training was delivered to the staff of the NPM on the treatment of prisoners with mental illness in prisons, in which case they shared with NPM staff their practices as former directors of prisons in Sweden and the Netherlands.

On 27 April 2021, the Kosovar Centre for Security Studies (KCSS) conducted an interview with the representative of the NPM regarding the policies and measures taken for migration, how much the migration crisis from 2015 until now has affected the management of the migration process, the consequences of migration on security issues, the effects of the COVID-19 pandemic, and other issues.

On 28 April 2021, the Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims (KRCT) organized a roundtable on the topic: "*Implementation of detention for perpetrators with mental disorders - their treatment and placement.*" The purpose of the roundtable was to discuss the need to establish a specialized institution for the establishment of this category, to issue concrete recommendations to the responsible institutions and to continue advocacy until this standard is met.

On 12 May 2021, the NPM held a meeting with the Kosovo Correctional Service regarding the cases registered in the OIK and the challenges of this institution in fulfilling its mandate.

On 14 May 2021, the Deputy Ombudsperson and the Director of the NPM held a meeting with the Minister of Justice, in which various aspects were discussed, including the implementation of recommendations and the strengthening of inter-institutional cooperation.

On 18 May 2021, the NPM, through physical presence and online, participated in the roundtable organized by the EULEX Mission in Kosovo regarding the special report published by this mission on the impact of the COVID-19 pandemic on the rule of law in the Republic of Kosovo.

On 19 May 2021, the NPM held a meeting with KCS representatives regarding the impact of the COVID-19 pandemic on the work of this institution, as well as the challenges it faced during the pandemic period in carrying out its daily tasks.

On 20 May 2021, the representative of the NPM participated in the meeting between the Ombudsperson and the head of the Office of the UN High Commissioner for Refugees, during which the modalities of future mutual cooperation were discussed.

On 27 May 2021, organized by the Council of Europe, an online video consultation was held between the NPM and experts engaged by the Council of Europe, where various aspects related to the visit of the NPM to the institutions of the Peja region, such as in police stations, in the ICH and in the Detention Centre of Peja, were discussed.

On 18 June 2021, representatives of the NPM met with the competent officials of the Kosovo Police to discuss the impact of the COVID-19 pandemic on the work of the Kosovo Police.

On 18 June 2021, in marking of 20 June - World Refugee Day, a meeting was organized by the UNHCR in Vrandidoll (Centre for Asylum Seekers), on which occasion the renovations made in this centre were presented. The ceremony was attended by the Deputy Ombudsperson, responsible for the NPM, Mrs Naile Alaj.



Photo from the visit 18.06.2021

On 25 June 2021, the NPM and the Council of Europe Office in Pristina, on the occasion of the International Day in Support of Victims of Torture (26 June), organized a conference on: “*Covid-19 Impact and the rights of persons deprived of liberty*”. In addition to local and international institutions, civil society, this conference was attended by representatives of the NPMs of Southeast Europe and former and current experts of the European Committee for the Prevention of Torture (CPT).



Photo from the conference on the occasion of the International Day in Support of Victims of Torture (26 June).

On 13 July 2021, the director of the NPM participated in a roundtable discussion organized by the European Union Kosovo Justice Sector Programme (EUKOJUST Project), in cooperation with the Correctional Service (KCS) and the Kosovo Probation Service (KPS), for the presentation of the initial findings and the assessment of the administrative gap in the current functioning of the Correctional and Probation Service.

On 7 July 2021, representatives of the NPM held a meeting with the PIK, to discuss various aspects of the investigation of cases of citizens’ allegations of physical abuse by Kosovo Police officials.

On this occasion, it was announced that the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) and the Penal Reform International (PRI) will launch their new publication: “*Protecting Human Rights in Prisons while Preventing Radicalization Leading to Terrorism or Violence: A Guide for Detention Monitors*. The publication highlights the importance of independent detention monitoring and looks in detail at a number of areas of risk to human rights in preventing and combating violent and radical extremism that lead to terrorism in a prison.

On 22 July 2021, the NPM, in cooperation with the CoE Office in Prishtina, organized a meeting of the working group to assess the implementation of certain provisions of the Law on Mental Health, for involuntary placement in isolated mental health institutions

of persons deprived of their liberty. The meeting was organized in the framework of the project “Strengthening the Kosovo Institutions in Fight against Torture, Ill-treatment and other Degrading Treatment”, funded by the Norwegian government and implemented by the Council of Europe, in close cooperation with the Ombudsman Institution.



Photo from the meeting of the working group with representatives of mental health institutions – 22 July 2021.

On 2 August 2021, an *online* consultation was held with experts engaged by the Council of Europe, regarding the NPM’s visits to places of deprivation of liberty in the Mitrovica region, in the framework of the Council of Europe project for strengthening institutions in the fight against torture, ill-treatment and other degrading treatment.

On 6 and 7 September 2021, the NPM and the Council of Europe Office in Prishtina organized a two-day workshop to finalize the NPM Strategy for the 5-year period, as well as to discuss the Law on Mental Health.



Photo from the meeting of the working group for the NPM Strategy - 6, 7 September 2021

On 29 September 2021, the National Preventive Mechanism against Torture, with the support of the Council of Europe, held a roundtable discussion on the topic: “*Involuntary treatment and detention of persons with mental disorders and implementation of the Law on Mental Health*”. The roundtable was attended by representatives of all mental health institutions. The purpose of this meeting was to discuss the challenges and problems that health workers face directly and that require attention from the judiciary.

On 30 September 2021, the National Preventive Mechanism against Torture, in cooperation with the Council of Europe, held a second roundtable on “*Involuntary treatment and detention of persons with mental disorders and implementation of the Law on Mental Health*”, which was attended by representatives from the judiciary, the prosecution, the police, representatives from the Academy of Justice, experts engaged from the Council of Europe as well as some representatives from mental health institutions. During the discussion were presented the challenges faced by mental health professionals in involuntary treatment with detention of cases with chronic psychiatric disorders. Justice institutions were also informed about the shortcomings of mental health institutions in dealing with these cases in order to achieve inter-institutional coordination for the management and involuntary treatment of cases with mental disorders.



Photo from the roundtable with representatives of justice institutions and representatives of mental health - 30 September 2021



Photo from the roundtable with representatives of justice institutions and representatives of mental health - 30 September 2021

On 11 October 2021⁷⁴, the Ombudsperson National Preventive Mechanism against Torture, with the support of the Council of Europe, marked the World Mental Health Day (10 October) organizing a regional conference on the topic: “*Human Rights Standards and Involuntary Placement in Isolated Mental Health Facilities*”. The purpose of the conference was to raise public awareness of international standards for involuntary placement and treatment in isolated psychiatric institutions. The conference was organized following the findings and recommendations of the NPM and the findings of the CPT after the last visit to the Republic of Kosovo in 2020. The conference was attended by senior representatives of competent institutions, such as: Minister of Justice, Mrs Albulena Haxhiu, and representatives of other institutions, where they presented their plans to solve this problem. Mrs Haxhiu also announced that within the program which will be adequate for this category, the capacities at the Forensic Psychiatry Institute will increase up to 50 beds.



Photo from the conference - Marking 10 October, World Mental Health Day.

74 See the press release of the Ombudsperson Institution: <https://oik-rks.org/2021/10/11/iap-shenoi-diten-boterore-te-shendetit-mendor/>, see the press release from the Ministry of Justice: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2582> .



Photo from the conference - Marking 10 October, World Mental Health Day.



Photo from the conference - Marking 10 October, World Mental Health Day.

On 21 October, 2021, the director of the NPM participated in the joint roundtable discussion regarding trafficking in human beings, organized by the Kosovo Police, namely the Directorate for Investigation of Trafficking with Human Beings, with the support of *Terre des hommes*, which was attended by representatives of public institutions, including religious communities in Kosovo, on the occasion of marking the month against trafficking in human beings.

On 20 and 21 October 2021, the NPM, with the support of the Council of Europe, conducted general evaluation visits to relevant institutions in the Prizren region.



Photo from the visit to the Prizren region - October 2021

On 25 October 2021, representatives of the NPM participated in the *online* consultations organized by the Council of Europe and the relevant departments of the Council of Europe regarding Article 3 of the ECHR, within the HELP platform.

On 2, 3 and 4 November 2021, the NPM, with the support of the Council of Europe, made general visits to institutions of the regions of Gjilan, Ferizaj and Lipjan.



Photo from the visit to the Gjilan region - November 2021



Photo from field visit, High Security Prison

On 10 November 2021, the Deputy Ombudsperson, Mrs Alaj, and representatives of the NPM participated in the workshop organized by the Prison Healthcare Department of the Ministry of Health, on the topic: “*Implementation of Standard Operating Procedures (SOPs), CPT Recommendations and Improving the Quality of Health Services in Prisons*”.



Photo from the workshop organized by PHD - November 2021

On 6 December 2021, the Deputy Ombudsperson, Mrs Alaj, gave an interview to RTK, where she spoke about the role and mandate of the NPM.



Photo during the interview of the deputy Mrs Alaj.

On 7 December 2021, the NPM, within the Ombudsperson Institution, with the support of the Council of Europe Office in Pristina, organized a roundtable discussion on *“The mandate and challenges of social workers in places of deprivation of liberty.”* The purpose of the roundtable was to exchange experiences between the NPM, experts from the University of Prishtina and social workers who work in correctional centres and detention centres, to advance social work with persons deprived of their liberty.



Photo from the roundtable with social workers, 7 December 2021

On 20 December 2021, the Council of Europe held a workshop with the NGOs Forum on “*Prevention of Torture and ill-treatment, standards and practices*”. The Article 3 of the ECHR was presented by the professor of the University of Glasgow, Mr Jim Murdoch, CoE expert, while the correlation in practice and the mandate of the NPM were presented by the director of the NPM.



Photo from the event on 20 December 2021

On 21 December 2021, the NPM, with the support of the Council of Europe, held a roundtable discussion on the topic: “*Alternative punishments - To what extent are they applied in our country?*”



Photo from the roundtable with the topic: “*Alternative punishments - To what extent are they applied in our country?*” - 21 December 2021

Trainings for NPM

Even during the reporting period, with the support of the Council of Europe and the EU project for Strengthening OIK, representatives of the NPM participated in various trainings, which are important for the performance of work within the mandate of the NPM.

On 19 February 2021, in the framework of the Council of Europe project for strengthening the capacities of public institutions in the fight against torture, humiliating and degrading treatment, a consultation was conducted regarding the training on monitoring corruption and preferential treatment in prisons.

On 6 and 7 May 2021, the representative of the NPM participated in the *online* training organized by the Project for Strengthening the Ombudsperson Institution for handling *Amicus Curiae* cases.

From 14 June to 14 August, 2021, representatives of the NPM participated in the *online* training organized by the European Union and the Council of Europe, on the topic: "*The rights of migrant and refugee children*".

On 16 and 17 June 2021, members of the NPM participated in the training of the Project for Strengthening OIK, related to various aspects of Article 6 of the European Convention on Fundamental Human Rights.

On 18 June 2021, organized by the Council of Europe Office, a video conference was held between NPM staff and internationally engaged experts, during which various aspects related to the NPM monitoring visit to the Psychiatric Clinic of the University Clinical Centre and the Forensic Psychiatry Institute in Prishtina were discussed.

On 11 and 12 August 2021, representatives of the NPM participated in the training organized by the Council of Europe Office, on the topic: "*Law on the Protection from Discrimination and the Role of the Ombudsperson, Implementation and Challenges*".

From 8 to 10 September 2021, representatives of the NPM participated in the training for trainers, organized by the Council of Europe Office and the Academy of Justice, on the Istanbul Protocol. Dedicated training for Kosovo institutions (judges, prosecutors, police) and for the NPM.



Photo from the training on Istanbul Protocol, 8-10 September 2021

On 14 September 2021, the students of the program “European Master’s Programme in Human Rights and Democratisation” (EMA), based in Vienna, Austria and Venice, Italy, visited the OIK and were received by the Ombudsperson, Mr Naim Qelaj, Deputy Ombudspersons, Mrs Naile Alaj and Mrs Marija Radulloviq. Mr Qelaj spoke about the mandate and activities of the OIK, while Mrs Naile Alaj presented the role and mandate of the NPM.

On 1 and 2 October 2021, the NPM team participated in the training with the topic: “*Communication with the media*”, organized by the OIK, with the support of the project: “*Support to the Ombudsperson Institution in Kosovo*”, funded by the European Union.



Photo from the training “Communication with the media” - 1, 2 October 2021

From 3 to 6 October 2021, representatives of the NPM participated in the training of trainers, organized by the Council of Europe Office and the Academy of Justice, in relation to Article 3 of the European Convention on Human Rights.



Photo from the training 3-6 October 2021

On 1 November 2021, the NPM, supported by the Council of Europe, held the training on monitoring corruption in places of deprivation of liberty in Kosovo, with the topic: *“Corruption in institutions of deprivation of liberty, identification, reporting”*. The NPM Training Manual was developed by CoE experts.



Photo from the training conducted on 1 November 2021, with the topic: *“Corruption in institutions of deprivation of liberty, identification, reporting.”*

On 5 November 2021, the NPM, with the support of the Council of Europe, organized an international conference, during which was unfolded the manual: *“Corruption monitoring and preferential treatment in places of deprivation of liberty - Perspectives of the CPT and the NPM”*.

The purpose of the conference was to present the manual and discuss the modalities for its use in capacity building of monitoring mechanisms through the South East Europe NPM Network. The conference was also attended by representatives of the NPMs of the South East Europe NPM Network.

On 8, 9 and 10 November 2021, representatives of the NPM participated in the training organized by the Council of Europe, on the topic: “*Stress and Anger Management and Emotional Self-Control*”.

On 17 and 18 November 2021, the NPM participated in the training on Article 5 of the ECHR, organized by the EU Project for Strengthening OIK.

On 30 November 2021, the NPM participated in a training organized by the Council of Europe on *Communication Skills*.



Photo from the training “Communication Skills”, 30 November 2021

On 13 and 14 December 2021, the NPM, the Kosovo Prosecutorial Council, the Kosovo Judicial Council and the Academy of Justice, with the support of the Council of Europe, participated in a study visit to Strasbourg (France), on which occasion they visited the European Court of Human Rights, where they were closely informed about the mandate, work and other aspects of the functioning of this court. Interactive sessions with relevant departments of the Council of Europe were also held during the visit.



Photo from the study visit to the European Court of Human Rights in Strasbourg (France), 13-14 December 2021.

International cooperation

During the reporting period, the NPM continued its international cooperation, by attending the meetings through video conferences organized by the South East Europe NPM Network, in the Working Group on Asylum and Migration of the European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI) and by the Council of Europe.

The NPM has also continued its cooperation with relevant international organizations, responding to questionnaires sent regarding the situation of persons deprived of their liberty and on issues related to asylum and migration. In addition, the NPM has had an on-going exchange of information with the European NPM Forum, reporting from time to time on the human rights situation of persons deprived of their liberty and exchanging information with other NPMs within this network.

On 10 February 2021, the NPM participated in a video conference organized by the European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI), in which concerns raised regarding the draft Additional Protocol to the Oviedo Convention were discussed.

On 12 March 2021, the NPM, with the support of the Council of Europe, through the video conference discussed various aspects related to the investigation of deaths in prisons, with the Prisoner Ombudsman of Northern Ireland.

On 19 May 2021, the NPM participated in the video conference organized by the Ombudswoman of Croatia, on the topic: "*Hate crimes*".

On 1 June 2021, the NPM participated as a member of the working group of the initiative of the European Forum of National Preventive Mechanisms against Torture, in the inaugural conference organized by the Association for the Creation of an International Training Centre for Visits to Places of Deprivation of Liberty.

On 2 and 3 June, the NPM participated in a high-level video conference organized by the European Network of National Human Rights Institutions (ENNHRI), on the topic: "*Ensuring respect for the human rights of migrants at borders: the role of NHRIs*".

On 18 June 2021, representatives of the NPM held the next consultative meeting as members of the working group, organized by the Association for the Creation of an International Training Centre for Visits to Places of Deprivation of Liberty.

On 21 June 2021, representatives of the NPM held the next consultative meeting as members of the working group, organized by the Association for the Creation of an International Training Centre for Visits to Places of Deprivation of Liberty.

On 22 June 2021, the representative of the NPM participated in the *online* meeting organized by Equinet, with the topic: "*State of Play: Equality and non-discrimination in the access to healthcare*".

On 28 June 2021, the representative of the NPM participated in the video conference organized by Equinet, with the topic: "*Healthcare services and systemic equality: Unpacking challenges*."

On 30 June 2021, the representatives of the NPM participated in the video conference organized by Equinet, with the topic: "*Working together towards an egalitarian healthcare service provision*".

On 7 July 2021, the representative of the NPM participated in the video conference organized by the UN Special Rapporteur on Human Rights and Migrants.

On 15 July 2021, the representatives of the NPM participated in a video conference organized by ODIHR & PRI, on the topic: "*The role of independent detention monitoring in protecting human rights in prisons while preventing and countering violent extremism and radicalization to terrorism*".

On 21 July 2021, the representatives of the NPM participated in a thematic meeting held online, organized by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), on the topic: "*Monitoring bodies dedicated to the issue of sexual and gender-based violence in detention*".

On 17 September 2021, the representative of the NPM participated in the virtual session of the 71st session of the Regional Committee for Europe of the World Health Organization (RC71) on health in prisons: "*Addressing the public health gap to ensure that no one is left behind*."

From 20 to 22 September 2021, the representative of the NPM participated in the video conference organized by the European Forum of NPMs, co-financed by the European Union, the Council of Europe and the Council of Europe Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, to discuss their effective implementation of the judgments of the European Court of Human Rights (ECtHR) and the recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) .

On 29 and 30 September 2021, the representative of the NPM participated in the conference organized by the Commissioner for Fundamental Human Rights of Hungary (Hungary was the chair of the South East Europe NPM Network), on the topic: "*Interview techniques for vulnerable groups*".

ACRONYMS

OIK	Ombudsperson Institution of Kosovo
NPM	National Preventive Mechanism against Torture
ECHR	European Convention on Human Rights
CoE	Council of Europe
CPT	European Committee for the Prevention of Torture
MoJ	Ministry of Justice
MoH	Ministry of Health
MLSW	Ministry of Labor and Social Welfare
MIA	Ministry of Internal Affairs
PIK	Police Inspectorate of Kosovo
KCS	Kosovo Correctional Service
PHD	Kosovo Prison Healthcare Department
DCAM	Department for Citizenship, Asylum and Migration
HSP	High Security Prison
CCD	Correctional Centre in Dubrava
DCP	Detention Centre in Peja
CCWL	Correctional Centre for Women in Lipjan
CCJL	Correctional Centre for Juveniles in Lipjan
CCS	Correctional Centre in Smrekonica
DCGJ	Detention Centre in Gjilan
DCF	Detention Centre for Foreigners
HUCSK	Hospital and University Clinical Service of Kosovo
CMH	Centre for Mental Health
ICH	Integrated Community Homes
CBH	Community-Based Homes
IKFP	The Kosovo Forensic Psychiatry Institute
EPIC	Emergency and Psychiatric Intensive Care
LEPS	Law on Execution of Penal Sanctions
UNHCR	(UN High Commissioner for Refugees)
JRS	The Jesuit Refugee Service, an international Catholic organization
ENNHRI	European Network of National Human Rights Institutions
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
IOM	International Organization for Migration
KCSS	Kosovar Centre for Security Studies

**ANNUAL REPORT OF
THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM
AGAINST TORTURE**

No. 5

